

Autor traktátů a překladatel.

Psán též Paulus Slovacijs, resp. Slavus. – Zmiňován 1592 jako jáhen v Mladé Boleslavi. Po určitou dobu nesměl vykonávat bohoslužebné úkony, až 1596 byl ordinován na kněze. Od 1598 působil jako správce sboru v Lanškrouně, kde dal vystavět školu. 1601 byl v Mladé Boleslavi přibrán do úzké rady jednoty bratrské. Poslední léta života byl nemocen, pohřben byl v Brandýse n. Orlicí.

Společně s M. Cyrem přeložil 1590 z latiny (pouhé čtyři roky po jeho vydání v Ženevě) cestopis francouzského kalvinisty Jeana de Léry Historie o plavení se do Ameriky, kteráž i Brasilia zove, který popisoval cestu do Ameriky a návrat z ní s cennými etnografickými postřehy a sympatií k domorodým obyvatelům. Český překlad, doplněný ilustracemi, rozsáhlou dedikační statí (panu Bohuslavu Berkovi z Dubé) a předmluvou k českému čtenáři, usiloval o působení na široké čtenářské vrstvy; proto v něm např. byly vypuštěny původní předmluva, polemická pasáže a části 20. kapitoly, srozumitelné jen v prostředí originálu. Odbornou terminologii (zejména z astronomie a geometrie) ponechali překladatelé záměrně v původní latinské podobě. Rukopis překladu objevil ve 20. letech 19. století ve fürstenberské knihovně v Praze F. Palacký; úplně byl vydán až 1957. S. původní traktáty a další překlad se nedochovaly, jeho podíl na překladu Bible kralické zůstává nepotvrzen.

KNIŽNĚ. *Traktáty*: Traktát o moru (1600, výt. nezjišť.); Traktát o zemětřesení (asi 1600, výt. nezjišť.). – *Překlad*: L. Lawater: Trojí kázání o drahotě a hladu (1591, výt. nezjišť.). ■ *EDICE*: Jean de Léry: Historie o plavení se do Ameriky, kteráž i Brasilia zove (1957, ed. Q. Hodura, B. Horák). – *Ukázky in*: J. Jireček: Antologie z literatury české doby střední (1858, s. 225; z překl. Jean de Léry: Historie o plavení..., kap. 14 a 18). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 15 498 – 15 499. ■ LITERATURA: F. P. (Palacký): Literní zprávy, ČČM 1827, sv. 4, s. 139; J. Jireček: Léryova cesta do Brazílie v českém překladu, ČČM 1862, s. 195 + in Rukověť 2 (1876, s. 232); Q. Hodura, B. Horák, Z. Tichá in ed. Jean de Léry: Historie o plavení... (1957); A. Molnár: ref. ed. Jean de Léry: Historie o plavení..., ČLit 1957, s. 499.

vpb

Slovanský přehled

1898–1914, 1925–1939, od 1946

Zpočátku spíše populárně-vědný, později odborný časopis věnovaný životu, kultuře, politice, historii i ekonomice slovanských zemí; výraznou složku v něm tvořila i literatura, vedle článků o ní i beletrie, především poezie.

Podtitul: 1898–1914 (roč. 1–16) Sborník statí, dopisů a zpráv ze života slovanského; 1925–48 (roč. 17–34) Sborník pro poznávání politického, hospodářského, sociálního a kulturního života slovanských států a národů; 1949–90 (roč. 35–76) bez podtitulu; 1991–93 (roč. 77–79) Časopis pro dějiny střední, východní a jihovýchodní Evropy; od 1994 (roč. 80) Review for Central, Eastern and Southeastern European History. – *Redaktoři*: 1898–1914 (roč. 1–16) a 1925–26 (roč. 17–18) A. Černý; 1927–30 (roč. 19–22) A. Černý s red. kruhem; 1931–38 (roč. 23–30) A. Frinta, J. Slavík s red. kruhem; 1939 (roč. 31) A. Frinta s red. kruhem; 1946–47 (roč. 32–33) A. Frinta s red. kruhem, odp. red. A. S. Mágr; 1948 (roč. 34 do č. 8) A. Frinta s red. kruhem, odp. zástupce V. Cháb; 1948–62 (roč. 34 od č. 9–10 – roč. 48 do č. 2) Z. Nejedlý s red. radou, z toho 1948–50 (roč. 34 od č. 9–10 – roč. 36) odp. zástupce A. Reimannová, 1951–62 (roč. 37–48 do č. 2) J. Dolanský postupně jako odp. red., vedoucí red., místopředseda red. rady, zástupce předsedy red. rady a znovu vedoucí red., 1953–59 (roč. 39–45) V. Třeštítk jako vedoucí red., 1960 (roč. 46) L. Nováková jako výkonná red., 1961–62 (roč. 47–48 do č. 2) M. Blažková jako výkonná red.; 1962–64 (roč. 48 od č. 3 – roč. 50 do č. 2) J. Dolanský jako vedoucí red. a M. Blažková jako výkonná red.; 1964–68 (roč. 50 od č. 3 – roč. 54) V. Král jako předseda red. rady a K. Herman jako výkonný red.; 1969 (roč. 55) J. Macůrek jako předseda red. rady a K. Herman jako výkonný red.; 1970–84 (roč. 56–70 do č. 3) V. Král jako předseda red. rady, z toho 1970–76 (roč. 56 od č. 4 – roč. 62 do č. 3) K. Herman jako výkonný red., 1976–77 (roč. 62 od č. 4 – roč. 63 do č. 2) J. Kočí jako výkonný red., 1977–84 (roč. 63 od č. 3 – roč. 70 do č. 3) M. Tejchman jako výkonný red.; 1984–85 (roč. 70 od č. 4 – roč. 71 do č. 1) jen výkonný red. M. Tejchman; 1985–89 (roč. 71 od č. 2 – roč. 75) A. Dolejší, M. Tejchman jako výkonný red.; 1990 (roč. 76 do č. 4) M. Tejchman s red. radou; 1990–93 (roč. 76 od č. 5 – roč. 79) V. Moulis jako předseda red. rady, M. Tejchman, jako výkonný red.; od 1994 (roč. 80) M. Tejchman jako vedoucí red., E. Irmanová jako výkonná red. – *Vydavatelé*: 1898–1914 (roč. 1–16) a 1925–39 (roč. 17–31) A. Černý; 1946–47 (roč. 32–33) Slovanský výbor v Praze;

1948–60 (roč. 34–46) Slovanský výbor Československa; 1961–63 (roč. 47–49) Slovanský ústav ČSAV; 1964–69 (roč. 50–55) Ústav dějin evropských socialistických zemí ČSAV; 1970–90 do č. 2 (roč. 56–76) Českosl.-sovětský institut ČSAV; 1990 od č. 3 – 1993 (roč. 76–79) Ústav dějin zemí východní Evropy, od 1991 s názvem Ústav dějin střední a východní Evropy ČSAV, od 1993 AV ČR; od 1994 (roč. 80) Historický ústav AV ČR, vesměs Praha. – *Nakladatelé*: 1898–1914 (roč. 1–16) F. Šimáček; 1925–32 (roč. 17–24) Českosl. obec legionářská; 1933–34 (roč. 25–26) Šolc a Šimáček, spol. s r. o.; 1935–39 (roč. 27–31) V. Petr; 1946–60 (roč. 32–46) neuveden; 1961–65 (roč. 47–51) Nakladatelství ČSAV; od 1966 (roč. 52) Academia, nakl. ČSAV, od 1993 AV ČR. – *Periodicita*: 1898–1914 (roč. 1–16) a 1925–38 (roč. 17–30) 10x ročně; 1939 (roč. 31) jen 3 dvojčísla; 1946–59 (roč. 32–45) 10x ročně; 1960–91 (roč. 46–77) 6x ročně; od 1992 (roč. 78) 4x ročně.

S. p. založil sorabisticky orientovaný slavista A. Černý a hodlal v něm navázat na program Slovanského sborníku E. Jelínka, tj. seznamovat čtenáře se životem jednotlivých slovanských kmenů. Od Jelínkova projektu se měl odlišit zaměřením na přítomnost a širokým tematickým záběrem včetně politiky. Památce E. Jelínka a M. Hórniku byl také první ročník věnován. Během své takřka stoleté existence S. p. prošel několika výraznějšími změnami. Od svého vzniku do zastavení na počátku 1. světové války přinášel vedle statí z oblasti slovanské historie, hospodářství, politiky, literární i kulturní historie též beletrie a z ní výlučně překlady veršů. Měl několik ustálených rubrik. V *Dopisech* se redaktorovi podařilo díky obsáhlým kontaktům vytvořit síť pravidelných zpravodajů ze zemí a míst, kde žijí Slované. Rubrika *Rozhledy a zprávy* byla členěna teritoriálně (Slované severozápadní, východní a jižní) a obsahovala detailní informace o časopisech, kulturních, literárních i politických událostech, jubileích i úmrtích, o školství, ve stále stupňující se míře též ze Slovenska a lužickosrbského prostředí. Varianty rubriky *Literatura, věda, umění* zahrnovaly zejména bilanční statí zpravující o tom, co se událo za uplynulý rok v jednotlivých národních literaturách, a též recenze odborných spisů i beletrie, v menší míře i zprávy o novinkách ve výtvarném a hudebním světě. V obrazové části převládaly portréty významných slavistických osobností. Ztráta možnosti mezislovanských styků, hrozba konfliktů s úřady i nepříznivá ekonomická situace vyvolaná válečným roz-

vratem vedly na začátku 1. světové války k zastavení listu. K jeho obnově pro státněpolitické zaneprázdnění vydavatele došlo až 1925. Podle vstupního slova A. Černého zaměření listu zůstalo obdobné („Ideály naše se nezměnily“, jen „nynější slovanská skutečnost je... důkladně změněna“), nyní hlavně s cílem poznat jevy, které vznikají se zrodem nových státních útvarů slovanských národů i s pádem carismu v Rusku, a věcně o nich referovat. Dřívější rubrika *Rozhledy a zprávy* se změnila na *Rozhledy po slovanském životě* a členila se podle jednotlivých států a národů, zajímala se i o osud menšin a problémy emigrace. Rozšířena a systematicky utříděna byla rubrika recenzí a 1928 (roč. 20) jednorázově byla zavedena rubrika *Bibliografie*, soustavněji uplatňovaná až od 1950 (roč. 36). Nová redakce (A. Frinta, J. Slavík), která nastoupila 1931 (roč. 23), jen potvrdila dosavadní směr listu. Účelně rozdělila 1933 (roč. 25) rubriku recenzí na dvě části (*Knihy o věcech slovanských* a *Krásné písemnictví*), 1937 (roč. 29) obnovila rubriku *Dopisy*, a informace ze života slovanských zemí nově pojmenovala *Ze slovanské přítomnosti*. Po zastavení S. p. za nacistické okupace došlo 1946 (roč. 32) k jeho další obnově a časopis prodělával peripetie sdílené s celou společností. Po únoru 1948 s novou redakcí se změnil na list popularizující socialistický ráz života slovanských zemí; charakteristickým znakem jeho strnulosti se stal už titul nové rubriky *Projevy, telegramy, interview* (1953–56, roč. 39–42) obsahující oficiální projevy politických činitelů slovanských zemí; 1953 (roč. 39) vyšlo též zvláštní číslo věnované úmrtí J. V. Stalina a K. Gottwalda. Nové názvy dostaly i starší rubriky (*Rozhledy, Nové knihy, Ze slovanských zemí*, nově vznikl oddíl *Z ostatních zemí* a *Bibliografie*). Ve 2. polovině 50. let a zvláště po přechodu do kompetence Slovanského ústavu ČSAV (1961, roč. 47) se S. p. začal vracet ke svému původnímu poslání, což se projevilo zvýrazněním dvou tematických oblastí: jednak historické a politické, jednak kulturní, literárněhistorické a umělecké, včetně beletrie. Následující zrušení Slovanského ústavu (31. 12. 1963) poznamenalo i charakter S. p. Již dříve oslabená beletristická část zanikla zcela a časopis nakrátko nabyt povahy historicky a politicky zaměřeného odborného periodika; změnil se i názvy rubrik (*Materiály a dokumenty, Lidé a doba, Paměti, Recenze a po-*

známky). Jeho přechod 1970 (roč. 56) do Československého institutu ČSAV pak v něm vedl k definitivní likvidaci tradiční filologicky a literárně koncipované slavistiky a S. p. začal výhradně sloužit potřebám historiografie, a to zvláště nejnovější (též stranické) s výraznou převahou ideologie a politiky. Historiografický ráz si časopis uchoval i po listopadu 1989, kdy o jeho odbornou úroveň pečuje Historický ústav AV ČR.

Když A. Černý S. p. zakládal, položil důraz na vzájemnost založenou na důkladném poznání prostřednictvím seriózních, byť kritických úvah o aktuálních politických i kulturních poměrech ve Slovanstvu vůbec i uvnitř jednotlivých etnik, národů a států. Časopis se tak blížil realistickému proudu v české politice a kultuře prosazovanému od 80. let T. G. Masarykem a překonával jak starší jednostranné, pouze filologické zaměření, tak romantickou idealizaci v zájmu o slovanský svět. I nadále ovšem přednostně uplatňoval literaturu a kulturní historii. Studie a články jim věnované měly zpravidla charakter monografických pojednání o jednotlivých spisovatelích: o ruských psali častěji K. Kolman, J. Máchal, K. Štěpánek, V. Prach a F. Táborský, polskou literaturou se zabývali V. Dresler, F. Kvapil a Polák T. S. Grabowski, roční přehledy o ní soustavněji poskytoval W. Feldman. O literaturách jižních Slovanů psal J. Hudec, slovenskou literaturu představovali A. Pražák a F. Votruba (i A. Černý v polemice se S. Hurbanem Vajanským ohledně postojů S. p. ke Slovensku a martinské Matici); už v 1. roč. přehled o slovenské literatuře podal V. Šrobár (podp. Vavřínek Š.), později je psal hlavně S. Klíma, o poměrech na Slovensku dále psali A. Štěfánek a K. Kálal. Výsadní postavení ve S. p. neměla ani česká literatura. O jejích autorech nejčastěji ve vztahu ke slovanství pojednávali J. Borecký (o J. Vrchlickém), A. Černý (o E. Jeřínkově, A. Jiráskovi), F. Tichý (pseud. Z. Broman, o F. L. Čelakovském), O. Wagner (o Čechově Slavii), L. Quis srovnával A. V. Kolcova a F. Chládku, o T. G. Masarykovi uvažoval A. Bláha, roční přehledy za 1907–09 pořizoval A. Pražák. Z ostatních autorů se výrazněji uplatnili: statěmi o slovanském právu K. Kadlec, o historii J. Bidlo, L. Niederle a Z. V. Tobolka, z cizích autorů zejména Ukrajinec I. Franko, Polák M. Zdzichowski a Lužičan A. Muka. Většina z těchto autorů také naplňovala (někdy i pod lehce

identifikovanými šiframi) rubriku recenzí odborných i beletristických prací. Vedle nich častěji ještě K. Drož, A. Frinta, O. Hujer, M. Hýsek, J. Karásek, V. Kredba, P. Maternová, P. Papáček, J. Páta, J. Polívka, B. Prusík, ojediněle i E. Smetánka a J. Zubatý. Po celé první období podstatnou část S. p. vyplňovala poezie. S výjimkou básně J. Vrchlického na F. Prešerna šlo vesměs o překlady starších i současných slovanských básníků z dílny ustálených spolupracovníků, jejichž okruh se takřka neměnil: polské básníky tlumočili hlavně F. Kvapil a P. Maternová a též A. Černý, ruské P. Maternová a F. Táborský, ke konci předválečného období i F. Tropp a J. Pelíšek, ukrajinské R. Jenesská a ojediněle i A. Černý, v poslední fázi i J. Pelíšek, slovinské J. Borecký, chorvatské A. Klášterský a A. Černý (i pseud. J. Rubín), srbské A. Černý a J. Hudec, bulharské J. Hudec, V. Šak a F. Tichý (pseud. Z. Broman), lužickosrbské A. Černý (i pseud. J. Rubín), kašubské A. Frinta. – Obnovení S. p. po 1. světové válce nevneslo nové rysy ani do jeho struktury, ani do odborné orientace. Zvláště zpočátku se opět výrazně uplatňovalo pojetí literatury a kultury jako jednoho ze stěžejních zdrojů slovanské vzájemnosti. Teprve po výměně redaktorů 1931 (roč. 23) toto zaměření, zejména pokud jde o poezii, sláblo a též literární věda ustupovala aktuálnějšímu sociálním, hospodářským i politickým problémům. Nepravidelně pokračovaly roční přehledy jednotlivých národních literatur, nejsoustavněji ještě o tvorbě polské (K. Górski, J. Bečka), srbské a chorvatské (D. Prohaska), slovinské (O. Berkopec) a nově o podkarpatoruské (A. Černý, A. Hartl, F. Tichý) a v sovětském Rusku (M. L. Slonim). O literatuře ruské starší i současné dále psali A. L. Bém, J. Horák, J. Hostovský, V. Charvát, N. Melniková-Papoušková, J. Slavík, o polské K. Krejčí, M. Szykowski, B. Vydra. Bohemistické statě (nejčastěji zase o vztazích k ostatním Slovanům) připravili J. Bělič (K. Havlíček Borovský), A. Černý (A. Jirásek, J. Holeček aj.), O. Fischer (česká kritika wallenrodství), M. Hýsek (J. K. Tyl, A. Stašek), K. Paul (J. Dobrovský). Výrazně se rozšířil okruh spolupracovníků v oblasti kultury, hospodářství a politiky, z nichž nejvíce aktivity vyvíjeli J. Slavík a H. Ripka, dva ročníky na pokračování obsáhl příspěvek o slovanské politice E. Beneše. Mezi dalšími autory se objevili literární historici, dějepisci, folkloristé

i politici (V. Čejchan, V. Dresler, A. Frinta, A. Hajn, F. Hýbl, E. Janoušek, J. Jirásek, S. Klíma, O. Kolman, K. Krofta, L. Kuba, J. Kudela, F. Loubal, M. Murko, O. Odložilík, J. Páta, J. Polívka, F. Roubík, A. Tesková, F. Tichý, O. Vočadlo). Většina z nich vystupovala též v obou recenzních rubrikách, spolu s nimi nejčastěji i V. Kredba, E. Parma a J. Teichmann. V beletristické části vedle ojedinělých původních veršů A. Černého (pseud. J. Rokyta) a jeho převodů z téměř všech slovanských literatur (i pseud. J. Rubín) přibýli noví překladatelé: z polské literatury J. B. Dostal a J. Závada, z ruské zejména M. Marčanová a dále J. Říha, J. Teichmann a M. Zadina, z ukrajinské A. Hartl, běloruské F. Tichý, ze srbské O. Kolman, B. Šístek, z chorvatské opět O. Kolman a B. Šístek i V. Nezbeda a A. Urbanová, z bulharské J. Karasová, N. Molnárová. – Nacistická okupace znamenala vydavatelskou přestávku (jako marná se ukázala snaha udržet kontinuitu časopisu i za cenu rezignace na politické komentáře) a přestože při obnově S. p. 1946 (roč. 32) redaktor A. Frinta usiloval navázat bezprostředně na předválečnou tradici, ani S. p. se nevyhnul obecně prožívané politizaci veřejného života. Projevila se ústupem literární slavitiky a zesílením oficiálních politických projevů českých i cizích státníků. Z prvních ročníků zmizela beletrie, odborná literární pojednání se omezila na několik příspěvků J. Dolanského, V. Dreslera, J. Hostovského, K. Krejčího, M. Murka a F. Šimka. Poúnorová proměna S. p. v list populárním způsobem propagující slovanskou myšlenku v její novodobě zpolitizované podobě paradoxně znamenala rozšíření zájmu o literaturu, výtvarnictví a hudbu, i když pestrost (i autorská, zejména z řad mladých slavistů) nahradila soustavnost dosavadních obsáhlejších studií. I tak byla např. část č. 4 z 1949 (roč. 35) věnována A. S. Puškinovi s články J. Dolanského a R. Brtáně. J. Dolanský také zůstal hlavním autorem bohemistických prací (S. Čech, K. Havlíček Borovský, A. Jirásek, T. G. Masaryk), dále též Z. Nejedlý (A. Jirásek, J. Kollár), P. Eisner (B. Němcová), V. Lacina (satira), O. Berkopce, P. Bojar, K. Krejčí. Z mladších nejčastěji o jednotlivých slovanských literaturách psali O. Bartoš, J. Bečka, V. Bechyňová, M. Drozda, R. Grebeníčková, J. Jiša, B. Křemenák, M. Kvapil, A. Měšťan, R. Parolek, Z. Urban, V. Židlický a též výtvarní a hudební kri-

tici. Nejvýraznější proměnou prošla beletrie. Vyskytovaly se sice sporadicky i původní příspěvky veršové (I. Bart, M. Červenka, M. Florian, P. Kohout, S. Neumann, J. Noha, J. Nohavica) a poprvé i prozaické (J. Glazarová, F. Kubka, J. Marek, K. Nový, J. Tomeček, A. Zápotocký), ale beletrie tu měla především doplňkovou ilustrační funkci, často jen příležitostnou, o čemž svědčí i množství starších veršů i próz nově přetiskovaných v rozpětí sahajícím od J. Nerudy po V. Nezvala, J. Seiferta, F. Hrubína a J. Kainara a od B. Němcové po J. Fučíka. Do značné míry beletrii nahradila publicistika a zvláště reportáže (L. Hašková, J. Hanzelka a M. Zikmund), včetně drobných popisů míst a zpráv o cestách po slovanských zemích. Rozsahem původní práce předčil a svou kulturně informační úlohu si uchoval tradiční žánr překladů. K poezii se připojila nyní i próza, a tak slovanská beletrie zvláště od 1957 (roč. 43) zaujala v popularizujícím časopisu vůdčí postavení. Překlady pořizované převážně mladou generací reprezentovaly všechny národní literatury. Ruskou poezii uváděli Z. Bergrová, V. Daněk, L. Fikar (S. Ščipačev), S. Machonin, M. Marčanová, J. Mulač, J. Taufer, J. Valja, F. Vrba, prózu P. a O. Bojarovi, M. Bortura, F. Hřivna, V. Jungmannová; polské verše V. Dvořáčková, F. Halas (A. Mickiewicz), H. Jechová, J. Pilař a E. Sojka, prózu O. Bartoš, B. Křemenák, A. Měšťan, L. Teigová-Stachová, verše i prózu O. Neveršilová. Bulharskou poezii se zabývali F. Branislav, Z. Hansová, J. Hilčr, D. Hronková, M. Jariš, L. Kundera, R. Skukálek, J. Šotola a J. Urbánková, prózou M. Bublová, K. Mára, L. Nováková, H. Reinerová, Z. Urban; ukrajinskou poezií S. Machonin a prózou Z. Berezovská, A. Morávková, L. M. Nevrlá, L. Zilynská a V. Židlický; běloruskou poezií H. Vrbová, prózou V. Židlický. Slovinskou poezii představovali J. Hiršal a P. Kopta, prózu V. Togner, poezii i prózu pak F. Benhart, drama V. Kudělka; srbské verše tlumočil S. Machonin, prózu M. Blažková, M. Černá a V. Togner; chorvatskou poezii M. Černá, M. Florian a V. Togner, prózu M. Blažková a M. Kirschnerová; černohorské verše J. Urbánková; makedonské I. Dorovský a prózu K. Mára; bosenskou prózu D. Podlipská; lužickosrbské verše K. Cvejn a prózu M. Lorencová a B. Šretrová. Když S. p. 1964 (roč. 50) přešel do Ústavu dějin evropských socialistických zemí a beletrie se ještě rok v listu udržela, přibýla k překladům

Slovanský přehled

ze slovanských literatur i poezie maďarská ve společném podání K. Bednáře a L. Hradského. Od 1965 (roč. 51) S. p. přestal beletrii publikovat, o literatuře a divadle se ještě sporadicky vyskytly jednotlivé stati V. Kudělký, R. Pražáka a o ruském novodobém divadle K. Martínka. Dobová kritická diskuse o slovanství, která na stránkách S. p. proběhla 1965–66 (roč. 51–52) bez zástupců filologických oborů, sice odmítla prioritní postavení historiografie v komplexu slavistického bádání, jejím praktickým výsledkem ve vztahu k S. p. však byla jeho proměna v časopis výlučně historický. – K 60. výročí narození zakladatele S. p. A. Černého, k 25 letům, která uplynula od založení časopisu, a k 10 letům od jeho zastavení uspořádali 1925 A. Frinta a F. Tichý sborník *Slovanský přehled 1914–1924*. Rozvrhli jej do tří oddílů členěných tematicky. První je věnován osobnosti A. Černého a jeho časopisu (L. Domečka, I. Herrmann, A. Muka, F. Tichý), druhý Slovanstvu a slovanství, třetí pojednává o současném životě jednotlivých slovanských národů a ve značné míře též o jejich literatuře: o ruské 1914–24 psal F. Kubka, o divadle N. Melniková-Papoušková, o polském písemnictví B. Vydra, o ukrajinském F. Tichý (pseud. Z. Broman), o bulharském B. Penev, o slovinském I. Grafenauer, o dolnolůžickém B. Šwjela, o srbské a chorvatské dramatice F. Wollman. S obecně slovanskou tematikou dále do sborníku podstatněji přispěli K. Drož, V. A. Francev, A. Frinta, J. Hejret, J. Horák, S. Kamarýt, M. Krječmař, B. Lovrić, A. S. Mágr, A. Mason, J. Páta, K. Paul, J. Polívka, H. Ripka, A. Tesková, G. J. Vaškoví, O. Vočadlo, V. Zmeškal. Publikaci provázají citáty k slovanské problematice z děl A. Černého, E. Denise a T. G. Masaryka (též k založení Slovanského ústavu) a je vybavena portréty čelných slovanských osobností a mapami.

LITERATURA: ● ref. S. p.: an., Čas 1898, s. 676; an., Obzor lit. a umělecký 1899, s. 183; R., Lit. listy 20, 1898/99, s. 51; an., Čas 5. 10. 1902; J. Litera (J. Herben), Čas 12. 10. 1906 ●; F. Ilešic: Za S. p., sb. Slovanský přehled 1914–1924 (1925); J. Slavík: ref. sb. Slovanský přehled 1914–1924, NO 6. 2. a 17. 2. 1925; ● úvahy k obnovení S. p.: J. Slavík, NO 1. 1. 1925; H. Ripka, NO 4. 1. 1925; A. Černý, NO 11. 1. 1925; J. Hostovský, Tribuna 1. 2. 1925; F. Kubka, Prager Presse 15. 2. 1925 (rozhovor s A. Černým); D. K., LidN 24. 4. 1925 ●; J. Weil: Slavische Rundschau a její úkoly (srovnání se S. p.), RA 5, 1929/30, s. 45 (k tomu diskuse: J. Slavík, RA 5, 1929/30, s. 82; J. Weil, Tvorba

1929, s. 148); ● ref. S. p.: J. Slavík, NO 2. 1. 1931; od, LidN 4. 5. 1933; hjk (Z. Hájek), LidN 9. 2. a 3. 6. 1938; J. D. (Dostál), KM 1946, s. 206 ●; A. Černý: Z počátků S. p., Slovanský přehled 1946, s. 1; E. Janoušek: Na paměť zakladatele S. p., tamtéž 1953, s. 27; O. Bartoš: Šedesát let od založení S. p., Slovanský přehled 1958, s. 279; K. Herman: Padesát ročníků S. p., tamtéž 1964, s. 321+ 70 let S. p. – tradice a perspektivy, tamtéž 1968, s. 1; F. Hlaváček: Vzpomínky na moji spolupráci v prvních dvou ročnících S. p., Slovanský přehled 1968, s. 512; K. Herman: Na cestu 60. ročníku S. p., tamtéž 1974, s. 1.

ahm, zp

Slovanský přehled 1914–1924 viz in Slovanský přehled

Slovanský sborník

1881, 1883–1887

Původně sborník prací věnovaných slovanské historii a kultuře, národopisu a literatuře, od 2. roč. periodikum určené k poznání společenského života, kulturních tradic a soudobé literární a umělecké tvorby slovanských národů.

Titul: 1881 (roč. 1) Sborník slovanský statí z oboru národopisu, kulturní historie i dějin literárního a společenského života; 1883–87 (roč. 2–6) Slovanský sborník statí z oboru národopisu, kulturní historie a dějin literárního i společenského života. – *Redaktor:* 1881, 1883–87 (roč. 1–6) E. Jelínek. – *Vydavatel:* 1881, 1883–87 (roč. 1–6) J. Otto, Praha. – *Periodicita:* 1881 (roč. 1) sborník, 1 svazek; 1883–87 (roč. 2–6) měsíčník, 12× ročně.

S. s. původně vznikl jako sborník na základě usnesení literárního a řečnického spolku Slavia a o rok později jako periodikum reflektující oživený zájem o slovanskou vzájemnost. Vyvolaly jej osvobozené boje balkánských Slovanů proti Turkům v druhé polovině 70. let a též vnitřní poměry v Rakousku-Uhersku za situace, kdy české země dosáhly významného hospodářského i kulturního pokroku, což se však nepromítlo do státoprávního uspořádání mocnářství, a proto hledaly oporu pro upevnění svého postavení uvnitř státu v solidaritě rakouských Slovanů. Slovanství tehdy šířené v časopisech i v literatuře mělo ve S. s. nabýt podoby odborných, leč široce přístupných studií a mnohostranných informací z oblasti historie, kultury, národopisu, literatury a jazyka,

v duchu hesla sloužícího jako motto všech ročníků: „Poznejme se!“

Vedle studií a článků měl S. s. jen rubriku zahrnující *Rozhledy v literatuře* a menší *Rozhledy v umění*, od 1885 (roč. 4) spojené do jediné, jež obsahovala recenze převážně odborné slavistické literatury a různé zprávy. Soustavně, i když ne jako samostatnou část listu, S. s. otiskoval korespondenci významných českých i cizích slavistů a také pravidelně uváděl ukázky ze slovanské poezie i prózy, občas i původní české práce beletristické, včetně cestopisných črt. Pouze 1883 (roč. 2) byla otiskována bibliografie překladů ruské literatury do češtiny od K. Špecingrové. Ve středu studií a článků byly současný život i dějiny, tradice a zvyky, školství, jazyk, paměťtuhodnosti i místopis, archeologie, výtvarné umění a zejména literatura všech slovanských národů a etnik. Zvlášť živému zájmu se těšila společenství zápasící o přežití v podmínkách národnostního útlaču (Slováci a lužičtí Srbové). Z domácího života se pozornost listu soustředila zejména na národopisné osobitosti Moravy (J. Herben, M. Václavek) a národnostní vztahy ve Slezsku (J. Bystroň, F. Sláma). Počáteční převahu historie a kulturní historie (autoři F. Dvorský, J. Lacina pod pseud. Kolda Malinský, F. Menčík, J. Perwolf, B. V. Spiess), národopisu a folkloristiky (K. J. Erben z pozůstalosti, J. Herben, J. Holeček, L. Kuba, J. Máchal, F. Řehoř i Francouz L. Léger) v dalších ročnících vyrovnaly *statí věnované literatuře*. Spolu s nepravidelnými přehledy jednotlivých národních literatur za poslední léta (lužickosrbská A. Černý, chorvatská a slovinská J. Koublé, chorvatská též B. Popelka, polská F. Kvapil) se nejčastějším útvarem stal monografický portrét. Ruské literatuře se výrazněji věnovali F. Chalupa a H. J. Mejsnar, polské F. A. Hora, E. Jelínek, F. Kvapil, bulharské J. A. Voráček, srbské J. Hudec. Z cizích autorů se literaturou jižních Slovanů zabývali Chorvat V. Jagić a Polák B. Grabowski. Jediné výraznější bohemistické téma S. s. poskytl J. Arbes ve studií o K. H. Máchovi rozvržené na pokračování do dvou ročníků; obdobně na pokračování se zamýšlel nad pojetím Slovanů v německé literatuře A. Kraus. Slovenskou problematikou se obšírněji zabývali A. Matuška, R. Pokorný a J. Vlček. Vedle již zmíněných autorů *recenze* odborné slavistické literatury obstarávali ještě J. Čelakovský, F. Doucha,

J. Penížek, J. Polívka, P. Sobotka, články a recenze o výtvarném umění pak psali J. Lier, K. B. Mádl, V. J. Novotný, M. Tyrš, V. V. Zelený. V publikované korespondenci se slavisty byli z české strany zastoupeni V. Hanka, J. Kollár, F. Palacký, J. E. Purkyně, L. Rittersberg, P. J. Šafařík, K. V. Zap. *Beletristickou část* v menší míře vyplňovala původní poezie (A. Heyduk, J. Zeyer), próza (J. Bittner, E. Jelínek) a zejména cestopisné črty (J. Holeček, E. Jelínek, J. Kořenský, B. Popelka), výrazněji pak *překlady*: ruskou poezii uváděli F. Chalupa, B. Kvapilová, R. Pokorný, prózu P. Durdík, K. Špecingrová a K. Štěpánek; polské verše L. Arietto, E. Krásnohorská, F. Kvapil, J. E. Nečas, R. Pokorný a E. Zítek, prózu F. A. Hora, A. Schwab-Polabský; srbskou, chorvatskou i slovinskou poezii a prózu J. Hudec, srbskou a chorvatskou poezii F. Pover, chorvatskou ještě L. Tesař a prózu K. Kadlec; ukrajinské verše F. Chalupa a R. Pokorný; bulharskou poezii J. A. Voráček a P. Krumlovský, prózu E. Jelínek a lužickosrbské verše A. Černý. V duchovním klimatu české společnosti 80. let, do něhož pronikly prvky střízlivého, věcnějšího vztahu ke skutečnosti (realismus T. G. Masaryka) ztrácelo pojetí slovanství prosazované S. s. na přitažlivosti. Následný nedostatek odběratelů pak vedl k jeho zániku, zdůvodňovanému v závěru posledního ročníku také nemocí redaktora, jenž na rozloučenou vysoce ocenil obětavost nakladatele při vydávání listu. Na S. s. po více než deseti letech v jeho intencích přizpůsobených novému realističtějšímu postoji ke slovanství navázal Slovanský přehled A. Černého.

LITERATURA: ● ref. S. s.: -ka, ČČM 1882, s. 550; F. Chalupa, *Ruch* 1882, s. 15, 31 a 496; J. Koublé, *Lumír* 1882, s. 64; E. Miřiovský, *Politik* 4. 2. 1883; V. Š. Silván, *Lit. listy* 1883, s. 6 + tamtéž, 1884, s. 15; J. Hudec, *Ruch* 1884, s. 90 a pokr.; M. (O. Mokřý), *Květy* 1884, s. 122; Ch., *Zlatá Praha* 1884, příl., s. 26; br., ČČM 1884, s. 121; Red. (J. Emler), tamtéž, s. 555; J. Tumpach, *Vlast* 1, 1884/85, s. 507; -b-, *NL* 31. 3. 1885; B. A., *NL* 30. 11. 1886; K., *Zlatá Praha* 1886, s. 271; an., *Podřipan* 1886, č. 4; J. Soukal, *Lit. listy* 8, 1886/87, s. 192; V. H. (Houdek), *Časopis Vlasteneckého muzejního spolku olomuckého* 1887, s. 96 ●; V. Čejchan: K počátkům S. s. E. Jelínka, *Slovanský přehled* 1935, s. 407.

ahm, zp

Slůvce M viz in Lyrika středověká
(Dodatky, 4. díl)

Slovo a slovesnost

1935–43, od 1947

Čtvrtletník založený Pražským lingvistickým kroužkem jako tribuna funkčně strukturální lingvistiky; synchronní pojetí studia jazyka v něm přechází k teoretickým otázkám básnictví a dalších umění jako obdobných znakových systémů. Od 1953 specializovaný akademický jazykovědný časopis, v němž se od 60. let výrazněji uplatňovala lingvoliterární problematika.

Podtitul: 1935–43, 1947/48–1948/49 (roč. 1–9, 10–11) List Pražského lingvistického kroužku; 1950/51–1951/52 (roč. 12–13) List Ústavu pro jazyk český a Pražského lingvistického kroužku; od 1953 (roč. 14) Časopis pro otázky teorie a kultury jazyka. – *Redaktoři:* 1935–43 (roč. 1–9) B. Havránek a V. Mathesius s redakčním kruhem; 1947/48–1951/52 (roč. 10–13) B. Havránek, J. Mukařovský, K. Horálek, F. Vodička; 1953–78 (roč. 14–39) B. Havránek (vedoucí redaktor); 1953–54 (roč. 14–15) s K. Horálkem, F. Vodičkou (výkonný red. M. Dokulil), 1955–56 (roč. 16–17) s redakční radou (výkonný red. M. Dokulil), 1957–78 (roč. 18–39) s redakční radou (výkonná red. M. Těšitelová); 1979–90 (roč. 40–51) M. Těšitelová s redakční radou (výkonná red. A. Jirsová); 1991–98 (roč. 52–59) Z. Hlavsa (vedoucí redaktor), redakce: F. Daneš, J. Hoffmannová, M. Komárek, J. Nekvapil (výkonná red. A. Jirsová); od 1999 (roč. 60) J. Kořenský (vedoucí redaktor), redakce: F. Daneš, J. Hoffmannová, M. Komárek, J. Nekvapil (výkonná red. A. Jirsová). – *Vydavatelé:* 1935–1948/49 (roč. 1–11) Pražský lingvistický kroužek v nakl. Melantrich; 1950/51–1951/52 (roč. 12–13) Ústav pro jazyk český a Pražský lingvistický kroužek v nakl. Melantrich; 1953–79 (roč. 14–40) ČSAV pečl Ústavu pro jazyk český; 1980–92 (roč. 41–53) Ústav pro jazyk český ČSAV v nakl. Academia; 1993 (roč. 54) Ústav pro jazyk český AV ČR v nakl. Academia; od 1994 (roč. 55) Ústav pro jazyk český AV ČR. – *Periodicita:* čtvrtletník, 4× ročně (1947/48–1951/52, roč. 10–13, 4× v ročníku).

Založit odborný čtvrtletník SaS se rozhodlo vedení Pražského lingvistického kroužku (dále P. I. k.) 1935 na vyzvání nakladatelství Melantrich. Po sborníku Spisovná čeština a jazyková kultura (1932) tak opět odpovědělo na zájem vzdělanější veřejnosti o otázky praktického i teoretického poznávání jazyka, který na začátku 30. let probudily polemiky o tzv. jazykovou správnost a diskuse mezi v podstatě puristickým stanoviskem časopisu Naše řeč a některými významnými slovesnými tvůrci (P. Eisner, O. Fischer, I. Olbracht, F. X. Šalda,

V. Vančura aj.). Časopis měl být jak vědeckým orgánem moderní lingvistiky, tak půdou pro pracovní součinnost s laiky zájmovými se o jazykovou komunikaci, s učiteli a zejména s umělci, jimž je jazyk materiálem díla. Aktualnost témat i zřetel k jazykové praxi a k čtenářské obci širší než jen odborně lingvistické přitom neměl ovlivňovat vědeckou náročnost příspěvků. V čele 1. čísla v rozsáhlém úvodním článku, podepsaném B. Havránkem, R. Jakobsonem, V. Mathesiem, J. Mukařovským a B. Trnkou a vycházejícím z Tezí P. I. k. formulovaných 1929, byl s metodologickou důsledností rozveden program SaS přispívat k všestrannému popisu, kritice a regulaci spisovné češtiny v jejích rozmanitých funkcích a kulturních úlohách (včetně oblasti básnického jazyka). Ve východiscích programu stálo pojetí jazyka jako celistvé soustavy vzájemně propojených účelových hodnot a zákonitě souvztažnosti všech jeho prvků a představa synchronní lingvistiky zahrnující obecnou teorii jazyka, jazykové kultury a konkrétní jazykové praxe i otázky vztahu mezi jazykem a literaturou; na podkladě rozvíjené teorie znaku pak lingvistika přesahovala k problémům básnictví a dalších oblastí umělecké tvorby (divadla, projevů lidového umění atd.). Úvodní program obsahoval i požadavek zkoumání sémantiky uměleckého textu ve všech jeho rovinách (od jazykové ke kompozici, syžetu, motivaci i tématu). Postulovaná metodologická vyhraněnost i rozpětí odborné tematiky charakterizovaly i všechny následující ročníky až do 1943. Trvale bylo zachováváno i uspořádání obsahu každého čísla do tří oddílů (vnější podoba SaS se nezměnila po celou dobu vycházení). V čele stály vždy studie teoretického a metodologického dosahu, v následujícím oddílu *Rozhledy* byla pojednávána dílčí témata nebo rozebírány jazykovědné a literárněvědné publikace, jejichž kritika vedla k teoretickým závěrům nebo naznačovala vlastní řešení problematiky posuzovaného díla. Obsahově bohatý a aktuálně zaměřený oddíl *Kronika* přinášel referáty o knihách, zprávách o dění v oboru, glosy k aktuálním událostem v kultuře apod.; soustavně též sledoval činnost P. I. k. a až do 50. let registroval jeho přednášky a podával jejich synopse (závažnější přednášky se ve SaS objevovaly jako studie). Od 1992 (roč. 53) byla nově v listu zavedena aktuální rubrika *Recenze* sledující převážně zahraniční jazykovědnou produkci

a pomáhající upevňovat kontakty s lingvistikou ve světě. Odborná náročnost, kterou SaS důsledně zachovávalo, nebyla v rozporu s aktuálností a často přímo politickou angažovaností příspěvků (studie o pronikání nacistické ideologie do německé vědy, o vlivu národního socialismu na německý jazyk, odmítnutí nacionalistických názorů K. Bittnera na staročeskou kulturu, slovenský nacionalismus, jazykové spory na Podkarpatské Rusi apod.). Studie ovlivňující metodologickou vyhraněností soudobé myšlení o literatuře a umění se ve SaS objevovaly až do 1943 (roč. 9), kdy bylo za nacistické okupace v důsledku válečné situace vydávání časopisu zastaveno. Podařilo se jej obnovit pro poválečné organizační a finanční komplikace až 1947; na prahu nové éry postihla P. I. k. i SaS také ztráta zakladatelské osobnosti V. Mathesia († 12. 4. 1945). Do poválečných poměrů vstoupilo SaS ve stejně vyhraněné podobě reprezentující teoretická východiska pražského strukturalismu jako jeho 1. ročník (v čele 1. čísla to naznačila bilanční studie B. Havráňka *Zásahy P. I. k. a nová kodifikace spisovné češtiny*). Strukturalistická tradice se projevila i na Slovensku, kde byl 1947 založen koncept i obsahem obdobný časopis pro „jazykovědu, štylistiku a slovesnosť“ *Slovo a tvar*. Po krátkém údobí sbírání nových sil bylo SaS brzy po únoru 1948 vystaveno tvrdému ideologickému tlaku; současně postupovala likvidace činnosti P. I. k. až k jeho administrativnímu zrušení 1951 v důsledku totalitního zákona č. 68 o podobě spolčovacích práva. Počínaje roč. 11 (1948/49) se ve SaS objevovaly články o tažení proti idealismu v sovětské lingvistice (autorem byl hlavně tehdejší student moskevské univerzity C. Bosák) a překlady statí sovětských jazykozpytců (I. I. Měščaninov aj.), propagace a vzápětí i kritiky „nového učení o jazyce“ N. J. Marra jako důsledek Stalinových statí o jazykovědě. V souvislosti s přetiskováním sovětských statí (B. Mejlach: *Filozofická diskuse a některé otázky studia estetiky*, roč. 11) probíhala revize teoretických východisek a metodologie strukturalismu, která skončila principiálním odmítnutím jeho tezí jako idealistických a neslučitelných s tzv. vědeckým světovým názorem (P. Sgall: *Stalinovy články o jazykovědě a pražský lingvistický strukturalismus*). Zároveň prodělávalo SaS v roč. 11 a 12 značné finanční a organizační potíže; 1950 převzal nad ním z iniciativy

svého ředitele B. Havráňka záštitu Ústav pro jazyk český a stal se spoluvydavatelem, čísla však přesto vycházela ve zmenšeném rozsahu a v nepravidelných intervalech. Proměnu znamenalo 1952 založení ČSAV, jejích ústavů a časopisů; Ústav pro čes. literaturu začal vydávat časopis *Čes. literatura* (zrušena byla *Slovesná věda*) a SaS vydávané Ústavem pro jazyk český se mělo stát specializovaným teoretickým orgánem jazykovědy (na rozdíl od druhého časopisu tohoto ústavu *Naše řeč*, zaměřeného k praktické péči o spisovnou češtinu a jazykovou kulturu). Rozsah ročníků se vrátil k původním 260 s. (od 1958 320 s.), od 1957 byly zavedeny cizojazyčné obsahy a resumé. Počínaje roč. 14 (1953) se literárněvědné oblasti dotýkaly jen stati soustředěné k jazykovému rozboru. Po překonání období nejtvrďšího dogmatismu a odborné stagnace se (přibližně od 1957) ve SaS začalo projevovat určité metodologické oživení, které pak pokračovalo celá 60. léta. Projevovala se v něm snaha navazovat na teze pražské školy včetně jejích tradičních témat a v mezích možnosti obnovit přerušovaný kontakt se současnou světovou lingvistikou. SaS začalo ve zprávách a referátech o těžce dostupné literatuře seznamovat s metodami opírajícími se o matematiku (lexikální a syntaktická statistika, kybernetika, využívání strojů při zpracování jazyka) a o teorii informace, s modelováním jazykového projevu, s psycholingvistikou a sociolingvistikou a publikovat původní práce tímto směřováním ovlivněné. Účelně byla aplikována teorie informace a metody kvantitativní lingvistiky, v 80. letech se začala prosazovat obecná problematika komunikačních procesů. K určité recidivě ideologického tlaku došlo za tzv. normalizace v 80. letech, po smrti B. Havráňka (1978), který svou autoritou zaštiťoval kontinuitu lingvistického bádání a do jisté míry i vědeckou nezávislost SaS. V době, kdy v čele Ústavu pro jazyk český stáli K. Horálek a J. Petr, omezilo vedení ČSAV nezávislost redakcí ve prospěch ředitelů ústavů, kteří mohli přímo ovlivňovat obsah časopisů a výběr příspěvků, se do SaS vrátila marxistická kritika strukturalismu a překlady statí sovětských autorů, od 1981 se v každém ročníku objevovalo několik ideologických článků J. Petra. Po 1989 si SaS stanovilo za cíl reflektovat obecnou proměnu představ o předmětu a metodách vědy o jazyku a ve studiích a referátech podávat obraz všech jejích

tendencí, od inspirace filozofické a sémiologické po matematicko-technické podněty. V kontextu teorie komunikace se obnovila původní, pro SaS charakteristická závažnost literárněvědných a uměnovědných témat. Pojetí uměleckého díla jako součásti komunikačního procesu se stalo východiskem prací věnovaných charakteristice individuálních textů, rozboru nadindividuálního stylu, teorii a praxi překladu, odrazilo se ve versologii, teatrologii, matematicko-statistických přístupech k básnickému jazyku apod.

První číslo SaS se představilo jako příkladná realizace programových tezí a ukázka pracovní součinnosti skupiny autorů vystupujících ve jménu strukturálně funkčního pojetí lingvistiky, ale hledajících též kontakty s názory významných badatelů odlišných východisek i podnětné relace k současnému umění a jeho tvůrcům. Po programovém úvodu následoval článek K. Čapka *Kdybych byl lingvistou*, navazující na jeho „kritiku slov“, na předním místě byla otištěna studie F. X. Šaldy *O básnické stylizaci*, zvláště u Bezruče, V. Vančura do čísla přispěl aktuální úvahou o řeči ve zvukovém filmu. Pracemi profilujícími tematické rozpětí SaS vystoupili v 1. čísle zakládající členové P. I. k.: B. Havránek navázal na sborník *Spisovaná čeština a jazyková kultura studií o archaizujících tendencích současné jazykové normy*, V. Mathesius rozbořem několika nových anglických prací definoval trendy současné obecné lingvistiky, J. Mukařovský reagoval na nutnost vyrovnat se s pojmem vývojové imanence a ve studii *Poznámky k sociologii básnického jazyka* naznačil jedno z možných řešení vztahu literatury a společnosti, R. Jakobson rozvíjel pro P. I. k. podstatnou oblast versologie, R. Wellek rozbořem jednoho nezdařeného překladatelského pokusu dospěl k formulaci zásadnějších otázek translace krásné literatury. V období 1935–43 naplňovaly studie, úvahy a referáty SaS cílevědomě teze úvodního programu. Práce věnované literárněvědným a uměnovědným otázkám, které zde publikovaly přední představitelé P. I. k., vycházely z pojetí básnictví jako specifické oblasti jazyka, jediného materiálu literárního díla a zároveň nejucelenějšího znakového systému. Odhalování způsobu, jímž je v daném případě (dílo, autor, období, žánr apod.) jazyka užíváno, předpokládalo základní představu funkční struktury jako jednoty vzájemně na sebe půso-

bících a přeskupujících se složek (zvukové, významové, kompoziční, syžetové, motivické, tematické), které nabývají smyslu ve vztahu k ostatním v dynamické celistvosti díla. Jako strukturní celek byly ve 30. letech chápány i další jednotky literárního kontextu (dílo jednoho autora, žánr, vývojové údobí apod.) a podle programového úvodu neměla stát stranou strukturního pojetí ani problematika básnické osobnosti. Základní pojem lingvistiky – znak, sledovaný jak ve svém vnitřním ustrojení, tak ve věcném vztahu, otvíral cestu k problematice dalších umění jako rovněž znakových systémů; srovnání jejich poetik a hledání paralel vedlo k obecněji platným závěrům srovnávací teorie umění. Ve SaS se proto významně uplatňovaly úvahy teatrologů i divadelních praktiků, hlavně teoretizujícího režiséra J. Honzla (*Herecká postava a pohyb divadelního znaku*, roč. 6; *Hierarchie divadelních prostředků*, roč. 9 aj.), J. Veltruského (*Člověk a předmět na divadle*, roč. 6; *Dramatický text jako součást divadla*, roč. 7), E. F. Buriana, J. Frejky, F. Pujmana, O. Srbové, a etnografa P. Bogatyřeva (*Kroj jako znak*, roč. 2; *Znaky divadelní*, roč. 4). Zatímco byly zásadní studie lingvistů P. I. k. publikovány i jinde (hlavně v edici *Travaux du Cercle linguistique de Prague*: Teze P. I. k., práce R. Jakobsona, B. Trnky, N. S. Trubeckého), vystoupení literárních vědců se soustřeďovala ve SaS; v širokém tematickém rozpětí studií a referátů se zde vyhranily literárněteoretické představy a pojmy, k nimž pražský strukturalismus ve 30. letech dospěl. Podílely se na tom studie z estetiky a poetiky od J. Mukařovského (mj. *Estetika jazyka*, roč. 6; *Mezi poezií a výtvarnictvím*, roč. 7), rozbor jazyka, stylu (V. Mathesius: *Větné základy epického stylu v Zeyerově Kronice o sv. Brandanu*, roč. 9; B. Havránek: *Lidový podklad jazyka v Babičce B. Němcové*, roč. 9) a umělecké specifčnosti autora (J. Mukařovský: *Vítězslav Hálek*, roč. 1; *Proza K. Čapka jako lyrická melodie a dialog*, roč. 5), versologické (R. Jakobson: *K časovým otázkám nauky o českém verši a Poznámky k dílu Erbenovu*, roč. 1; K. Horálek: *K teorii českého jambu*, roč. 8; V. Mathesius: *O překládání blankversu a českém jambu*, roč. 9) a literárněhistorické studie (R. Jakobson: *Úvahy o básnictví doby husitské*, roč. 2; F. Vodička: *Literárněhistorické studium ohlasu literárních děl*, roč. 7). Vyhraněné teoretické stanovisko se ve SaS prosazovalo (často s tem-

peramentním polemickým zaměřením) v oddílu Rozhledy principiálními kritikami prací z literární teorie a poetiky (v roč. 1 např. R. Wellek o J. V. Sedlák: O díle básnickém, J. Mukařovský o K. Rektorisová: Bezručův verš), zároveň si však SaS chtělo uchovat návazný vztah k starší literární vědě a literatuře a v redakční praxi usilovalo o široký okruh spolupracovníků. Hlavně zpočátku publikovalo práce známých literárních vědců, především literárních historiků starší i mladší generace (někteří byli členy P. I. k.), jejichž teoretická východiska se však se strukturalismem nekryla. Vedle Šaldova bezručovského eseje v roč. 1 přineslo SaS významné studie A. Nováka (zejména Studie o básnickém jazyce mladého Nerudy, roč. 1; Český sloh kritický let 70. a 80., roč. 2), O. Fischera (máchovska úvaha Aniž křičte, že vám stavbu bořím, roč. 1) a F. Wollmana (mj. Věda o slovesnosti, roč. 1; Puškinova cesta k historickému dramatu, roč. 3), ze starších V. Flajšhanse (Linda a Rukopisy, roč. 3), z mladších O. Králíka (mj. Příspěvek ke studiu Vančurova stylu, roč. 5; Šaldův stylový absolutismus, roč. 9), J. Heidenreicha (Dolanského) (O tvaru motivů, roč. 9), V. Jiráta, J. B. Čapka aj. Typická byla pro SaS snaha o autorskou součinnost slovesných umělců používajících jazyk jako materiál, kteří by svými úvahami mohli konkretizovat a svým způsobem potvrdit strukturalistické pojetí básnického jazyka a tvorby (V. Nezval: Mateřská řeč jako nástroj básníků, roč. 4); významní slovesní tvůrci se zúčastnili anket Stylisté o českém slohu v roč. 1 (J. Durych: O slohu latinském a českém, P. Eisner) a v roč. 2 K. H. Mácha a básnický dnešek (K. Čapek, J. Čep, F. Halas, J. Hora, Ó. Lysohorsky, V. Nezval, V. Vančura, V. Závada). Literárněvědná a uměnovědná tematika SaS sahala od převážně jazykových rozborů až k obecným estetickým a filozofickým otázkám. Studie, úvahy, referáty o odborných publikacích i aktuální glosy v oddílu Kronika se týkaly básnického jazyka, obecných otázek teorie literatury a poetiky, problematiky znaku v literatuře, divadle, folklorní tvorbě a filmu, stylistiky, versologie, teoretických otázek překladatelství (často vyvozovaných z rozboru jednoho konkrétního překladu), textologie i praktických otázek školní literární výchovy. Předmětem rozboru umělecké struktury se často (pro SaS příznačně) stávaly literární novinky (J. Mukařovský: Sémantický rozbor bás-

nického díla. Nezvalův Absolutní hrobař, roč. 4; P. Trost: Poláčkův román maloměstský, roč. 3; F. Trávníček: K jazyku Vančurových Obrazů z dějin národa českého, roč. 6; V. Lišková o románech M. Součkové, J. Johna, M. Hanuše, F. Křeliny, roč. 7–8); vyplývalo to jak z aktuální orientace časopisu, tak z vědeckého cíle dospět k co nejobjektivnějším zjištěním o estetické působnosti uměleckého díla a zároveň udržet kontakt s novodobými proměnami umění. – Po válečné pauze navazoval roč. 10 (1947/48) obsahem i metodologickým zaměřením na předchozí a měl též překlenout tříletou proluku ve vycházení. Zahajoval ho nekrolog hodnotící dílo V. Mathesia a z rukopisné pozůstalosti Vančurovo vyznání jeho literárních názorů, otištěny byly práce z let, kdy SaS nevycházelo (úvaha B. Trnky Jazykozpyt a myšlenková struktura doby, 1943). Perspektivu naznačovaly v lingvistické složce studie V. Skaličky a A. V. Isačenka, podstatné novum přinášela složka literárněvědná ve studiích J. Mukařovského a F. Vodičky. K lingvistům z 30. let přibyl zejména F. Daneš, mezi autory literárněvědných příspěvků se uplatnili hlavně F. Vodička (České obrození jako problém literární, Jungmannova úloha v českém obrození, Šalda básník) a P. Trost rozбором Poláckovy prózy Bylo nás pět, dále O. Králík studii o chronologii textu Slezských písní a o F. X. Šaldovi a J. Novákové (Kvantita v českém verši přízvukem), několik rozborů s teoretizujícími závěry bylo opět věnováno uměleckému překladu (K. Horálek, J. Mukařovský). Na novou společenskou realitu po skončení války reagovala studie J. Mukařovského Umění a světový názor, která reflektovala situaci tvorby po údobí avantgard, nově směřující k intenzivnímu styku se společností. Krátké období organického pokračování a rozvoje myšlení o literatuře skončilo únorem 1948; už od roč. 11 (1948/49) lze ve SaS sledovat zprvu obecné kritiky strukturalismu jako idealistického směru i pronikání vulgárního marxismu a stalinistického dogmatismu v jazykovědných i literárněvědných příspěvcích. Revizi základních pojmů strukturalismu zahájil sám J. Mukařovský v roč. 11 statí Kam směřuje dnešní teorie umění (původně přednáška v Matici slovenské), v níž se snažil o sblížení strukturalismu s marxismem a pokoušel se některé z prvků strukturalistické metodologie (hlavně dialektické myšlení aplikované v teorii umění) před-

stavit jako přípravu k přijetí dialektického a historického materialismu. Proces, který nakonec skončil i za podpory překladů statí sovětských teoretiků (B. Mejlach) zásadním odmítnutím názorových východisek a badatelských metod strukturalismu, se však v obsahu roč. 11–13 ještě zcela neodrazil. 1948–51 vycházely stále práce rozvíjející strukturalistickou lingvistiku (V. Skalička, B. Trnka, J. Vachek) i významné literárněhistorické příspěvky F. Vodičky. Zejména v oblastech vzdálenějších ideologii (versologii, teorii překladatelství apod.) přetrvávala tradiční strukturalistická metodika (např. v roč. 12 J. Nováková: Souhláskové skupiny v českém verši, R. Havel: Zapomenutý překlad z Puškina, K. Horálek: K teorii překladu a Prozódie polštiny a polský verš; v roč. 13 F. Daneš: Dickens v novém překladě), podobně jako ve studiích o starším písemnictví a folkloru (P. Trost: K nejstarší české duchovní poezii, A. Sychra: Lidovala píseň z hlediska sémiologického, roč. 11). Už v roč. 11 se však začala jako vzor představovat sovětská literární věda v její mechanikomaterialistické a sociologizující podobě z 50. let (paradoxním výsledkem byla v roč. 12 aplikace marxismu na jazyk literárního díla ve statí V. Křístka). Vliv marxistických schémat se v SaS projevil nejen v teoretizujících úvahách (v roč. 13 přednáška J. Hrabáka k mladým autorům Spisovatel a skutečnost), ale ovlivňoval samo stanovení témat (realismus, vztah ke skutečnosti, ideovost, lidovost, umělecké mistrovství), které má literární věda sledovat v díle „pokrokových“ autorů: v roč. 11–13 to vedle J. Fučíka byli B. Němcová, I. Olbracht a hlavně J. Neruda (M. Pohorský: Pokus o ideovou koncepci vývoje Nerudova díla, F. Vodička: Poznání skutečnosti v Povědkách malostranských. K otázce Nerudova realismu). Významným příspěvkem roč. 13 byla studie Úkoly literární historie při studiu uměleckého mistrovství, v níž F. Vodička domýšlel smysl pojmu převzatého ze sovětské literární vědy a na konkrétních příkladech českých básníků 20. let (S. K. Neumann, J. Wolker, J. Hora) se pokusil naznačit metodiku ideologizováním neovlivněného rozboru díla. – *Autoři studií a článků z oblasti literární vědy* (1935–52): J. Albrecht, J. Bělič, P. G. Bogatyrev, K. Brušák, J. Bukáček, E. F. Burian, J. B. Čapek, K. Čapek, J. Čep, D. Čyževskij (Tschizewskij), F. Daneš, J. Durych, P. Eisner, J. O. Fischer,

O. Fischer, V. Flajšhans, J. Frejka, A. Grund, F. Halas, R. Havel, B. Havránek, J. Heidenreich (Dolanský), J. Heidenreichová, J. Hendrich, J. Honzl, J. Hora, K. Horálek, Z. Horálková, J. Hrabák, R. Jakobson, V. Jiráček, O. Králík, V. Křístek, V. Kyas, V. Lišková, Ó. Lysohorský, V. Mathesius, J. Mukařovský, V. Nezval, A. Novák, M. Novák, J. Nováková, F. Novotný, M. Pohorský, V. Procházka, F. Pujman, V. Růt, J. Rypka, H. Siebenschein, O. Srbová, A. Sychra, F. X. Šalda, J. Štolc, K. Teige, F. Trávníček, P. Trost, V. Vančura, Z. Vančura, J. Vašica, J. Veltruský, F. Vodička, J. Voráč, R. Wellek, F. Wollman, V. Závada, F. Žilka; sovětskou vědu reprezentoval B. Mejlach. *Autoři rubriky Kronika*: J. Albrecht (i šifra Alt), J. Bělič, J. Bukáček, M. Drozd, K. Dvořák, R. Havel, B. Havránek (i šifry BHK, BHK), J. Honzl, K. Horálek (i šifra K. H.), J. Hrabák (i šifra J. H-k), J. Hrubec, R. Jakobson (šifra R. J.), A. Jedlička, O. Králík (i šifra O. K.), V. Mathesius (šifra Mts), V. Minátová, J. Mukařovský (i šifra jm), L. Novák, J. Nováková, A. Scherl, J. Tlustá, P. Trost, J. Veltruský, J. Vilíkovský, R. Wellek, F. Wollman. – Od 1953 se SaS stalo reprezentativním orgánem obecné lingvistiky a bohemistiky. Příspěvky sledující slovesné umění ve vztahu k jeho jazykovému materiálu se stávaly v listu častější a obsahově závaznější od 60. let. Týkaly se buď jazyka literárního díla a jazykových změn při jeho vytváření (Bezručovy Slezské písně, Olbrachtův Bratr Žak), nebo charakteristiky jazyka významných českých autorů (J. Hus, J. A. Komenský, K. H. Mácha, B. Němcová aj.). Časté byly práce věnované versologii (M. Červenka, F. Daneš, K. Horálek, J. Levý) a překladatelství (J. Levý, P. Trost), a to jak v principiálních lingvistických otázkách, tak v zaměření na stylistiku umělecké literatury (studie L. Doležela, K. Hausenblase, později A. Macurové, k stylistice byl zaměřen např. celý roč. 31). Pojednány byly v návaznosti na Mathesiovo pojetí individuálních a nadindividuálních stylů jak teoretické otázky obecné stylistiky (P. Trost: K obecným otázkám stylu, roč. 16; K. Hausenblas: K základním pojmům stylistiky, roč. 16, a Práce V. Mathesia o stylu a česká stylistika, roč. 31), tak stylistika umělecké literatury obecně i v rozbořech autorských individualit (L. Doležel: Rozbor uměleckého stylu, roč. 16; Polopřímá řeč v moderní próze, roč. 34); vedle statistiky se zde začala uplatňovat teorie informace. Matematické metody byly využity i při

charakteristice básnického jazyka (M. Těšitelová v roč. 29) a při určování sporného autorství (práce P. Vašáka, J. Štindlové a E. Macháčkové). Častým tématem se stal jazykový rozbor díla a tvorby jednoho autora. Vedle snah dokazovat mistrovství ve své době ceněných spisovatelů (J. Drda, J. Fučík, V. Řezáč, B. Říha) i v jejich práci s jazykem se ve SaS objevovaly zásadní studie B. Havránka (Jazyk B. Němcové a K jazyku K. H. Máchy, roč. 25, a Český jazyk Husův, roč. 27); literární jazyky J. A. Komenského byly hlavním tématem komeniologického čísla v roč. 31. Od jazykového rozboru se odvíjela analýza výstavby díla (K. Hausenblas: Řeč a řeči v Nerudově povídce U tří lilií; A. Macurová: K výstavbě a funkci postav ve Vančurově Rozmárném létu, roč. 38) i pokusy o charakteristiku nadindividuálních rysů a pojetí literárního jazyka určité doby (O. Králík, V. Macura). Literárněhistorickému studiu přispívaly hlavně práce o středověkém písemnictví (J. Lehár, K. Petráček, F. Svejkovský, Z. Tichá, J. Tráška). Teoretických otázek literární vědy se SaS v 60. letech dotýkalo ojediněle (V. Skalička: Evokace jako problém jazyka a literatury, roč. 24), častější později byly studie z poetiky (P. Trost, H. Mirvaldová, tj. Šmahelová). Výzkum zvukové stránky básnického díla (M. Červenka, F. Daneš, K. Horálek, J. Hrabák, J. Levý) se ve studiích Z. Palkové (roč. 24, 27) rozšířil i na prózu a výrazněji se v něm uplatnily metody kvantitativní lingvistiky. Od prvního čísla roč. 14 byla velká pozornost věnována teorii i praxi překladatelství (mj. J. Levý: O některých záležitostech překladatelské věrnosti, roč. 14, a Překladatelský proces – jeho objektivní podmínky a psychologie, roč. 16; J. Zima: Jungmannův překlad Ataly, roč. 17; polemika mezi O. Králíkem a H. Jechovou, roč. 17–18; J. Pechar: Poezie V. Huga v překladech J. Vrchlického, roč. 22; K. Horálek: Sémantika textu z hlediska překladatelského, roč. 28; B. Dohnal: Rytmus originálu a překladu, roč. 30; A. Skoumal: Překlad románového začátku, roč. 31). K lingvoliterárním tématům náležela též ediční problematika (v roč. 25 např. B. Dohnal o jazykové úpravě Palackého děl), hlavně při vydávání staročeských památek (J. Daňhelka, M. Nedvědová), a textová kritika (O. Králík: Jazykové změny v Olbrachtově Bratru Žakovi, roč. 14, a Rukopis Olbrachtových Devíti veselých povídek z Rakouska i republiky, roč. 23). Zejména po

smrti B. Havránka se v obsahu SaS projevilo určité rozštěpení mezi občasnými ideologickými proklamacemi (zejména z vedení Ústavu) a mezi odborným charakterem většiny příspěvků. Na přelomu 70. a 80. let se v přístupu k literárnímu dílu jako jazykovému projevu specifického typu začalo uplatňovat komunikativní hledisko, aktuální ve světové lingvistice. Studium literárního textu (stejně jako projevů jiných umění) chápaného jako komunikační jev se v podstatě ztotožňovalo s definováním a charakteristikou složek komunikačního procesu, jak v rozboru výstavby vlastního díla, tak ve sledování jeho recepcce. S tímto pojetím, v počátcích též ovlivněným metodickými podněty Kabinetu literární komunikace v Nitře, vystupovaly ve SaS hlavně J. Hoffmannová a A. Macurová (mj. K aktualizaci výstavby textu a aktivizaci jeho recepcce, roč. 51). – Po 1989 SaS programově posilovalo kontakt s novými výzkumnými směry ve světové jazykovědě a reflektovalo jak jejich filozofickou a sémiologickou inspiraci, tak matematicko-technické podněty. V roč. 57 (č. 3) se přihlásilo k mnohostranné osobnosti R. Jakobsona a jeho iniciativám v jazykovědě, literární vědě, sémiotice, teorii komunikace a etnologii (podobně vyznívalo otištění poslední práce P. Trosta v roč. 58). Řada prací publikovaných ve SaS za posledních patnáct let dále rozvíjela teorii literární komunikace (např. J. Hoffmannová: Komunikativní aspekt a dramatický text, roč. 52) i vzhledem k vymezení základních lingvoliterárních pojmů (A. Macurová: Jazyk, styl, smysl, text – a stylistika, roč. 54). Studie, textologickým zkoumáním sblížující lingvistiku s teorií literatury, se týkaly jak interindividuálních jazykových a stylistických jevů (J. Hoffmannová: K charakteristice postmoderního textu, roč. 53; J. Kraus: Proměny řečnického stylu v češtině, roč. 53; A. Macurová, P. Mareš: Text a komunikace. Jazyk v literárním díle a ve filmu, roč. 56; P. Mareš: Fikce, konvence a realita. K vícejazyčnosti v uměleckých textech, roč. 61), tak různých aspektů individuálních uměleckých textů (M. Červenka: Lumírovec: sémantika verše v Zeyerově epice, roč. 53; A. Macurová, J. Janáčková: Vícejazyčnost v korespondenci B. Němcové, roč. 58; R. Adam: Jazyk Rakovnické hry vánoční, roč. 59); zvláštní postavení opět zaujímal versologická témata (M. Komárek: K rytmické stavbě Palivcova Pečetního prstenu, roč. 54;

M. Červenka, K. Sgallová: Verš a věta. Rytmi-
ké a větné členění v české poezii druhé polovi-
ny 19. století, roč. 56; M. Červenka: Z ruské
teorie verše, roč. 59) a problémy uměleckého
překladu (Z. Kuffnerová: Teorie básnického
jazyka, přesný rozbor a překlad, roč. 52;
M. Červenka: Vrchlického překlady Maeter-
lincka a počátky symbolismu, roč. 60; R. Rů-
žička: Skrývání podmětu. Poznámky k Eis-
nerovým překladům Th. Manna, roč. 61).
Literárněhistorické tematicke se blížily práce
A. Sticha (Jazykový program a ideál K. Sabiny,
roč. 55) a M. Komárka (F. M. Pelcl jako kodifi-
kátor mluvnické normy spisovné češtiny
a lingvista, roč. 56). – *Autoři studií a článků
v oddílu Rozhledy z oblasti dotýkající se lite-
rární vědy* (od 1953): R. Adam, J. V. Bečka,
R. Blatná, M. Červenka, S. Čmejrková, F. Da-
neš, J. Daňhelka, B. Dohnal, L. Doležel,
E. Dvořák, A. Fiedlerová, J. Filippec, M. Grepl,
B. Hála, K. Hausenblas, O. Hausenblas, B. Hav-
ránek, K. Hodura, J. Hoffmannová (Jiříčková),
K. Horálek, Z. Horálková, J. Hrabák, J. Hu-
báček, V. Chládková, B. Ilek, J. Janáčková,
A. Jedlička, H. Jechová, M. Jelínek, P. Jiráček,
L. Klimeš, M. Komárek, J. Kořenský, K. Kozev-
níková, O. Králík, S. Králík, J. Kraus, V. Krístek,
Z. Kuffnerová, J. Lehár, J. Levý, M. Ludvíková,
V. Macura, A. Macurová, E. Macháčková,
P. Mareš, M. R. Mayenowa, E. Michálek,
H. Mirvaldová (Šmahelová), O. Müllerová,
M. Nedvědová, J. Nekvapil, I. Němec, J. Nová-
ková, J. Novotný, M. Opavová, Z. Palková,
J. Pechar, K. Petráček, M. Poláčková, J. Povej-
šil, R. Růžička, P. Sgall, K. Sgallová, V. Skalička,
A. Skoumal, P. Skoumalová, A. Stich, V. Stra-
ková, F. Svejkovský, K. Svoboda, A. Škarka,
J. Štěpán, J. Štindlová, I. Štorcová (Kořánová),
M. Šváb, M. Těšitelová, Z. Tichá, P. Trost, J. Trš-
ka, Z. Tyl, L. Uhlířová, F. Váhala, I. Vaňková,
P. Vašák, F. Všeticka, J. Zeman, J. Zima. *Autoři
v oddílu Kronika*: R. Bergerová, J. Daňhelka,
L. Doležel, M. Červenka, K. Hausenblas,
R. Havel (šifra rh), B. Havránek (šifra BHK),
K. Hodura, J. Hoffmannová, K. Horálek (i šifra
K. H.), J. Hrabák, M. Jelínek, V. Justl, M. Ko-
márek, J. Kotrba, J. Kraus, J. Lehár, J. Levý,
A. Macurová, A. Měšfan, E. Michálek, H. Mir-
valdová (Šmahelová), M. Nedvědová, J. Ne-
kvapil, J. Pečírková, J. Petr, V. Petráčková, J. Po-
pela, J. Porák, J. Povejšil, M. Rulfová, P. Sgall,
J. Smrčková, O. Šoltys, J. Štěpán, Z. Tichá,
P. Trost, L. Uhlířová, O. Uličná.

BIBLIOGRAFIE: Z. Tyl: SaS. Bibliografický soupis
k ročníkům 1 (1935) – 25 (1964), SaS 1965, s. 318. ■
LITERATURA: V. Mathesius: Deset let P. I. k., SaS
1936, s. 137; red.: Do nového ročníku, SaS 10,
1947/48, s. 64; B. Havránek: SaS do třetí desítky, SaS
1960, s. 1; J. Vachek: SaS jako tribuna pražské školy
jazykovědné v letech 1935–1943, SaS 1965, s. 305; B.
Havránek. F. Daneš: SaS a česká lingvistika v novém
období, SaS 1965, s. 310; BHk (B. Havránek):
1945–1970, SaS 1970, s. 193; J. Petr: Padesát let SaS,
SaS 1985, s. 81; M. Těšitelová: B. Havránek a SaS,
AUC Praha. Philologica 1–3. Slavica Pragensia 34,
1990, s. 219; Z. Hlavsa: Sedesát let SaS, Čes. jazyk a li-
teratura 46, 1995/96, s. 33; J. Kořenský: Do jubilejního
ročníku SaS, SaS 1999, s. 1; M. Těšitelová: K úloze ča-
sopisu SaS ve vývoji české kvantitativní lingvistiky,
SaS 1999, s. 81; M. Valášek: Dva lingvistické časopisy,
LidN 4. 3. 1999 (k tomu Výbor kroužku: Stanovisko
P. I. k., Tvar 1999, č. 8); E. Höflerová: SaS, ročník 60,
Čes. jazyk a literatura 50, 1999/2000, s. 245 + SaS, roč-
ník 61, tamtéž 52, 2001/02, s. 50 + SaS, ročník 62, tam-
též 53, 2002/03, s. 159.

||

Slovo do světa stvoření viz Ostrovská píseň

Služba sv. Václavu viz Oficium o sv. Václavu

František Smažík

* 21. 11. 1904 *Praha*

† 18. 4. 1966 *Praha*

Autor dramát, veseloher, her pro děti, divadelních
příruček, publicista a divadelní pracovník.

Prostřední ze tří synů nočního sazeče Nár. po-
litiky. Matka rodinu opustila a otec padl počát-
kem 1. světové války na srbské frontě. S. poté
žil v rodině otčovy sestry. Studoval na gymná-
ziu v Žitné ul., pak na Jiráskově gymnáziu
v Resslově ul. (mat. 1923); zde byl jeho spolu-
žákem J. Frejka (S. mj. účinkoval 1923 pod
pseud. F. Makeš v představení Frejkovy hry
Kithairon, uvedené konzervatoristy). Po dvou
semestrech na pražské právnické fakultě byl
ze sociálních důvodů nucen nastoupit do za-
městnání a stal se účetním úředníkem praž-
ského magistrátu. Od studentských let hrál
v činoherních a loutkářských ochotnických
představeních (mj. v Loutkovém divadle Umě-
lecké výchovy) a také se začal uplatňovat jako

režisér. 1932–34 pracoval ve Švandově divadle na Smíchově, kde vedl také představení pro děti. Po jeho zániku se vrátil do původního zaměstnání, souběžně byl činný v dramatickém odboru Malostranské besedy, kde se stal vrchním režisérem a od 1937 ředitelem besedního divadla. Pro potřeby ochotnických družin psal od počátku 30. let rozmanité hry a sestavoval literárnědramatická pásma, přednášel ve školních kurzech Ústřední matice divadelních ochotníků československých. V ochotnickém divadelnictví proslul svou obětavostí a organizačními schopnostmi. Po osvobození 1945 byl pověřen přípravou Vesnického divadla, zřizovaného pod patronací ministerstva zemědělství. Nejprve byl provozním a hospodářským ředitelem (z pražského magistrátu definitivně odešel v únoru 1949 po předchozí dlouhodobé dovolené), od 1946 jediným ředitelem Vesnického divadla, z něhož vybudoval velké zájezdové divadlo o jedenácti skupinách a s působností ve venkovských oblastech celých českých zemí. Působil tu i režijně a zasadil se o pravidelná loutkářská představení. Po únoru 1948 zastával funkce v nově konstituovaných orgánech (předseda Divadelní ústředny, člen poradních ministerských komisí aj.). Po interních konfliktech ve Vesnickém divadle odstoupil 1956 z ředitelské funkce a přijal úkol ustavit Krajské zájezdové divadlo v Klatovech, v jehož vedení setrval pouze do ledna 1958, kdy odešel do invalidního důchodu. Až do své smrti žil v Praze.

S literární aktivita byla těsně propojena s jeho ochotnickou a profesionální divadelní praxí. Začínal pohádkovými hrami a krátkými výstupy pro dětská loutková představení, jejichž hlavním hrdinou byl povětšinou oblíbený Kašpárek. Kabaretní loutkářské scénky, které vydal pod společným názvem *Čochtaninky*, byly inspirovány loutkářskými kabarety J. Skupy. Jejich ústřední postavy, Čochta a Čochtálek, volně kopírovaly Spejbla a Hurvínka i partnerskou dvojici Voskovec+Werich. Autorsky se podílel na hudebních komediích a příležitostných revuích. Jeho nenáročné veselohry a problémová dramata převážně s atraktivní milostnou tematikou přináležely ke konvenční dobové produkci a vykazovaly přízrakovitost obecnému vkusu a závislost na osvědčených dramatických šablonách. S okupační vlnou zájmu o českou minulost souzněla *Okřídlená paleta*, pojednávající o uměleckém konfliktu

mezi M. Alešem a F. Ženíškem při výzdobě Nár. divadla. V poválečném období přijal postuláty nových témat a napsal dvě hry o zakládání zemědělských družstev, z nichž veselohra *Tvrdohlavci* byla po kritice za chybný třídní pohled stažena z repertoáru. Rovněž do her pro děti pronikly soudobé propagandistické tendence (*O pionýrský šátek*). Zánrově a tematicky rozmanité hry pojila S. zjednodušená představa lidové a srozumitelné tvorby, která prostupovala i publicistické práce, spjaté s jeho divadelním působením. V příručce *Ochotnické divadlo v přehledech a obrazech* shrnul a rozšířil osvětové přednášky o divadelní praxi. Popularizační zaměření mají práce *O nové divadlo lidové tvorby* a *Divadlo na vesnici*, historickým přehledem je kniha *Čtyřicet let divadla Malostranské besedy...*, v níž zaznamenal vývoj této ochotnické scény. Popsal také vznik a činnost Vesnického divadla (*Jak děláme Vesnické divadlo, Knížka o desetiletých zkušenostech a práci Vesnického divadla...*), v rukopisu (Divadelní ústav v Praze) zůstaly vzpomínky Co si pamatuji o Vesnickém divadle. Kronika prvních jedenácti let práce 1945–1956 a Co jsem prožil s Krajským zájezdovým divadlem v Klatovech (obojí 1959) a práce Stoletý boj o náš divadelní zákon 1, 2 (1958).

PŘÍSPĚVKY in: Amatérská scéna (1964); Českosl. loutkář (1953, 1958, 1964–66); Divadelní zápisník (1947); Divadlo (1946–48); Divadlo (1949–55); Loutková scéna (1947–49); Otázky divadla a filmu (1946–47); Ročenka Vesnického divadla, státní zájezdové scény v Praze... (1956). ■ KNIŽNĚ. *Hry a práce o divadle*: Pohádka svaté noci (D pro ml., b. d., 1935); Nesmrtelný Kašpárek (D pro ml., 1935); Kdyby Kašpárek nebyval býval (D pro ml., 1936); Pan Kašpárek v pekle (D pro ml., 1936); Vlast nade vše (D 1937); Panská láska po zajících skáče (D 1937); Kašpárkův Havlásek (D pro ml., 1937, společně s aktovkami dalších autorů ve svazku s tit. Koník a Kašpárek); Čochtaninky (DD 1938; obs. scény: Host do domu – na oběd z domu, Pacient, Detektiv non plus ultra, Generální úklid, Dezertér z Blaníku, Svatební kombiné); Čtyřicet let divadla Malostranské besedy v Praze III. 1898–1938 (historický přehled, 1938); Malostranská beseda v Praze jedenáctému Jiráskovu Hronovu (příležitostný tisk, 1941); Pamětní list Malostranské besedy v Praze k zájezdu do Týlova ochotnického divadla v Hořicích (1942); Ochotnické divadelnictví v přehledech a obrazech (příručka pro ochotníky, 1943); Světlo ve stínu (D 1944); O nové divadlo lidové tvorby. Revoluční kapitoly (popularizační stať, 1945); Malostranská beseda k tisícímu představení (hist. přehled, 1946); Divadlo na vesnici

(příručka pro ochotníky, 1948); Okřídlená paleta (D b. d., prem. 1948; 2. verze hry, jejíž 1. verze byla inscenována 1943); Jak děláme Vesnické divadlo (instruktivní příručka, 1949); Tvrdohlavci (D 1951, prem. 1950); U nás v Darmochlebech (D 1953, i prem.; přepis film. scénáře Usměvavá zem autorů J. Neuberga a F. Vlčka); Kocourkov (D pro ml., 1955, prem. 1948, přeprac. pro loutky z původní verze inscenované 1943); Co se v lese zběhlo (D pro ml., 1955, prem. 1951); Knížka o desetiletých zkušenostech a práci Vesnického divadla 1945–1955 (vzpomínky, 1955, s E. Janským). – *Dramatizace*: J. Neruda: Malostranské obrázky (b. d., prem 1949); K. Poláček: Muži v ofsajdu (1955, i prem.). – *Úpravy*: J. Toman: Lidový král (1951, s D. Papežem); M. Kopecný: Posvácení v Hudlicích (1954); J. Hašek, A. Fencel: Osudy dobrého vojáka Švejka (1955, i prem.). – *Překlady*: F. Gejdoš: Mlýny (1952); G. Fjodorov: Nové cesty (Návrat domů) (1953); L. Luknár: Poctivý ovčák (S poctivostí nejdál dojdeš) (1953) + Ljubka (1955). ■ **SCÉNICKY**. *Hry*: Už to není, jak to bývalo (1928, s V. Paličkou); Ulalala (1930, s J. Slavíkem a L. Uhlířem); Co se nám líbí a nelíbí (1930, s J. Vernerem); Dva muži ve skříni (1931, s J. Vernerem); Jeho výsost paňáka (1931, s J. Vernerem); Na trojické faře (1932, s J. Vernerem); Vesele do Nového roku (1932); Cestička do nebe (pro ml., 1937); Srdce v provazech (1939); Bez názvu to také půjde (1939); Mikulášská legenda (1939); Za onoho času (1940); Zločin na zkoušku (1941); Svatba naruby (1941); Srdce za mřížemi (1942); Vysoká škola (1945); O třech princeznách (pro ml., 1945); Pohádkou do srdce (pro ml., 1945); Souboj s bohem (1946); Černé dýmanty (pro ml., 1949, s V. Paličkou); Medvěd Míša (pro ml., 1950); O pionýrský šátek (pro ml., 1950); Malí hrdinové (pro ml., 1952). – *Dramatizace*: Pohádky B. Němcové (1953); Pohádky K. J. Erbena (1954). – *Literární pásma*: Deník J. Horákové (1943); Ave anima candida. Literární pozůstalost H. Kvapilové (1943); Z osudu rukou J. Wolker ve vzpomínkách jeho matky (1943); Rozmary smutného filozofa. Z tvorby E. A. Hrušky (1944); Jak se měl Jindřich Mošna na světě (1944); Večer s Oskarem Nedbalem (1944); Raněný orel. Intimní rozhovor o K. H. Hilarovi (1944). – *Překlady*: A. Dumas st.: Osudná sázka (1939); M. Halbe: Mládí (1942); P. A. C. de Beaumarchais: Lazebník sevillský (1946); L. N. Tolstoj: Jen ona za to může (1948); V. Markovičová-Záturecká: Za frontou (1949); N. V. Gogol: Ženitba (1949). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL**: Plán rozvoje československého divadelnictví na rok 1950. 1. Kraje české (1949, s J. Šternem); Vesnické divadlo. Kulturní služba venkovu (1953); Kronika oslav deseti let práce Vesnického divadla, státní zájezdové scény v Praze (1955). ■

LITERATURA: Sborník Vesnického divadla k 50. narozeninám uměleckého ředitele F. S. (1954; přisp. J. V. Gsöhlhofer, E. Janský, D. Papež, M. Kouřil, A. M. Brousil aj.; též soupis hereckého a režijního

působení a bibliografie S. díla). ■ **If.** (I. J. Fischerová): ref. Nesmrtelný Kašpárek, NO 25. 11. 1930; an.: F. S., Naše loutky 11, 1935/36, s. 28; K. Engelmüller: ref. Zločin na zkoušku, Nár. politika 25. 3. 1941; ● ref. Okřídlená paleta: Hch (J. Hloch), Venkov 24. 3. 1943; ej. (E. Janský), Nár. politika 24. 3. 1943; -a, Nár. střed 31. 3. 1943 ●; ● ref. Okřídlená paleta (2. verze): vp, LidN 4. 11. 1948; bs (B. Slavík), LD 4. 11. 1948; A. M. Brousil, Zeměd. noviny 13. 5. 1949 ●; ● ref. Tvrdohlavci: J. Kopecný, LidN 16. 1. 1951; O. Popp, Divadlo 1951, s. 664; er, Svob. slovo 19. 5. 1951 ●; ● ref. U nás v Darmochlebech: F. Tetauer, LitN 1953, č. 18; V. Semrád, Divadlo 1953, s. 617 ●; ● k padesátinám: F. Tetauer, LitN 1954, č. 47; E. Kolár, Českosl. loutkář 1954, s. 259; E. A. Hruška, Divadlo 1955, s. 63 ●; (ej) (E. Janský): k šedesátinám, Zeměd. noviny 22. 11. 1964; J. Pucherna: nekrolog, Divadelní a filmové noviny 9, 1965/66, č. 22.

eš

Fran Směja

* 30. 5. 1904 *Suché Lazce* u Opavy

† 11. 2. 1986 *Opava*

Prozaik, básník, kritik, publicista a kulturní pracovník spjatý s opavským Slezskem.

Křestním jm. František. – Syn chalupníka, jenž se současně živil havířinou, též zakládal v Suchých Lazcích sociální demokracii. S. vystudoval učitelský ústav v Opavě (1920–24), pak nastoupil vojenskou službu, z důstojnické školy v Opavě byl však po smrti otce 1925 jako živitel rodiny propuštěn. Do 1941 učil na různých místech ve Slezsku a na severní Moravě (Raduň, Hrabyně, Větřkovice, Neplachovice), po německém záboru Opavska přesídlil na Ostravici a učil ve Slezské Ostravě a na Frýdeckomístecku v Raškovících a v Bašce, 1941–42 byl vězněn ve Vratislavi pro účast v odboji (odsouzen na rok), v listopadu 1942 byl propuštěn ze školství a z nezbytnosti se stal spisovatelem z povolání. Po válce se usadil v Opavě a 1945–51 působil jako zemský (od 1949 krajský) osvětový inspektor v Ostravě, 1951 se stal ředitelem Krajského osvětového střediska v Hradci n. Moravici, 1954 vedoucím odboru kultury rady Krajského nár. výboru v Ostravě, 1957 se vrátil do Hradce n. Moravici do své dřívější funkce a zároveň byl pověřen správcovstvím tamějšího zámku. Byl členem Moravského kola spisovatelů (od 1936), Syndikátu čes. spisovatelů (od 1942), za války ilegální Slezské

nár. rady. Silně se angažoval za politickou a kulturní samosprávu Slezska, účastnil se akce Budujeme Slezsko. V Opavě založil Sdružení umělců slezských (obnoveno 1968) a redigoval měsíčník Služba osvětě. V Hrabyni byl spoluzakladatelem (s A. Tománkem) vydavatelství Iskra (1929–49) a redigoval jediný ročník stejnojmenného literárního časopisu. 1949 byl spolupracovníkem Kulturního listu, v 2. polovině 50. let členem redakční rady časopisu Červený květ. Do předčasněho invalidního důchodu odešel 1960. Po roce 1968 ho pro odsouzení okupace stihl zákaz publikování.

Jako básník S. soustavně pěstoval žánr drobného lyrického popěvku: jednak až epigramatického rázu a s humorným, občas i satirickým vyostřením, jednak v podobě vyznavačské subjektivní lyriky. Debutoval nářečními vesele humornými i kritickými verši ve sbírkách *Od nas* a *Obrazky* (jejich rozšířenou podobu vydal pak v knize *Pletky*). Na ně navázal po 1945 v *Nových pletkách*, verších vysmívajících se všedním lidským chybám i institucionalizovaným akcím (školení aj.), za něž byl příkře pokárán v tehdejší krajském komunistickém tisku; proces socializace vesnice pak podpořil humorně agitačními verši v souboru *Figle*. Druhou část S. básnického díla tvoří vážná osobní lyrika. Rodnému kraji věnoval sbírky *Zpěv léta* a *Na rozloučenou*. První je nesena přírodním opojením, druhá, věnovaná Hrabyni, k níž přilnul, je naplněna steskem. Životní bilanci stárnoucího muže představují dvě sbírky tradičně vystavěných veršů *Věno* a *Ze srdce vytrženo*, z nichž se vyděluje jen bibliofilie *Vzacny hošť*, báseň k 70. narozeninám P. Bezruč. Těžiště S. práce však leží v próze. Od prvních knížek se soustředil na sváry lidských charakterů v tradičním vesnickém prostředí, jehož dávná rovnováha je stále častěji narušována vnějšími zásahy. Román *Kalný proud* vypovídá expresionistickými postupy o sociálních konfliktech a psychologických rozporech vyplývajících z blízkosti vesnice a průmyslového centra. V románu *Potřísněná tvář* situovaném na Hlučínsko se ve vnitřních dialogích zúčastněných postav odehrává příběh životní krize mladého sedláka, který musí k poznání smyslu lidského přebývání ve světě projít očistcem vlastního svědomí. Próza *Jidáši* vypovídá o národnostních problémech předválečného Hlučínska a tragédiích jeho obyvatel Moravců zpracovávaných nacistickou iredentou; srážka

německého a českého živlu je zde představena na osobních dramatech lidí z vesnice. Téma komplikovaných milostných vztahů (naznačené v tradičním milostném trojúhelníku již v Potřísněné tváři) S. dramaticky vyhotil v prózách *Odcházeli* a *Napsáno v horách*. První je baladickým příběhem z 1. světové války (jeden z hrdinů přichází po smrti přítele do jeho domova, aby tam žil s jeho ženou a vychovával jeho děti), druhá sleduje trýzeň proměněné identity (hlavní postava se shodou okolností sblíží s vdovou po mladém sedlákovi, jehož smrt zavinil; zatají svou pravou totožnost, aby zachránil alespoň majetek před hamizným velkostatkářem, v závěru však najde sílu k neúprosné, ale očistné pravdě). Prudký zlom (podobně jako v poezii) se odehrál i v S. poválečných prózách. Povídky souboru *Věřím v člověka* zaznamenávají v násilně zjednodušujícím, pateticky didaktizujícím gestu na časovém úseku od mnichovské dohody po osvobození republiky životní osudy proletářů a komunistů, kteří jako zosobněné ideály třídního a národního uvědomění procházejí nezlomení osudovými dějinnými milníky. V tezevitém románu *Úhor*, první části proponované trilogie, se autor v obrazu poúnorových sporů o orientaci slezské vesnice postavil na stranu vznikajícího družstevního hospodaření; současně se vzdal své tradiční metody expresivně vypjatého vhledu do psychologie zúčastněných postav, vypravěč se objektivuje, přestává být tak citově zainteresován na ději, více než na postavách mu nyní záleží na toku událostí přinášejících proměnu života lidí; zároveň v textu ubývá nářečních prvků. Próza o autorově věznění v době okupace *Obličejem ke zdi* už nesměla být na počátku 70. let distribuována.

ŠIFRY: ja, -ja. ■ PŘÍSPĚVKY in: Červený květ (Ostrava 1958–69); Čes. slovo; Čin (Brno 1945); sb. Člověk rád vzpomene (Hradec u Opavy 1959); Duch času (Mor. Ostrava); sb. Hornický rok 1949 (Most 1948); sb. Horník (Ostrava 1950); Hranicář (Jeseník 1947); Iskra (Hrabyně 1932); sb. Iskra Vojtěchu Martínkovi (1937); Kolo (Brno 1938–40, 1946); Kulturní list (Ostrava 1949); Květy (1955); Lid. noviny (1941); Lidový kalendář na rok 1952; Lid. týdeník (Val. Meziříčí 1938); List mladých (1940); Listy PPB (Opava 1963); Lit. noviny (1952, 1955); Mládí (Brno); Nár. obroda (Brno 1945); Nedělní list (1940); Nová svoboda (Ostrava 1945–65); Nové Opavsko (1968); Nový den (Plzeň 1946); Opavan; Ostravský deník (1933); Osvětová práce (1951, 1955); Partyzán (1947); Polední deník (Mor. Ostrava

1937); Práce (1952); Pražské noviny; Selské listy (1939); Slezan (Opava 1932); kat. Slezská krajina (Ostrava 1958); Slezské slovo (Opava 1948); Stan (Břeclav 1929–30); Středisko (Brno 1930–1933); Svět v obrazech (1954); Tešínsko (Opava 1967); Venkov (1934–40). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Od nas (BB 1929; rozšíř. vyd. 1936 in Pletky); Obrázky (BB pro ml., 1930; rozšíř. vyd. 1936 in Pletky); Dětem (BB pro ml., 1931); Úsměvy (PP 1932); Zpěv léta (B 1932); Kalný proud (P 1933); Na rozloučenou (BB 1935); Pletky (BB 1936, rozšíř. vyd. knih Obrázky a Od nas); Vzácny hošť (B 1937); Potřísněná tvář (P 1939); Odcházeli (R 1940); Napsáno v horách (R 1942); Do Beskyd (B pro ml., 1943); Pod klenbou dní (R 1944); Chytrý Martin (pohádka, 1944; spolu s pohádkou Z. Báry O kováři Jankovi); Jidáši (R 1946); Z pravdy a snů (PP pro ml., 1946); Hrst vzpomínek na setkání s Petrem Bezručem (PP 1947); Škoda té země (P 1947); P. B. (tj. P. Bezruč, B 1947); Petr Bezruč (studie, 1947); Nové pletky (BB 1949); Věřím v člověka (PP 1953); Setkání s Petrem Bezručem (P 1958); Figle (BB 1958); Úhor (P 1960); Veď nás tak dál (BB 1961); První chléb (PP 1965); Věno (BB 1965); Ze srdce vytrženo (BB 1969); Obličejem ke zdi (P 1971, zákaz distribuce). – *Ostatní práce*: Osvěta ve dvouletém plánu obnovy a výstavby (1947); Kultura Ostravska (1959). – *Výbory*: Pletky (1966); Plachá snění (1991). ■ KORESPONDENCE: J. Pavlík: Z korespondence s F. S. (z 1972–86), Vlastivědné listy Slezska a severní Moravy (1995, s. 33). ■ REDIGOVAL *periodika*: Iskra (1932, s A. Tománkem), Služba osvětě (1946–48), Slezské hlasy (1970, se Z. Bárem a M. Rusinským); *sborníky*: Valentin Držkovic 1888–1948 (1948, s jinými), Horník (1950), Ostravsko včera a dnes (1954, s jinými), Kravaře 1945–1965 (1965, s jinými), Chamrádův rod (k 90. narozeninám A. Chamráda, 1969). ■

BIBLIOGRAFIE: an.: F. S. (Ostrava 1964). ■ LITERATURA: M. Rusinský: Romanopisec slezské dědiny (1959, rozmnož.) + U základů tvůrčího díla (1969). ■ ● ref. Od nas: O. Zemek, NO 24. 6. 1930; js (J. Sekera), Stan 1930, s. 112; -as (M. Holas), RA 6, 1930/31, s. 84 ●; O. Zemek: ref. Obrázky, Středisko 1, 1930/31, č. 1; J. O.: ref. Dětem, Venkov 30. 4. 1931; J. V. P. (Pleva): ref. Úsměvy, Index 1932, s. 12; J. O. (Ošmera): ref. Zpěv léta, Čin 4, 1932/33, s. 139; ● ref. Kalný proud: jbk., Dělnická osvěta 1934, s. 104; J. O. (Ošmera), Čin 1934, s. 261 ●; ● ref. Na rozloučenou: J. V. S. (Sedlák), Venkov 16. 11. 1935; B. Slavík, LidN 23. 12. 1935; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 36, 1935/36, s. 461; A. Černík, Čin 1936, s. 263 ●; J. V. S. (Sedlák): ref. Pletky, Venkov 5. 4. 1936; ● ref. Potřísněná tvář: lnz. (L. N. Zvěřina), Čtete 2, 1939/40, s. 110; drb. (J. Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 334; jp., Čes. osvěta 36, 1939/40, s. 261; M. (V. Martínek), Kolo 1940, s. 68; B. Slavík, LidN 15. 1. 1940; K. P. (Polák), Nár. práce 26. 4. 1940; J. Knap, Venkov 4. 6. 1940; Ns. (J. Nečas), Naše doba 48, 1940/41, s. 375 ●; ● ref. Odcházeli: B. Slavík, LidN 9. 9. 1940; J. V. Sedlák, Venkov 13. 9.

1940; K. P. (Polák), Nár. práce 6. 10. 1940; -jms (J. M. Slavík), Archa 1940, s. 272 ●; ● ref. Napsáno v horách: V. Martínek, LidN 25. 10. 1942; Ns. (J. Nečas), Naše doba 50, 1942/43, s. 139; Kp. (K. Polák), Nár. práce 16. 2. 1943 ●; kp. (K. Polák): ref. Pod klenbou dní, Nár. práce 17. 6. 1944; V. Pazourek: ref. Chytrý Martin, LidN 2. 12. 1944; J. Morák: Nářečí jako stavební prvek v románě (Kalný proud), Řád 1944, s. 150; S. Vlček: Profil F. S., Nová svoboda 1. 7. 1945; Z. Bár in F. S.: Jidáši (1946); ● ref. Jidáši: S. Vlček, Nová svoboda 28. 4. 1946; Z. Koňák, NO 24. 5. 1946; K. T. (Tauš), Nár. obroda 4. 7. 1946; Brk (F. Buriánek), Zeměd. noviny 26. 7. 1946; F. H. (Hampl), Práce 31. 7. 1946 ●; ● ref. Z pravdy a snů: -šp- (F. Kašpar), NO 4. 4. 1947; N. Č., F. H. (Černý, Holešovský), Komenský 72, 1947/48, s. 239; M. Majerová, Svob. noviny 4. 1. 1948 ●; J. S. (J. V. Sedlák): ref. Škoda té země, List Sdružení mor. spisovatelů 2, 1947/48, s. 110; B. Slavík: Z literární tvorby F. S., SISb 1949, příl. Slezská tvorba, s. 68; -sk-: ref. Nové pletky, Nová svoboda 5. 3. 1950; ● ref. Věřím v člověka: J. Hájek, SISb 1954, s. 269; J. Teichmann, Nová svoboda 8. 7. 1954 ●; K. Bělič: K otázce využívání nářečí v literatuře, in Sedm kapitol o češtině (1955, s. 112); M. Rusinský in F. S.: Figle (1958); L. M.: ref. Figle, Červený květ 1958, s. 226; D. Šajtar: 30 let činnosti F. S., Vlastivěda Ostravského kraje. Opavsko 1959, č. 1; Rský (M. Rusinský): k pětadesátinám, Červený květ 1959, s. 169; ● ref. Úhor: M. Petříček, Plamen 1960, č. 7; O. Rafaj, LitN 1960, č. 33; (x) (A. Sivek), Nová svoboda 3. 4. 1960 ●; ● k šedesátinám: J. Urbanec, Listy PPB 1964, č. 18; M. Rusinský, Červený květ 1964, s. 158; K. Vrchovecký, Nová svoboda 31. 5. 1964 (rozhovor) ●; B. Slavík in F. S.: Věno (1965); V. Hons: ref. Věno, Červený květ 1965, s. 350; Z. Bár in F. S.: Pletky (1966); B. Slavík in F. S.: Ze srdce vytrženo (1969); A. Davidová: Falešné písničky z obrodného procesu, Nová svoboda 12. 5. 1970; O. Š. (Šuleř): Zapomínání a zapomenutí, Tvar 1990, č. 11 + k 90. výr. nar., Mor. den 26. 5. 1994; J. Urbanec: F. S. – spisovatel opavského Slezska, Časopis Slezského zemského muzea 1994, s. 78; Š. Vlašín: Nářeční poezie F. S. a Ondry Lysohorského, sb. Literatura o českém a polském Slezsku (1996, s. 91); J. Urbanec: Sto let od narození Zdeňka Báry a F. S., Vlastivědné listy Slezska a severní Moravy 2004, č. 2.

mz

František Josef Smetana

* 11. 3. 1801 *Svinišťany* u České Skalice

† 18. 2. 1861 *Plzeň*

Plzeňský buditel, autor přírodopisných a dějepisných prací a učebnic pro gymnázia, spolutvůrce českého odborného názvosloví, příležitostný básník a politický satirik.

Psán též Josef František S.; Josef je jméno řádové. – Po smrti otce (1810), zahradníka na náhodském panství, byl S. pečovatelem a rádcem strýc, otec skladatele B. Smetany (na národním uvědomění svého bratrance měl S. významný podíl). Základní vzdělání získal na obecné škole v Třebešově, gymnázium začal studovat soukromě a dokončil v Hradci Králové (účast na mimořádných hodinách českého jazyka a literatury prof. V. K. Klicpery). V dalším studiu pokračoval v Praze; po tzv. filozofii, kde se seznámil s J. Jungmannem, vstoupil do arcibiskupského semináře a 1821–25 absolvoval teologii, 1826 byl vysvěcen na kněze. Z existenčních důvodů vstoupil 1823 do řádu premonstrátů v Teplé (seznámení s buditelem J. V. Sedláčkem), 1826–28 složil rigorózní zkoušky k doktorátu filozofie a pak odešel do Vídně, kde poslouchal přednášky z přírodních věd, 1829–31 byl kaplanem v Úterý u Bezdržic. Po zkouškách z profesury přírodovědy byl 1831 jmenován suplentem a 1832 řádným profesorem fyziky a přírodopisu na filoz. ústavu v Plzni (1849 se ústav spojil s gymnáziem). Spojováním jazykově národního probuzení Plzeňska s osvětou a vzděláváním nejširších českých vrstev navázal na buditeleské i vědecké působení J. V. Sedláčka. V mimořádných hodinách vyučoval českému jazyku a literatuře, napsal řadu českých populárně-vědeckých článků (Krok, ČČM, Riegrův Slovník naučný aj.), spisů a učebnic z oboru přírodních věd a historie a podílel se na vzniku české přírodovědné terminologie (1851 byl členem komise pro sestavení německo-českého slovníku vědeckého názvosloví), založil českou knihovnu ve škole, přístupnou i veřejnosti, a z dobrovolných příspěvků zorganizoval v Plzni-Lochotíně první čítárnu českých knih a časopisů. V Plzni podporoval české divadelnictví jako nástroj národního probouzení (přátelství s J. K. Tylem a obětavá organizace jeho pohřbu 1856), měl zásadní podíl na založení a chodu české průmyslové školy (1840), která poskytovala nedělní vzdělávací kursy pro řemeslníky. Revoluci 1848 uvítal jako příležitost k uskutečnění svých ideálů. Stal se členem a později starostou plzeňské Slovanské lípy, reprezentoval Plzeň na Slovanském sjezdu v Praze, dvakrát byl navržen do říšského sněmu. Ve své funkci se orientoval jak na prosazování rovnoprávnosti obou národností, tak na šíření vzdělanosti, hlavně reálného školství. Požíval vysoké úcty

a uznání ve všech vlasteneckých kruzích, 1849 se však musel vzdát funkce starosty i navrhované profesury na reálném gymnáziu v Plzni na rozkaz svého představeného, opata tepelského kláštera; v důsledku policejní perzekuce se dostal do společenské izolace. Osobní situaci vážně zkomplikovala oční choroba (důsledek zranění z 1844) a následné oslepnutí (1856), pro něž musel načas zanechat výuky. Teprve po operaci v Praze (1857) se mu zrak vrátil, ale následující rok byl postižen zápalem plic a 1861 podlehl jeho recidivě.

Vedle odborné a pedagogické činnosti, jejíž součástí byly i články prosazující rovnoprávnost češtiny a němčiny na gymnáziích nebo obhajující myšlenku vzdělávání lidových vrstev, se S. okrajově věnoval básnické tvorbě. Do revoluce 1848 publikoval časopisecky i samostatně příležitostně (na oslavu panovnického rodu a vlasteneckých přátel) a didaktické básně, související s poetikou starší obrozenecké generace. V 50. letech se mu poezie stala útočištěm v těžké osobní situaci. Psal, ale nepublikoval reflexivní lyriku s filozofickými, společenskými a intimními náměty (vlastenectví, vzpomínky na dětství, pokusy vyrovnat se s tělesným postižením) a především drobné satirické skladby (lidové popěvky, říkadla, písně, vtipy, deklamovánky) ostře stíhající rakouský absolutistický vládní režim (despocie, národnostní útlak, kořistnictví v mezinárodní politice atd.) a politiku katolické církve (konkordance s rakouským dvorem, papeženství, pobožnůstkařství atd.), obsahově i formálně navazující na satiru K. Havlíčka Borovského, jehož S. osobně obdivoval. Pro mimořádnou otevřenost nemohly být S. satiry dlouho publikovány a teprve vydáním na počátku 20. století (stále ovšem jen ve výběru) byly literární historii objeveny a oceněny jako přední dílo svého žánru v české literatuře 19. století. – Rukopisná pozůstalost obsahovala kolem 150 básní, nevydán zůstal i zamýšlený cyklus Dumky slepého pěvce, z něhož přinesly některé časopisy ukázky.

ŠIFRY: -a., J. F. S., J. S., Sm. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** Časník (1857); ČČM (1835–48); Časopis pro katol. duchovenstvo (1835–48); 1835 Zdali jest osvěta lidu obecného nebezpečná státu a církvi, 1843 Slovo o vychování mládeže české, i sep.); Čes. včela (1834–46); alm. Hlasové duchovenstva k slavnému dosednutí na stolec arcibiskupský... Aloysia Josefa, svobodného pána Schrenka z Notzingu... (1838); alm. Hlasy

duchovenstva k ... Ferdinandovi a Marii Anně při slavnosti korunování (1836); alm. Hlasy vlastenců ke dni 1. března 1832. ... panování... Františka I. (1832); J. Jungmann: Slovesnost (2. vyd. 1845; příklad vědeckého stylu); Krok (1836); Květy (1835–47); Lumír (1856); Posel ode Mže (Plzeň 1848–49, čl. Stejná oprávnění obou národností v Čechách); Pražské noviny (1859); Slovenské noviny, příl. Světozor (Viedeň 1856); Vlastimil (1841–42); Živa (1853, 1859–60); – posmrtně: Čas. Beletristická příl. k politickému týdeníku... (1897); Koleda (Olomouc 1877, 1881); Květy (1869); ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch); Rodinná kronika (1864); Svoboda (1873). ■ **KNIZNĚ. Beletrie:** Ozvěna citů bratrských při slavném ozdobení J. V. Sedláčka, doktora filozofie na Ústavu filozofském v Plzni... zlatým penízem českým roku 1835 (B b. d., 1835); U hrobu J. K. Tyla zesnulého v Plzni dne 11. lipna 1856 (b. d., 1856, B Kde domov tvůj?). – *Odborné práce a učebnice:* Obraz starého světa, to jest Všeobecná politická historie prvního věku... 1 (1834); Základové hvězdoslaví čili astronomie (1837); Sílozpyt čili fyzika (1842); Všeobecný dějepis občanský 1–3 (1846–47); Počátkové sílozpytu čili fyziky pro nižší gymnázia a reálky (1852). – *Překlad:* F. Močnik: Nauka o aritmetice pro nižší gymnázia (1852). – *Výbor:* Básně J. F. S. (1905, ed. J. E. Štátný); Pomněnky (1919, ed. F. Šimek). ■ **KORESPONDENCE:** Z dob našeho probuzení (T. Burianovi z 1840), Světozor 1874, s. 330 → F. Čenský: Z dob našeho probuzení (1875, s. 21); J. Štátný: J. F. S. korespondence (P. V. Matějkozi z 1834, F. Palackému z 1834–48, V. Hankovi z 1836–50, Čtenářské společnosti ve Spáleném Poříčí z 1836, J. J. Markovi úryvek z 1836, K. Vinařickému z 1835–50, V. Nejedlému z 1837, T. Burianovi z 1840, J. K. Tylovi z 1844, J. E. Vocelovi z 1845, V. V. Tomkovi z 1847, B. Smetanovi z 1847, J. Malému z 1847, plzeňské městské radě z 1850, S. J. Mayerovi z 1858), Hlídka 1903, s. 201 a pokr.; in K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 1, 2 (Vinařického z 1824, 1846; 1903, 1909, ed. V. O. Slavík). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** J. N. Sýkora: Klíček českého i německého jazyka (výt. nejzšíšt., 3. vyd. 1859). ■

BIBLIOGRAFIE: J. E. Štátný: Literární činnost J. F. S., LF 1903, s. 213 + in J. F. S.: Básně (1905). ■ **LITERATURA:** F. Swarz: J. F. S. literární a vlastenecké působení (Plzeň 1874); E. Felix: Dva buditelé. 1. J. V. Sedláček, 2. J. F. S. (b. d., 1937); B. Dvořáková: J. F. S. – Sviníšfany (2001). ■ ● ref. Obraz starého světa: an. (F. Palacký), ČČM 1834, s. 108; V. Zahradník, Časopis pro katol. duchovenstvo 1834, s. 661 ●; Dobromysl: ref. Všeobecný dějepis občanský, Časopis pro katol. duchovenstvo 1848, s. 148; ● nekrology: K. Ngr., Boleslavan 1, 1860/61, s. 126; an., Jahresbericht des deutschen Staatsgymnasium in Pilsen 1861, s. 21; an., Lumír 1861, s. 183; an. (J. Neruda), Čas 19. 2. 1861 → Literatura 1 (1957, s. 241) ●; B. P.: J. F. S. a Klicpera, Rodinná kronika 4, 1863/64, s. 310; an.: J. F. S., Květy 1871, s. 303; an.: Smetanův pomník v Plzni, Světozor

1874, s. 534; K. V. Seydler: J. F. S., Koleda 1881, s. 69 a pokr.; an.: J. F. S., Čas. Beletristická příl. ... 10. 4. 1897; J. Klika: F. J. S., kněz osvícenec, in Osvětou a výchovou k životu (b. d., 1902); J. Štátný: Ze života J. F. S., Věstník čes. profesorů 1903, s. 172, 256, 370, 1904, s. 82, 162 a 1905, s. 98 + Ze života J. F. S., Květy 1903, s. 377; J. Vykruta: J. F. S. literární činnost přírodovědecká, Kalendář spolku na podporu chudé české mládeže v Plzni (1904); ● ref. Básně J. F. S.: -a-, Máj 3, 1904/05, s. 598; F. S. (Sekanina), Zvon 3, 1904/05, s. 556; A. Novák, LF 1905, s. 302; cd, LidN 21. 4. 1905; an. (F. V. Krejčí, dub.), PL 1. 7. 1905 ●; an.: K. J. Erben a F. J. S., Besedy Času 1905, s. 131; an., J. F. S., tamtéž 1911, s. 86; J. Volf: Dodatky a opravy k biografím starších spisovatelů českých, ČČM 1912, s. 395; R. Illový: Zapomenutý satirický básník, PL 21. 10. 1922; F. Šimek: Památce J. F. S., Venkov 18. 2. 1931; E. Felix, Literární Plzeň Smetanova, in Literární Plzeň v obrysech (1933, s. 44); Z. Nejedlý: Češtství J. F. S., in Bedřich Smetana 7 (1954, s. 485); V. Lhotka: Vzpomínka na J. F. S., demokrata a vlastence, Pravda 4. 1. 1955; A. Špelda: Nejstarší české učebnice fyziky, Přírodní vědy ve škole 1959, s. 129; M. Fendrych: Nejstarší české učebnice přírodovědy, tamtéž, s. 703; J. Dvořák: J. F. S. jako vychovatelská osobnost, Sborník prací pedagogických a psychologických 1, AUP Olomouc 1960, s. 51; M. Suchá: Sto let od smrti J. F. S., sb. Minulostí Západočes. kraje 1 (Plzeň 1962, s. 222); J. Beneš in Ač zemřeli, ještě mluví (1964, s. 264); M. Suchá: Satirik J. F. S. Několik poznámek k básnickému dílu, sb. Minulostí Západočes. kraje 6 (1968, s. 112); J. Dvořák: J. F. S. jako osobnost, in Tradice a současnost (1980, s. 30); B. Dvořáková: Paměť národa ve S. rodných Sviníšfanech, Dissertationes historicae 2002, č. 7.

lk

Smil Flaška z Pardubic a Rychmburku viz Smil Flaška z Pardubic a Rychmburku

Ottakar Smrčka

* 30. 1. 1870 *Tábor*

† 15. 2. 1960 *Praha*

Klasický filolog, překladatel latinské a řecké poezie; překládal též novodobou literaturu, zejména operní libreta z francouzštiny, italštiny a němčiny.

V matrice zapsán jako Ottakar František Xaver Čestmír S. – Jeho otec byl radou a později prezidentem krajského soudu v Táboře, kde od 1880 S. navštěvoval reálné gymnázium. Po maturitě (1888) absolvoval na pražské univerzitě klasickou filologii (1893, žák významného filo-

loga J. Krále). 1896–98 působil na reálce v Kutné Hoře, do 1900 na českém matičním gymnáziu v Zábřehu, poté na gymnáziu v Rokycanech (1902 obdržel titul profesor), kde učil češtinu, latinu, řečtinu a němčinu. Od 1908 byl profesorem (1910 definitivním) latiny a řečtiny na klasickém gymnáziu v Praze na Vinohradech, 1918 zatímním správcem, od 1919 ředitelem, 1932 odešel do výslužby. Byl oblíbeným pedagogem, za 1. světové války studentům režíroval divadelní představení, čímž podnítil založení ochotnického sdružení vinohradské Studentské scény. Byl aktivním členem Jednoty čes. filologů, 1921 byl povolán do její metrické komise, jež v duchu Králových zásad vypracovala nové pokyny pro napodobování antických met-ter v českých překladech.

Jako překladatel se S. zaměřil jednak na antickou literaturu, jednak na novodobé texty. Znalost moderních jazyků (zejména němčiny, francouzštiny, italštiny) a hudební vzdělání snoubící se s láskou k divadlu mu umožnily překládat pro Nár. divadlo a Městské divadlo na Vinohradech libreta klasických oper (skladatelů V. Belliniho, G. Bizeta, G. Pucciniho, G. Verdiho aj.); v kvalitních básnických překladech operních textů byl veden snahou slučovat správnou stavbu veršů se správnou hudební deklamací při respektování náležitosti českého přízvuku a dikce. Z německé literatury vynikl S. nový překlad Lessingovy dramatické básně Moudrý Nathan, později ve 40. letech S. uveřejňoval časopisecky překlady německé klasické lyriky. Ve své praxi překladatele antické poezie navazoval (zejména v prozódii a v metrice) na názory svého učitele J. Krále a usiloval (i v odborných statích) o přesnou prozódii přízvuknou. Svě dlouholeté překladatelské úsilí zaměřil na starořímského lyrika G. V. Catulla (dříve publikované překlady přeraboval), ze kterého pořídil první a (až na malé výjimky) souborný překlad (Kniha veršů). Ve výstižném přetlumočení (zvláště drobné lyriky), podaném poněkud uvolněnou přízvuknou časomírou, S. spojil obsahovou i formální věrnost s básnickým výrazem. Catullovo dílo uspořádal podle obsahové příbuznosti, vybavil poznámkovým aparátem a pojednáním o dějinách percepcie Catulla u nás a o úrovni dosavadních českých překladů. S. pořídil též nový překlad starořeckých epických básní oslavujících řecká božstva (Homérské hymny) i parodické básně Válka žab a myši. Užitím přízvuc-

ného hexametru se lépe přiblížil řeckému originálu než překlady dřívější, aniž porušil přirozený rytmus českého jazyka. Časopisecky publikoval i původní verše; v pozdějších příležitostných básních rád využíval antikizujících veršových forem.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: J. Mrškač, Ot. Mrškač; O. S. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** Čas (1913, příl. Hlídka Času, stať Ke kapitole o české prozódii a deklamací hudební); Čes. jih (Tábor); Čes. svět (1916); sb. Čtvrtky (1934, 1936, 1941); Lid. noviny (1941–42; 1942 pravidelné překlady něm. klasické lyriky); Listy filologické (od 1911; 1941 překl. Mesomedovy hymny, 1948 překl. Hymnus na Afroditu, též referáty); Lit. noviny (1941–42); Nár. listy (1908, 1916); Naše řeč (1918, Ještě sloveso dáti); Osvěta (1915–16, BB); Sborník prací filologických... Josefu Královi k 60. narozeninám (1913, překl. Z básní G. V. Catulla); Švanda dudák; Tábor; ant. Výbor z řecké poezie v překladech (1941); Výr. zpráva gymnázia v Rokycanech (1905, 1907; 1905 překl. G. V. Catullus: Svatba Pelea a Thetidy, s úvodem a poznámkami, 1907 překl. G. V. Catullus a S. Propertius, s poznámkami); Výr. zpráva gymnázia v Praze XII (Král. Vinohradech) (1932); Zvon (1917); Žďár (Rokycany 1905–08). ■ **KNIŽNĚ. Překlady:** C. A. Görner: Sněženka (1910, adaptace); G. E. Lessing: Moudrý Nathan (b. d., 1912); G. V. Catullus: Kniha veršů (1940, též předml. a komentář; 1964 in Triumvírové lásky, 1973 in Pěvci lásky); Homérské hymny, Válka žab a myši (1959, též komentář); (operní libreta.): É. Blau: Legenda o Ysu (b. d., 1902, hudba E. Lalo); F. M. Piave, A. Somma: Maškarní ples (1902, hudba G. Verdi); E. A. Scribe: Židovka (b. d., 1902, hudba J. F. Halévy) + Bílá dáma (b. d., 1908, hudba F. A. Boïeldieu); F. Romani: Norma (b. d., 1903, hudba V. Bellini); V. Sardou, L. Illica, G. Giacosa: Tosca (b. d., 1903, hudba G. Puccini); C. Mendès: Královna Fiametta (1905, hudba X. Leroux); H. Meilhac, L. Halévy: Carmen (1908, hudba G. Bizet); Clairville (L.-F. Nicolaie): Dafnis a Chloe (1914, hudba J. Offenbach); J. F. Kind: Čarostřelec (1958, hudba C. M. von Weber). ■ **SCÉNICKY. Překlady libret:** L. W. Stein, P. Lindau: Střelci (1909, pseud. J. Mrškač, hudba E. Eysler) + Tisíc a jedna noc (1915, hudba J. Strauss); B. Buchbinder: Muzikantská krev (1911, hudba G. Jarno); O. Wilde: Salome (1911, hudba A. Mariotte). ■ **REDIGOVAL sborníky:** Zpráva o prvním sjezdu ředitelů českých škol středních o Letnicích 1921 (b. d., 1921, s A. Smíškem), Zpráva o druhém sjezdu ředitelů československých škol středních v srpnu 1923 (1923, s A. Smíškem). ■

LITERATURA: R. Schenk: ref. překl. G. V. Catullus: Svatba Pelea a Thetidy (Výr. zpráva gymnázia v Rokycanech 1905), LF 1906, s. 299 + ref. překl. G. V. Catullus a S. Propertius (Výr. zpráva gymnázia v Rokycanech 1907), LF 1909, s. 152; a-e: ref. překl. C. A.

Snaha

Görner, Máj 8, 1909/10, s. 202; jv. (J. Vodák): Oslavné představení (na počest O. S. ve Vinohrad. divadle), Čes. slovo 26. 1. 1932; ● k sedmdesátinám: F. S. (Stiebitz), LidN 30. 1. 1940; V. Kadlec, NL 2. 2. 1940; vr., Zvon 40, 1939/40, s. 335 ●; ● ref. překl. G. V. Catullus: Kniha veršů: vz. (V. Zelinka), Zvon 40, 1939/40, s. 434; F. Stiebitz, LidN 22. 4. 1940; Hk (J. Holeček), Naše zprávy 15. 5. 1940 (srovnání S. překladu s překl. O. Palána: Ohlasy z Catulla, 1936); -Rja- (F. Rojka), Čes. osvěta 36, 1939/40, s. 364; R. Kuthan, Střední škola 20, 1939/40, s. 215; V. T. (Tichý), Nár. práce 18. 7. 1940; K. Ohnesorg, LF 1940, s. 452 ●; K. Svoboda, J. Rypka: Posouzení překl. Batrachomyomachie (doporučení k vyd.), Věstník ČAVU 1948, s. 64; K. Svoboda in Antika a česká vzdělanost od obrození do první války světové (1957, s. 294); R. Dostálová-Jeništová in Homérské hymny, Válka žab a myši (1959, o S. překladu těchto děl); Z. K. Vysoký: Vzácné jubileum (90 let), Zprávy Jednoty klasických filologů 1960, s. 16; Č. Vránek: Zemřel O. S., Cizí jazyky ve škole 3, 1959/60, s. 320 + Ze života, snaha prací O. S., tamtéž 1970, s. 113; an. (V. Kubín, dub.) in překl. Pěvci lásky (1973, o S. překladech Catulla).

vfr

Snaha

1934–1938

Časopis studentů moravských středních škol; vedle prostoru pro beletristické příspěvky podněcoval v duchu masarykovského realismu zájem o aktuální kulturní a společenské dění.

Podtitul: 1934–1937/38 (roč. 1–5) Časopis moravskoslezského studentstva. – *Redaktoři:* 1934–1937/38 (roč. 1–5) V. Toman (odpovědný redaktor); 1934/35–1936/37 (roč. 2 od č. 2 – roč. 4) H. Jevický (řídící redaktor spolu s redakčním kruhem, v 5. roč. uveden pouze redakční kruh). – *Majitel a vydavatel:* Nakladatelské družstvo Moravský legionář, Brno. – *Periodicita:* měsíčník; 1934 (roč. 1) 3 čísla od dubna do června; 1934/35–1936/37 (roč. 2–4) 10 čísel od září do června; 1937/38 (roč. 5) 5 čísel od listopadu do května, z toho dvojčísla 2–3 (únor 1938) a 4–5 (květen 1938).

Měsíčník S. vznikl spojením cyklostylovaných časopisů několika brněnských škol s cílem soustředit publikační aktivity všech moravských středoškoláků v jedno periodikum, které současně nabízelo spolupráci studentům v Čechách i na Slovensku. Vznik S. motivoval i úspěch pražského Studentského časopisu (zpočátku byla proto též vnímána jako jeho konkurence); zároveň založení nového časopi-

su a jeho finanční zabezpečení odkazovalo k úsilí programově prohlubovat vlasteneckou výchovu středoškolského studentstva v zjitřené politické atmosféře poloviny 30. let. Sídlem redakce bylo legionářské Nakladatelské družstvo, organizačním centrem časopisu se stalo brněnské státní československé gymnázium (bývalé slovanské), z jehož mladších profesorů se V. Toman stal odpovědným redaktorem a student H. Jevický (mat. 1936) řídícím redaktorem. Studentská redakce S., která se obměňovala podle zájmů a stárí jednotlivých členů, udržovala kontakty s redakčními důvěrníky na středních školách na Moravě (Bohumín, Brno, Jihlava, Kyjov, Olomouc, Ostrava, Strážnice, Tišnov) a v Čechách (Hradec Král., Kostelec n. Orlicí, Příbram), pořádala společenské večery a v průběhu prvních dvou ročníků i veřejné pracovní porady. Časopis měl šestnáct tiskových stran, vycházel většinou v polovině měsíce; jeho vydávání bylo ukončeno bez vysvětlení.

Obsah S. tvořila především beletrie, v hojně míře časopis uváděl též kratší úvahová pojednání upozorňující na aktuální společenské dění nebo na myšlenkový odkaz významných osobností politického a kulturního života, fakultativně i rubriky, přinášející informace o problematice středoškolského studia, zprávy ze sportu a tělesné výchovy, referáty o divadle, o hudebním dění a koncertech, o výtvarném umění a výstavách, o filmu, o časopisech (především studentských) a závěrem každého čísla o nových knihách (vesměs v rubrikách *Kulturní hlídka*, *Nové knihy*, *Literatura*). Literární složka S. zahrnovala poezii, prózu a drobnou literární publicistiku. *Básně* s rozmanitou tematikou intimní, sociální aj., též satirické verše opakovaně tiskli K. Dobšíková-Halmová, J. Janekovič (pseud. J. Slezan), J. Kalendář, A. Kašpar, P. D. Korsakov, J. Lipovský, V. Nečas, J. Vruk, ve 3. roč. i ve slovenštině J. Schmidt ze Zvolena; spíše ojediněle básněmi přispěli Č. Dřevo, L. Jílek (i šifra J. B.), J. Koupal, P. Novotný, J. Veselý, M. Vrtal, často byly též básnické příspěvky podepisovány jen šiframi nebo pseudonymy (např. Mila, Pestrán, F. K., G. M. V., P. K., R., V. S.). K opakovaně publikujícím autorům *prozaických textů*, mezi nimiž převažovaly cestopisné črty z domácích i zahraničních prázdninových cest, náleželi J. Bor, O. Hauserová, Z. Horský, J. Hron, J. Janíčková, M. Klecan, P. D. Korsakov, R. A. Kvíčala, J. Lipovský, P. Novotný, V. Smutná, J. Švarc, V. Urbánek.

Ojedinele přinesla S. také překlady prózy z polštiny (T. Kadliński) a z němčiny (L. Feuchtwanger). Několik desítek autorů beletristických příspěvků S. reprezentovalo téměř výlučně stávající nebo jen nedávno absolvovavší studenty středních škol (mj. právě generační jednorodost odlišovala S. od pražského Studentského časopisu). K autorům, kteří v době pravidelné spolupráce se S. samostatně vstupovali do literatury, náleželi především básník I. Blatný, básnička a překladatelka J. Hauková (i pseud. Jola), básník a dramatik M. Paráček (i pseud. Pamir), básník a libretista J. Koenigsmark a básnička a dramatička O. Waltrová (i šifra O. W.). – V menší míře se studentští autoři (např. H. Jevický, V. Kyas) uplatňovali v úvodních *pojednáních*, pravidelné součásti každého čísla, vyznačující se buď výchovným, nebo politicko-vlasteneckým akcentem. Tematicky různorodé texty z oblasti politického dění (o důležitosti demokracie, o výročí vzniku republiky, o odkazu T. G. Masaryka), hospodářství, vzdělávání a studentského hnutí, branné výchovy a tělesné zdatnosti aj. psali gymnaziální profesori (např. J. Kudela, básník a literární kritik R. Konečný), vysokoškolští studenti, ale též zástupci různých profesí. Časté zastoupení v nich měla témata z kultury a umění (potřeba mezinárodní spolupráce, aktuálnost antického umění, odkaz L. Janáčka, J. Jílka, K. H. Máchy, J. Pekaře, F. X. Šaldy, médailon V. Martínka). V roč. 1 (1934) přispěl do S. glosou o duchovním smyslu poezie A. Novák, v roč. 2 (1934/35) pozdravil středoškolskou mládež dopisem P. Bezruč (pod jm. Vladimír Vašek) a rozhovor poskytl A. C. Nor, v roč. 3 (1935/36) publikoval úvahu k Horatiovu jubileu F. Stiebitz, v roč. 4 (1936/37) redakce přetiskla vzpomínku (původně projev ve školním rozhlase) publicisty I. Herbena na otce. V roč. 5 (1937/38) bylo celé předposlední dvojčíslu (z února 1938) věnováno 70. výročí založení brněnského slovanského gymnázia v roce 1867 a většinu příspěvků napsali profesori (mj. J. Kudela o J. Herbenovi, H. Šánka o P. Bezručovi, R. Konečný o K. Čapkovi) a bývalí absolventi. Do S. přispěli i hudební vědci: v roč. 1 V. Helfert o vztahu mládeže k hudbě, v roč. 5 B. Štědroň o L. Janáčkově. *Referáty* S. byly věnovány pravidelně sportu a tělovýchově, dále divadlu, zejména brněnskému repertoáru (mj. v roč. 1 poskytli studentským redaktorům rozhovor v Brně hostující J. Voskovec a J. Werich),

stručně také knižním novinkám, nejprve vesměs produkci legionářského nakladatelství, postupně pak tvorbě rozsáhlého okruhu tvůrců dobové české literatury nebo literární historie (např. K. Čapek, J. Čep, V. Černý, F. Halas, E. Hostovský, M. Hýsek, J. Koenigsmark, J. Kopta, F. V. Krejčí, F. Křelina, V. Nezval, V. Renč, J. Urbánková, J. Zahradníček). Jen ojedinele byla také reflektována literatura slovenská (P. Jilemnický) nebo přeložená (A. Gide). Většinu literárních referátů označovaly pouze šifry, k podepsaným autorům náleželi student J. Lipovský (i šifra L-ský.) a profesor R. Konečný (i šifry rtk., -ý.). Od roč. 2 byla součástí S. rubrika reagující na zasílané příspěvky (*Listárna redakce*) a rubrika *Dopisy a debata* zveřejňující názory přispěvatelů a čtenářů na úroveň jednotlivých čísel a publikované beletrie; mimoto od počátku S. přinášela i vtipy včetně ilustrací, hádanky, křížovky ap.

LITERATURA: H. Skalický: Do Telče (i o vzniku S.), *Snaha* 2, 1934/35, s. 16; J. Švarc: P. T. redakce S., Brno, tamtéž, s. 96; J. Slezan (J. Jankovič): Kolego Maťátko! (o několika číslech roč. 2), tamtéž, s. 111; J. Valja: S., časopis brněnských středoškoláků, *Studentský časopis* 14, 1934/35, s. 189; an: S. (ref. prvních čísel roč. 4), *Křesťanská revue* 10, 1936/37, s. 28; V. Kyas: Verše v polovici 4. ročníku S., *Snaha* 4, 1936/37, s. 73.

pš

Jan Snížek

* 28. 12. 1904 *Praha*

† 26. 10. 1971 *New York* (USA)

Autor veseloher a parodických pásem, která obvykle sám režíroval a konferoval, prozaik.

Vystudoval v Praze reálné gymnázium v Křemencově ul. (mat. 1923) a fakultu architektury. Po absolutoriu byl zaměstnán jako inženýr při stavbě silnic. V době studií spolupracoval s Neodvislým jevištěm Na Slupi, kde hrála jeho avantgardní studentská skupina. 1927 založil vlastní firmu na stavbu silnic, mostů a regulací vodních toků a v zimních měsících podnikal výpravy do Afriky, kde natáčel přírodovědné filmy. 1933 se oženil s členkou činohry Nár. divadla B. Helclovou, která později přešla do jeho herecké družiny. 1938 se vrátil k divadelní

činnosti a v Umělecké besedě na soukromých večírcích uváděl s několika přáteli satirická pásma parodující nešvary ve světě divadla. Koncem 1940 se stal uměleckým a obchodním vedoucím skupiny profesionálních herců; vzhledem k tomu, že nikdo z nich nevlastnil divadelní koncesi, vystupovali pod názvem hostitelských scén: Divadlo Jára Kohouta, Nezavislé divadlo v Alhambře, Stálé divadlo v Unitarii a Rokoko. Teprve 1944 přešli k Valentovu Pražskému okružnímu divadlu, které mělo scénu ve vinohradské Hajnovce a začali hrát pod názvem Rozmarné divadlo. Po válce působila skupina opět v různých sálech: 1945 a 1948 v Alhambře, 1946–47 v Kotvě. Koncem sezony 1947/48 bylo divadlo úředně zrušeno. Po vydání zatykače emigroval S. v říjnu 1948 do Francie (1951–53 působil v satirických rozhlasových pořadech Svobodné Evropy v Mnichově), 1955 přesídlil s rodinou do USA. V New Yorku založil s J. Koutem Krajanské divadlo, kde nejprve inscenoval své vlastní hry, později i český klasický repertoár, a pořádal cykly básnických večerů (divadlo zajíždělo i do různých měst USA a Kanady).

S. dramatická tvorba obsahovala zpočátku konvenční veseloherní témata a úpravy cizích látek, jejichž zpracování bylo založeno na tradičních prostředcích: situační komice, záměně osob a konverzačně pojatém dialogu. Po úspěšné komedii *Příklady táhnou* uvedené na jevišti Stavovského divadla, která konfrontovala starosvětskou babičku s moderním trampským mládím (film. verze 1939), získala značnou popularitu jeho pásma *Rozmarné zrcadlo* (dočkalo se více než tisíce repríz) a *Rozmarné zrcadlo 2*, parodující činoherní konvence, ochotnická představení, loutkové divadlo, operu, operetu, film a jejich konkrétní představitele, aniž S. v karikování přestoupil hranici dobrého vkusu. Jednotlivé části spojoval vlastními monologickými hereckými vstupy. Podobně postupoval i v dramaticky sevěřejším *Nekonečném trojúhelníku* s námětem manželské nevěry, jež se stejným způsobem opakuje v průběhu pěti historických období. Smysl pro parodii prokazuje rovněž detektivní hra *Vyšetřuje dr. Brent*, veselohra z rudolfínské doby *Dvojí majestát* i kriticky přijímaná poválečná pásma. Humorně laděné povídky *Kdo uteče, vyhraje* sjednocuje téma útěku přes hranice z poúnorového Československa, v prózách *Co to je..?* uvažuje S. s životním optimis-

mem a osobitým humorem o člověku, jeho civilizaci, kultuře, instituci manželství a zejména o světě divadla a filmu. V závěru této knihy jsou bez udání data a často i žánru uvedeny další S. práce, většinou však zřejmě jde o hry inscenované Krajanským divadlem (Návštěva na onom světě, Oženil jsem se s andělem, Otcovské starosti, Na sv. Matěje, Tři středověké frašky, Slečna pro výstavu, prózy Paříž a New York, životopisy S. Bernhardtové a F. de Goyi, Rozum podle abecedy, Raketa míru, Velké poslání, Páté kolo u vozu, Výlet do ráje, Honba za ženichem, Klenoty slečny Bonboniky, Tři kroky k dobru, Divadlo atomického věku). V knihovně Divadelního ústavu v Praze jsou uloženy strojopisy a cyklostyly scénicky provedených her, pásem a úprav Šťastná náhoda (1940), Vyšetřuje dr. Brent (b. d.), Rozmarné zrcadlo 2 (b. d.), Nekonečný trojúhelník (1944), Bouráme dějiny (b. d.), Vzhůru nohama (b. d.), Doba osvobození (1946), Rudolf Druhý (b. d.) a texty neinscenovaných her Tečka a Tři bubáci (1943).

PŘÍSPĚVKY in: Českosl. slabikář (Paříž 1950); Nový domov (Toronto); Svob. zítřek (Paříž 1949–50). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: První láska Fandy Mrázka (D 1931, i prem., hudba F. Markucci, podle F. Gandéry, rozmnož.); To mají ženy rády (Dámy to mají rády) (D 1931, i prem., hudba W. Kalló, podle F. Arnolda a E. Bacha, rozmnož.); Příklady táhnou (D 1939, prem. 1938); Čertovo kolo (PP, Paříž 1950); Kdo uteče, vyhraje (PP, Toronto 1956); Co to je..? Úvahy všelijaké, různé i jiné (Toronto 1966). ■ SCÉNICKY. *Dramata, dramatická pásma a úpravy*: Pro každého něco (1921); Co platí na ženy (1922); Páté kolo u vozu (1922); Dál už to nejde (1923, s J. Chlumeckým); Nahoru a dolů (1923); Všecko je reklama (1924); Žena, muž a spol. (1924); Pochopte, že je to pochopitelné (1925); Východ z nouze (b. d.); Šťastná náhoda (1940, texty písní J. Chlumecký, hudba R. Blahník); Rozmarné zrcadlo (1940, do 1942 celkem tři verze); Vyšetřuje dr. Brent (1942, s J. Weyrem); Rozmarné zrcadlo 2 (1943, hudba B. Diviš); Rozmarné pásmo (výběr z obou Rozmarných zrcadel, 1944); Nekonečný trojúhelník (1944, hudba E. Ingrisi); Bouráme dějiny (1945, podle J. Pixy); Vzhůru nohama (b. d., hudba B. Diviš, podle J. Pixy); Agitka (1946, s H. Koželuhovou); Co se nám nelíbí (1946); Dvojí majestát (1946, též s tit. Rudolf Druhý); Má žena je Xantipa (New York 1965); Komédie plná otců (New York, b. d.); Sluha a já (New York, b. d.). ■

LITERATURA: If. (I. J. Fischerová): ref. Pochopte, že je to pochopitelné (další insc.), NO 25. 2. 1930; ● ref. První láska Fandy Mrázka: Paulík (J. J. Paulík), RA 6, 1930/31, s. 323; bp., Venkov 1. 3. 1931 ●; ● ref.

Příklady táhnou: G. (F. Götz), Nár. divadlo 16, 1938/39, č. 6; an. (V. Červinka), Zvon 39, 1938/39, s. 335; If. (I. J. Fischerová), NO 3. 1. 1939; AMB (A. M. Brousil), Venkov 3. 1. 1939; kd (E. Konrád), LidN 3. 1. 1939; rb. (O. Srbová), Nár. práce 4. 1. 1939; ev (E. Valenta), LidN 11. 2. 1939 ●; ● ref. insc. Rozmarné zrcadlo: os. (O. Srbová), Nár. práce 24. 12. 1940; A. M. Brousil, Venkov 23. 3. 1941; KZK (K. Z. Klíma), LidN 20. 6. 1941; bg. (B. Golombek), LidN 8. 10. 1942 ●; J. Dostál: Ke S. parodiím na operu, Praha v týdnu 1941, č. 21; ● ref. insc. Vyšetřuje dr. Brent: p. (A. M. Příša), Nár. práce 15. 1. 1942; B (E. Bass), LidN 16. 1. 1942; -g, Venkov 16. 1. 1942 ●; ● ref. insc. Rozmarné zrcadlo 2: Ks (L. Khás), LidN 17. 9. 1943; -b-, Nár. práce 17. 9. 1943 ●; Hloch (V. Hloch): ref. insc. Rozmarné pásmo, Venkov 22. 2. 1944; ● ref. insc. Nekoněný trojúhelník: Ks (L. Khás), LidN 31. 5. 1944; š., A-Zet 1. 6. 1944; hch. (V. Hloch), Venkov 3. 6. 1944; -a., Nár. střed 20. 8. 1944 ●; VP: ref. insc. Bouráme dějiny, Svob. noviny 14. 9. 1945; ● ref. insc. Dvoji majestát: ok (O. Kautský), Svob. noviny 3. 4. 1946; er, RP 3. 4. 1946 ●; st (L. Stránský): S. Rozmarné divadlo, Svob. zítřek (Paříž) 1949, č. 10; E. Bartoňová: ref. Čertovo kolo, Sklizeň (Hamburk) 1953, č. 1; J. Zoder in J. S.: Co to je...? (Toronto 1966); J. Škvor: České ochotnické divadlo v zahraničí, Nový domov (Toronto) 15. 11. 1969; ● nekrology: an., Čes. slovo (Mnichov) 1971, č. 11; (-or.) (J. Škvor), Proměny (New York) 1972, č. 1 ●; V. Müller: Co přetrvá čas, LD 11. 3. 1972; F. Tomáš in Je sedm hodin středověkého času. Postavy a příběhy ze začátků Svobodné Evropy (Mnichov 1990); B. Srba: Smích v nesvobodě, Divadelní revue 1994, č. 1; K. Drážďanský in Před půl stoletím z Mnichova zazněl Hlas svobodného Československa, Masarykův lid 2001, č. 1 a pokr.; V. A. Debnár: Čertovský chlapík, LitN 2005, č. 44.

sb

Jindřich Snížek

* 10. 6. 1891 *Poděbrady*

† 5. 6. 1963 *Praha*

Autor lidových románů a povídek s převládající milostnou tematikou a oslavou prostého přírodního bytí.

Syn úředníka cukrovaru; vyrůstal v početné rodině jako nejmladší syn ze 13 dětí. Studoval 4 roky na reálce v Kutné Hoře, potom na učitelském ústavu v Hradci Král. (mat. 1910). 1911–13 působil jako výpomocný učitel v Kutné Hoře a v obcích na Kutnohorsku: v Nových Dvorech, Hlízově, Solopyskách, Ratajích n. Sázavou, po složení zkoušek a získání vysvědčení způsobilosti (1913) na jednotřídce v Radvani-

cích (tam se oženil). Za 1. světové války bojoval na srbské frontě, od 1917 po předstírané tuberkulóze se léčil v sanatoriu na Pleši. Od 1919 učil opět v kutnohorském okrese v Tuchotících, kde byl oblíbeným organizátorem divadelních představení. 1923 byl suspendován, neboť byl zatčen a obviněn ze spoluúčasti na vraždě hajného, zastřeleného pytláky 1918. Po roce věznění a prokázání nevin byl osvobozen. Protože se nemohl vrátit do školství, živil se příležitostně jako obchodní zástupce různých firem a nakladatelství, 1933 jako redaktor krátce vycházejících privátních tisků erotické literatury, a jako spisovatel, během 2. světové války jako malíř-kopista. Od 1945 byl zaměstnán jako pomocná kancelářská síla u svého zetě v agentuře vnitrozemské a námořní plavby v Praze.

Popudem ke S. poměrně rozsáhlé tvorbě, psané a vydávané v průběhu 14 let, byla nutnost hmotně zabezpečit rodinu. V chvatně a lehce koncipovaných románech a povídkách bez větších uměleckých ambicí vycházel proto vstříc lidovému vkusu. Pro dějové konstrukce próz s milostnými náměty si vypracoval určitý stereotyp založený na životní empirii, do něhož včleňoval biografické prvky (ústřední postavou bývá mladý učitel). Vlastní existenci zápas vylíčil v autobiografii *Můj druhý život*. Téměř celou jeho tvorbu poznamenal jakýsi novodobý svár duše s tělem, řešení rozporu mezi pudovostí, vášní a čistou láskou, a záliba v melodramaticky řešených milostných zápletkách (*Světlo májové noci*, *Žena*, *Mužská tvář*, *Pan*); proklamoval v nich mateřství a dítě jako životní smysl a cíl, bytí i bez manželského svazku. Významově rozplývavé filozofující pasáže o morálce, místy blízké kultem síly a přírodní svébytnosti naturismu, se často až monotónně opakují a oslabují dějovost zejména pozdějších prací (*Poletující úsměvy*, *Matčiny zápisky*). Většinu próz situoval do Posázaví, kde se odvíjely nenávisné srážky hajných s pytláky (*Jeho bílá noc*, *Feja*), pro jejichž vášeň a snahu zvýšit chudý rodinný rozpočet měl S. smysl, milostné příběhy a dramata venkovanů i zahálčivé maloměstské honorace, vyžívající se v banálních erotických dobrodružstvích. V prózách o Cikánech a kočovnicích (*Chale*, *Prales* aj.) oslavil ničím nespoutaný život, podobně jako v kiplingovsky pojatém románu pro mládež *Údolí slunce* o kontaktech lidí a zvířat, v němž postihl básnickým slovem nesčetné

proměny řeky a souzvuk člověka s přírodou. K nejživotnějšímu ze S. díla patří *Sluneční povídky* s dobře odpozorovanými venkovskými figurkami a výjevy ze života zvířat ve volné přírodě. – Podle vlastních údajů (též podle Kulturního adresáře 1936) vydal S. knižně ještě další prózy, jež však nejsou bibliograficky doloženy: Samostřil (P 1932), Tajemství krve (R 1932), Tažení proti bohu (R 1932); mimoto v nedochovaném inzertním časopise Kapsa (vyd. pražská drogistická firma) vycházel 1931 román Muž z rozbitého auta. – Na motivy S. románu Pes a kus masa napsal J. Balda drama Tajemství májového jitra (1932), podle S. předlohy byl natočen film Řeka (1933).

PSEUDONYM: R. Gordon. ■ PŘÍSPĚVKY in: Četnický obzor (1936); Nár. střed – Nový večerník (1937–40; mj. 1937 R Jošivara, PP Opojení, Kruh lásky, 1938 R Sami s tit. Jánošík z Polonin); Právo lidu (1937, R Chicagský tygr); Pražský ilustrovaný zpravodaj (1926–27); Salon (1927, 1935); Úspěch (Nymburk 1936). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Světlo májové noci (R 1927); Světák 1–3 (R 1929); Dravci (PP 1930); Jediná (R 1930); Mámení (R 1930); Pes a kus masa (R 1930); Jeho bílá noc, Návrat (R, P 1931); Pouť sypotokopská (R 1931); Dcera země 1, 2 (R 1931); Žena (R 1931); Dary neprošené (R 1932); Feja (R 1932); Mužská tvář (R 1932); Zmije (R 1932); Chale (R 1933); Poletující úsměvy (R 1933); Údolí slunce (R pro ml., 1933); Radegast, Prales (PP 1936); Sami (R 1936, pseud. R. Gordon, s B. Mladým); Matčiny zápisky (P 1938); Sluneční povídky 1, 2 (1939); Můj druhý život (autobiografie, 1940); Pan (R 1940). – *Ostatní práce*: Posázaví (vlastivědný průvodce, 1926). ■

LITERATURA: vr: Lidové romány 1 (ref. Světák), PL 29. 12. 1929; M. Majerová: Letošní novinky pro děti (glosa o Údolí slunce), Čin 1933, s. 540; (miš) (M. Štědra); J. S., Sázavské listy 13. 7. 2001.

sb

Burian Sobek z Kornic

† po 1544

Překladatel, propagátor luterství.

Pocházel z vladycké rodiny. Studoval asi do 1521 ve Wittenbergu, seznámil se tam s M. Lutherem, stal se jeho nadšeným vyznavačem, propagátorem a hlavním prostředníkem mezi ním a jeho českými přívrženci (novoutrakvisty). 1523–24 zastával v Praze (od 1518 sjednocené obci Starého a Nového Města) úřad

kancleře (1523 byl členem poselstva do Vídeňského Nového Města za Karlem Minsterberským k jednání o výpravě proti Turkům). Po tzv. Paškově převratu, uskutečněném v březnu 1524 starokališníky, byl sesazen, uvězněn a po propuštění 1525 vyobcován. Uchýlil se na Moravu, sblížil se tam s novokřtenci a později s jednotou bratrskou, přeložil do němčiny bratrskou konfesi, vydanou 1533 s Lutherovou předmluvou, a měl patrně účast na sblížování jednoty s Lutherem. Koncem 30. let pobýval v Olomouci.

Pravděpodobně přeložil do češtiny několik Lutherových spisů (vydával je anonymně). 1540 dokončil v Olomouci překlad latinské světové kroniky luteránského učenice J. Cariona, vytištěný litomyšlským tiskařem A. Oujezdským.

KNIŽNĚ. *Překlady*: Kázání o Novém zákoně... od doktora M. Lutera (1521, dub.) + O svobodě křesťanské Martina Lutera knížečka... (1521, dub.) + Doktor Martin Luther před velebností císařsku... odpověď dává (1521, dub.) + Doktor Martin Luther pro kterou příčinu papežsky a jeho nasledevníkuv kníhy jest spalil, tuto zviš... (1521, dub.) + Vo ustanovenie služebníkuov cirkve... Martin Lutter... (1523 dub.); J. Carion: Knieha kronik o všelikých znamenitých věcech od počátku světa zběhlých... (Litomyšl 1541). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Jireček in Rukověť 2 (1876); Knihopis č. 1463–1465, 5112, 5113, 5116, 5119, 5125. ■ LITERATURA: J. Jireček in Rukověť 2 (1876); V. V. Tomek in Dějepis města Prahy 10 (1894); Z. Winter in Život církevní v Čechách 1 (1895); J. Kolár: Veleoslavín, kronikář neznámý, sb. Strahovská knihovna 20–21, 1985/86, s. 53; M. Kopecký in T. Kubíček a kol.: Literární Morava (2002).

jk

Emil Sobota

* 17. 5. 1892 Beroun

† 24. 4. 1945 Praha

Autor knih pro mládež, publicista, politolog, teoretik národnostních vztahů a legislativní expert, užívající i v odborné oblasti beletristických postupů.

Syn železničního úředníka. Rodina se záhy odstěhovala nakrátko do Plzně a pak do Olomouce, kde S. absolvoval gymnázium (mat. 1910), práva pak v Praze (promoce 1916); pracoval tehdy mezi mládeží realistické strany.

1916–19 působil v Olomouci jako kandidát advokacie, po převratu 1918 se tam stal tajemníkem okresního nár. výboru a sekretářem klubu státoprávně demokratických poslanců v revolučním Nár. shromáždění; později v opozici mladých vůči politice strany přejmenované na nár. demokracii vstoupil do sociální demokracie a pracoval v její ústavně-právní komisi. Po krátké službě na Zemském výboru a na ministerstvu železnic se 1921 stal úředníkem politicko-legislativního odboru Kanceláře prezidenta republiky, nakonec s titulem ministerský rada. 1927–28 absolvoval studijní pobyt v USA, 1938 se stal členem výboru Učené společnosti Šafaříkovy. Za okupace zanechal veškeré veřejné činnosti, zapojil se do odboje, v dubnu 1945 byl zatčen a krátce nato popraven na Pankráci.

Jako prozaik S. vydal dvě knihy pro mládež: v deníku chlapce snažícího se splnit důležité poslání vyzdvihl odvahu, smysl pro tvořivé dobrodružství i dělné souručenství, citlivě zaznamenal i rozdíly mezi otci a syny a venkovskou a městskou mládeží (*Stavíme osadu*). Jeho volným pokračováním se stal soubor příhod vyprávěný se smyslem pro humor lidových vrstev a s důrazem na jejich životní moudrost (*Besedy na Jezerce*). Těžiště S. činnosti ovšem spočívalo v odborné politické rovině, v níž se zejména zabýval konkrétními otázkami chodu demokratické společnosti a národnostními vztahy v ní. I zde vedle ryze odborných prací se nevyhýbal jisté beletrizaci, zvláště v kritice byrokratizace státní správy, ať formou drobných fejetonních článků (*Bodry byrokrat o svých zkušenostech*), nebo sbírkou anekdot a krátkých historek (*Humor zdeůřední*). Z pobytu v USA vytěžil svazek causeristických postřehů o životě Američanů i pokus o výklad politických a hospodářských poměrů země před propuknutím hospodářské krize. Během okupace se S. zaměřil na analýzu protektorátní reality, kterou se snažil zhodnotit v syntetickém souhrnu (*Co to byl protektorát*) i v nekompromisních komentářích (*Glosy 1939–1944*), jež po celou válku ukrýval na pozemku u chaty ve Stříbrné Skalici v Posázaví. Spolu s nesmiřitelnou kritikou nacistického režimu v nich analyzoval i nové předpoklady české národní a státní existence vyvěrající z meziválečného selhání západních demokracií ve vztahu k fašismu i k dění kolem Mnichova včetně sudetského problému.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Bohemicus, Emil Havlík; E. S., es., -eso-. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** Akademie; sb. Armáda a národ (1938); Besedy Času (1913); Central European Observer; Čas; sb. Českoslovačka (Bělehrad 1936); sb. Českosl. sociální demokracie a ústava (1935); sb. Dr. Edvard Beneš, filozof a státník (1937); Kulturní zpravodaj (1927); Lid. noviny; Masarykův sborník 2 (1927); Moderní stát; Národnostní obzor (1931–39); Nár. osvobození (1927–37); Nová svoboda (1924–26); Naše doba (1930–38); Politická revue; Prager Presse; Prager Rundschau; Právo lidu; sb. Proti válce – pro mír (1932); Proudý (Olomouc); Přerod; Přítomnost; Služba (1919–23); Studentská revue (1914); Tribuna; – posmrtně: sb. JUDr. E. S. – in memoriam (b. d., 1945); Naše doba (1946). ■ **KNÍŽNĚ.** *Beletrie a beletrizované práce:* Amerika a evropský divák (cestopisné úvahy, 1930); Humor zdeůřední (anekdoty, 1940, pseud. Emil Havlík); Stavíme osadu (P pro ml., 1941, pseud. Emil Havlík); – posmrtně: Bodry byrokrat o svých zkušenostech (FF 1945); Besedy na Jezerce (PP pro ml., 1948, pseud. Emil Havlík). – *Překlady:* H. J. Laski: Úvod do politiky (1934); L. Rogers: Vlády v době krize (1937). – *Ostatní práce:* Politika za poměrného zastoupení (1924); O prezidenta naší republiky (1924); ČSR a Švýcarsko (1925; 1927 něm.); Čím je vinna opozice (1925); Výklad našeho jazykového práva (1926); Rozpaky s demokracií (b. d., 1927); Národnostní právo československé (1927; 1931 i něm.); Republika národní či národnostní? (1929); Československý prezident republiky (1934); Jazykové právo v evropských státech (1934); Právo československé (1934); Naše ústava, jak zní a jak ji máme čísti (1935); Jsme ještě stále demokraté? (1936); Czechoslovakia and the Sudete Germans (1938, pseud. Bohemicus, t. r. i franc.); Zákonodárné návrhy Sudetoněmecké strany z hlediska demokracie (1938); Národnostní autonomie v Československu? (1938); Řízené hospodaření potravinami a krmivy (1940); – posmrtně: Glosy 1939–1944 (1946); Co to byl protektorát (1946). ■ **REDIGOVAL časopisy:** Studentská revue (1914), Proudý (Olomouc), Služba (1919–23), Nová svoboda (1924–26), Národnostní obzor (1930–39). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** Ústava republiky československé 1–4. Sbírka ústavních a s nimi souvisejících norem (1927); Změny ústavy republiky Československé. Ústavní zákony o autonomii Slovenska a Podkarpatské Rusi (1939); Státní příslušnost, národnost, rasa (soubor předpisů, 1939). ■

LITERATURA: sb. JUDr. E. S. – in memoriam (b. d., 1945, ed. L. Sobotová). ■ ● ref. Rozpaky s demokracií: V. J. Průša, ReD 1, 1927/28, s. 157; J. L. Fischer, Nové Čechy 12, 1928/29, s. 137 ●; ● ref. Amerika a evropský divák: F. F. (Fajfr), Čin 2, 1930/31, s. 353; a. (J. Hora), Čes. slovo 2. 1. 1931; A. Pelantová, Nové Čechy 1931, s. 223; ach. (V. Prach), Čes. osvěta 28, 1931/32, s. 70 ●; Kadlec: ref. Stavíme osadu, Úhor 1942, s. 34; ● nekrology: an., PL 5. 6. 1945; V. Třeštík, NO 8. 6. 1945; J. Dostál, Svob. Českoslo-

vensko 19. 6. 1946; an. (J. Macek), Naše doba 1946, s. 46 ●; J. Schieszl in E. S.: Co to byl protektorát (1946); ● ref. Glosy 1939–1944: hr- (A. Hrubý), KM 1946, s. 444; M. Dvořák, Akord 1947, s. 185 ●; L. Sobotová: O E. S., Panoráma 1948, s. 11.

jz

Ferdinand Sobotka

* 1. 4. 1835 Nouzovský mlýn ve *Velimi*

† 19. 7. 1899 *Kasanice* u Zruče nad Sázavou

Básník, autor převážně teskných vyznání reflektujících vlastní osud.

Syn mlynáře, bratr spisovatele Primuse S. Po absolvování tří ročníků tzv. hlavní školy v Kolíně se učil mlynářem. V 18 letech přišel nešťastnou náhodou o zrak. V pozdějších letech žil ve Světlé n. Sázavou.

Zájem o poezii, kterou si nechal předčítat, vyústil v S. vlastní básnickou tvorbu. Verše, které již ve své době byly oceňovány pro formální čistotu obrazů, se vzácnou otevřeností reflektují tragickou situaci člověka postiženého od mládí slepotou. Smutek a deziluze S. prvních básní (*Žalozpěvy; Ach není, není; Duma*) jsou však postupně překonávány a transponovány do nadosobní epické polohy (*Na bojišti, Vzkrššení*). S. poezie byla publikována pouze časopisecky, tři básně vyšly v německém překladu A. Waldaua.

PRÍSPĚVKY in: A. Waldau: Böhmsche Naturdichter (1860, Lieder des Blinden); Květy (1866); Lumír (1860–62); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■

LITERATURA: an.: Z básní slepého samouka F. S., Lumír 1860, s. 385; A. Waldau in Böhmsche Naturdichter (1860, s. 98).

lk

Primus Sobotka

* 29. 1. 1841 Nouzovský mlýn ve *Velimi*

† 1. 8. 1925 *Praha*

Básník, prozaik a překladatel (zejména z angličtiny); etnograf zabývající se slovanskou přírodní symbolikou; publicista, kritik a redaktor Ottova slovníku naučného.

Syn mlynáře a bratr básníka Ferdinanda S. Navštěvoval reálku v Kutné Hoře a poté Aka-

demické gymnázium v Praze na Starém Městě. Po maturitě (1860) studoval na filoz. fakultě pražské univerzity klasickou a slovanskou filologií a pak působil jako vychovatel ve šlechtických rodinách P. Dobřenského v Potštýně (1866–68) a J. Neuberka v Čejeticích u Ml. Boleslavi (1869–79). Mezitím krátce v Praze pracoval v redakci Nár. listů (1868); 1879 se znovu vrátil do Prahy, oženil se a stal se redaktorem časopisu Světozor, jež řídil do července 1884. Nato vstoupil do kanceláře české pražské univerzity. Do důchodu odešel 1917. Již za studií i později spolupracoval s redakcí Riegrova Slovníku naučného. Od 1865 byl členem Umělecké besedy (prosinec 1865–86 předseda jejího literárního odboru), hojně v ní přednášel (mj. 1880 o svém nálezu zápisů pana Jeníka rytíře z Bratřic), 1885–92 redigoval knižnici Matice lidu, 1898–1908 zastával náročnou funkci hlavního redaktora Ottova slovníku naučného, na jehož vzniku se podílel i jako jeden z odborných spolupracovníků od jeho počátků. Pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

Do literárního dění S. vstoupil na kraji 60. let jako mladší soupeř generace májovců a také v Nerudových a Hálkových Květech uveřejňoval své první práce, především verše (sporadicky i prózy), silně ovlivněné tvorbou redaktorů časopisu a také K. H. Máchou i G. G. Byronem. Zejména na počátku své literární aktivity se rovněž časopisecky (např. Lumír) i knižně věnoval překládání hlavně angloamerické poezie (R. Burns, H. W. Longfellow – v časoměrném hexamtru jeho Evangelinu, R. Southey, A. Tennyson), knižně přidal i prózu (H. Fielding) a později i popularizující naučné spisy; ojediněle tlumočil i z němčiny (K. E. Ebert, K. Herloš), zatímco hojně časopisecké překlady ze slovanských jazyků soustředěné opět k poezii vyvěraly už z jeho širšího národopisně motivovaného celoživotního studia slovanské symboliky (jihoruské, ukrajinské, běloruské i bosenské lidové písně, polská epika aj.). Inspirován L. Štúrem (úvahy o slovanských národních písních a pověstech) a především ruským národopiscem A. N. Afanasjevem (slovanská přírodní mytologie) i některými německými studiemi věnoval se úloze rostlin (květiny, stromy i např. houby) v slovanských lidových písních a pověstech i konkrétní symbolice jejich jednotlivých pojmenování (*Rostlinstvo a jeho význam v národních písních, pověstech, bájích, obřadech a pověstech slovanských*). Vznik práce dopro-

vázely dílčí popularizující studie, v nichž na základě jazykových jevů uvažuje o filozofii a náboženství starých Slovanů (přisuzuje jim polyteismus a přímé dorozumívání s přírodou), sleduje někdy i s humorem, jak si vysvětlovali různé přírodní úkazy, hledá i rozdíly mezi Slovany a ostatními národy, zvláště Řeky, symbolicky vykládá nejstarší české pověsti, psal i o etnografii (pojednání o Bělorusech, kniha *Výklady prstonárodní z oboru jazykozpytu, bájesloví, psychologie národní*). Humor pak cele převládl v montáži žertovných příběhů z různých míst Čech a Moravy otiskovaných nejprve v Humoristických listech a v rozšířené podobě i knižně (*Kratochvilné historie měst a míst v zemích koruny svatováclavské*). S. v nich soustředil projevy lidového vtipu, humoru i satiry, vzájemného pošťuchování mezi obcemi a jejich obyvateli a doplnil je i historkami slovenskými, lužickosrbskými i rusínskými. Své národopisné studie pak S. shrnul ve slavnostním vídeňském sborníku *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild* vydaném u příležitosti padesátileté vlády císaře Františka Josefa (*Feste und Bräuche der Slaven*). S. psal též články o literatuře (zejména zahraniční) a literární kritiky. Od 90. let jeho publikační činnost slábla, zřejmě též v souvislosti s pracemi v redakci Ottova slovníku naučného.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Primus S., Pr. Spurius, Václav Votroubek; Pr. S., P. S., S. S., Sob., -tka. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** Beseda (1864–65); ČČM (1880, 1885, 1919); Čes. včela (1876); Čes. lid (1891, 1924); sb. *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild* (Vídeň 1894, *Feste und Bräuche der Slaven*, i sep.); Hlas národa (1890); Humorist. listy (1878–79); Koleda (1877–79); Květy (1865–72); Květy (1879); Lid. noviny (1923; paměti); Lit. listy (1892–93); Lit. příloha k Nár. listům, pokr. Lit. listy (1865); Lumír (1860); Lumír (1865–66); Lumír (1873); Malý čtenář (1882); Nár. listy (1864–65, 1889); Osvěta (1872, 1877–83; 1877 O překladech v novočeské literatuře); Paleček; Pokrok (1879); sb. Potštýn (1897); alm. Půl století Nár. listů (b. d., 1910); Slovanský sborník; Světozor (1879–86); Zlatá Praha (1865); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ **KNIŽNĚ.** *Práce o literatuře a národopisu:* Rostlinstvo a jeho význam v národních písních, pověstech, bájích, obřadech a pověrách slovanských (1879); *Výklady prstonárodní z oboru jazykozpytu, bájesloví, psychologie národní* (1882); *Kratochvilné historie měst a míst v zemích koruny svatováclavské* (1885; 1922 s tit. *Kratochvilné historie měst a míst státu československého s přidavkem lužickosrbské a haličsko-*

rusínské). – *Překlady:* K. Herloš: Svět a lidé (1867, s J. V. Jahnem a V. Kienbergrem); H. Fielding: Tom Jones (1872); A. Tennyson: Enoch Arden (1875); H. W. Longfellow: Evangelina (1877); G. J. Romanes: Duševní život zvířat 1, 2 (1886); H. M. Stanley: V nejtemnější Africe (1890–91, s G. Dörflem a E. Krásnohorskou); J. M. Jephson: Emin paša (1891). ■ **KO-RESPONDENCE:** B. Beneš Buchlovan in *Čtyři listy* (patrně B. Mühlsteinové, b. d.; 1931, bibliof.). ■ **RE-DIGOVAL časopis:** Světozor, s módní příl. Bazar (listopad 1879 – květen 1883, prosinec 1883 – červenec 1884); *knižnici:* Matice lidu (1885–92); *slovník:* Ottův slovník naučný (1898–1908). ■

LITERATURA: J. Wagner: P. S. (1841–1925). Literární pozůstalost (LA PNP 1966; rozšř. vyd. 1978); S. Halagačková: P. S. a jeho přínos pro český národopis a literaturu 19. století (diplom. práce, Filoz. fakulta UK 1999). ■ ● ref. Rostlinstvo a jeho význam...: J. Hrubý, Osvěta 1879, s. 865; faš (F. A. Šubert), Pokrok 26. 9. 1879; V. Jagić, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1880, s. 534 ●; J. Durdík: ref. překl. H. W. Longfellow, Osvěta 1879, s. 700; ● ref. *Výklady prstonárodní...*: Ch (F. Chalupa), Ruch 1882, s. 270; Bý (F. Bílý), Světozor 1882, s. 47 ●; an. (J. Neruda): P. S., Humorist. listy 1884, s. 430 → Podobizny 2 (1950, s. 310); M. A. Š. (Šimáček): P. S., Světozor 1884, s. 399; ● ref. *Kratochvilné historie měst a míst...* -ý, Lit. listy 1885, s. 100; F. Bílý, Osvěta 1885, s. 562; F. K. (Kvapil), Ruch 1885, s. 54; -rcz., Lumír 1885, s. 15; F., NL 6. 1. 1885; P. Řezníček, Světozor 19, 1885/86, s. 14 ●; J. F. Vrba (F. Dlouhý): ref. překl. G. J. Romanes, Lit. listy 1886, s. 195; ● k sedmdesátinám: R. (V. Červinka), Zlatá Praha 28, 1910/11, s. 238; -n-, Zvon 11, 1910/11, s. 334; an., NL 29. 1. 1911 ●; A. Pražák: Dějiny literárního odboru Umělecké besedy, sb. Padesát let Umělecké besedy 1863–1913 (1913, s. 153, 173, 180); ● k osmdesátinám: an., Zvon 21, 1920/21, s. 280; A. Novák, LidN 30. 1. 1921; J. Horák, Národopisný věstník československý 1921, s. 86 ●; ● nekrology: an., Světozor 25, 1924/25, s. 582; ý, LidN 2. 8. 1925; an., RP 4. 8. 1925; B. (E. Bass), LidN 5. 8. 1925; an., Naše kniha 1925, s. 155; Sk. (J. Skácelík), Samostatnost 28. 8. 1925; J. Horák, Naše věda 7, 1925/26, s. 113 a Almanach ČAVU 1926, s. 158 ●; ● k 100. výr. nar.: B. Slavík, LidN 29. 1. 1941; an., Venkov 29. 1. 1941; an., Nár. práce 29. 1. 1941 ●; J. Vanča: Veselý komentář k českému místopisu (*Kratochvilné historie měst a míst*), Práce 17. 2. 1994; lu: P. S., Slavistická folkloristika 1995, s. 20; J. Fritsch in Banka zapomenutých osudů (2003).

vf

Socialistický realismus

1935

Diskusní sborník, v němž se představitelé české intelektuální levice snažili reagovat na 1. sjezd sově-

ských spisovatelů, který vyhlásil socialistický realismus za vůdčí princip literární tvorby.

Sborník vyšel jako 9. svazek Knihovny Levé fronty, kterou redigovala J. Prokopová. Následoval po obdobném souboru Surrealismus v diskusi (podle redakce se měly doplňovat). Obsahuje tři vystoupení: projev N. I. Bucharina z moskevského spisovatelského sjezdu (1934) a (ve změněné a doplněné podobě) referáty K. Konrada a K. Teiga pronesené na diskusním večeru Levé fronty o socialistickém realismu v pražské Městské knihovně 14. 11. 1934. Původně měl obsahovat ještě příspěvek B. Václavka (který na večeru za nepřítomného kritika přečetl L. Linhart), ale vzhledem k tomu, že z rozsáhlých důvodů nemohl obsáhnout celou diskusi (dále i E. F. Burian, A. Hoffmeister, V. Nezval, V. Běhounek, F. Spitzer), k jeho zařazení nedošlo. Václavek jej pak rozdělil na dva články a otiskl v Indexu 1935. České projevy reagovaly na referáty N. I. Bucharina, K. Radeka a M. Gorkého na moskevském sjezdu s cílem přehlédnout stav české levicové literatury a ověřit možnost uplatnění teorie socialistického realismu u nás a v podmínkách západní kapitalistické reality vůbec. Diskuse o sporných otázkách tvorby i uměnovědy přitom neměla být uzavřena jakoukoli rezolucí v přesvědčení, že výměna názorů mezi socialistickými realisty, surrealisty i stoupenci dalších proudů může přispět k názorové konsolidaci jejich řad (přitom povinností všech bez rozdílu je účast v boji proti fašismu a kulturní reakci).

Vystoupení N. I. Bucharina *Poezie, poetika a úkoly básnické tvorby v SSSR* (otištěné ještě před diskusním večerem na pokr. v Tvorbě 1934) představovalo teoreticky koncipovanou analýzu ruské poezie se záměrem stanovit nové perspektivy sovětské beletrie (z referátů sjezdu vyvolalo také u nás největší ohlas). Bucharin považoval poezii za jeden z druhů ideologické práce (průmět dialektického materialismu do umělecké tvorby) a na základě toho proklamoval socialistický realismus jako osnovnou metodu literární práce. K. Konrad (*Socialistický realismus v ČSR*, v textu s tit. O socialistickém realismu, otištěno rovněž v Tvorbě 1934 na pokr.) se pokusil vyjasnit, zda socialistický realismus je jen specifickou sovětskou záležitostí, nebo má obecnější platnost. Na základě teoretických úvah týkajících se jak historických proměn realismu, tak způsobu umělec-

kého poznávání skutečnosti (včetně podílu intelektuální a emocionální složky) a vztahu obsahu a formy došel k závěru, že socialistický realismus má společnou teoretickou bázi v marxistické estetice, ale svou socialistickou perspektivou má platnost všeobecnou (neboť nevyklučuje revoluční romantiku při ztvárňování skutečnosti a orientuje se na celého člověka i v jeho rozporech za kapitalismu). Závěr pak Konrad vyhradil kritice pojetí vztahu socialistického realismu a surrealismu u K. Teiga. Na základě interpretace antiburžoazního pamfletu básníka R. Crevela *Les pieds dans le plat* (Bezohlední) a Bretonových Spojitých nádob oponoval Teigově tezi, že surrealismus je jediným dialektickým realismem za kapitalistických podmínek, a proti výtkám, že dosavadní díla socialistického realismu jsou jen odlišnou vnější skutečností a že za realitu neuznává vnitřní psychický život individua, zdůraznil, že tato metoda nemůže skutečnost jen reprodukovat, ale musí ji ztvárňovat, že není metodou poznávací, ale umělecky tvůrčí (proto také může mít platnost všeobecnou). K. Teige (*Socialistický realismus a surrealismus*) svou tezi, že surrealismus je dialektický realismus, dokládá tím, že syntetizuje protiklad skutečnosti a fantazie, vědomí a snu, poznávání a pocítování. Není proto v rozporu s obecnou teorií socialistického realismu, přináší jí nezbytný psychologický doplněk, přispívá k poznání skutečného lidského individua. Nakonec znovu podtrhl revoluční ráz surrealismu, kritizoval uměleckou úroveň současných literárních, výtvarných i architektonických děl opírajících se o dříve již poznané a návrat ke klasicismu, dekorativismu a naturalismu v SSSR chápal jen jako epizodu, nezbytnou odbočku na cestě k nové kultuře.

LITERATURA: ● ref. o diskusním večeru: mb (M. Bergmannová), Haló noviny 16. 11. 1934; ý (K. Nový), NO 16. 11. 1934; om. (O. Mrkvíčka), PL 16. 11. 1934; ž. (J. Brož), Ranní noviny 16. 11. 1934; fn. (F. Nečásek), RP 16. 11. 1934; an. (K. Konrad), Tvorba 1934, s. 436 ●; Z referátu V. Běhouneka, Tvorba 1934, s. 436; ● polemika s vystoupením K. Konrada (Tvorba 1934, s. 436 a pokr.): V. Nezval, Tvorba 1934, s. 469 → Manifesty, eseje a kritické projevy z let 1931–1941 (1974); K. Konrad, tamtéž ●; ● ref. S. r.: J. Rybák, Haló noviny 9. 6. 1935; an., RP 10. 7. 1935; F. Urban (Jungmann), Tvorba 1935, s. 498 ●; B. Václavek: Kořeny socialistického realismu v současné české literatuře + Kořeny socialistického realismu v sovětské literatuře od revoluce, Index 1935, s. 7 a 89 → Tvorba a společnost (1961); V. Pekárek: K bojům

o socialistický realismus, Tvorba 1959, s. 11; S. Strohs in Marxisticko-leninská filozofie v Československu mezi dvěma světovými válkami (1962, s. 137); J. Brabec in K. Konrad: Ztvárněte skutečnost (1963, s. 338); J. Brabec a V. Effenberger in K. Teige: Zápasy o smysl moderní tvorby (1969); H. Kunstmann a George Bouron (J. Opelík) in S. r. (Würzburg 1973, *Analecta Slavica* 6, úvod k reprintu); M. Zeman: Příklad Konradova sporu o socialistický realismus, Lit. měsíčník 1978, č. 8; M. Blahynka a Š. Vlašín in ant. Prameny. Utváření teorie socialistického realismu v české meziválečné literatuře (1978, ed. D. Vlašínová a Š. Vlašín, obs. přetisky příspěvků K. Konrada a K. Teiga a výběr z ref. a polemik o S. r.); H. Hrzalová a Š. Vlašín in K. Konrad: O revoluční tradici české literatury (1980); J. Holý: Konradova polemika se surrealismem a Závaš Kalandra, sb. Kurt Konrad... a literární kritika na Moravě v letech 1918–1938 (1989).

Is

Societas incognitorum

1746–1751

Nejstarší učená společnost v zemích rakouské monarchie, sídlící v Olomouci.

Societas incognitorum in terris austriaci, též *Societas litterarum incognitorum*... (Společnost neznámých v zemích rakouských, Společnost neznámých literátů...) vznikla 15. 12. 1746 na popud J. barona Petrasche (1714–1772), literáta původem ze Slavonského Brodu (mj. autora *Sammlung verschiedener Deutscher Gedichte eines Sklavoniers*), který se po vojenské kariéře a cestách po západní a jižní Evropě 1743 usadil v Olomouci a stal se prvním prezidentem S. i. (zasedání se konala v jeho paláci). Mezi prvními dvanácti členy tohoto volného vědeckého seskupení byli katoličtí církevní hodnostáři a vědci z Florencie, Stuttgartu a Vídně i učenci protestantští (např. historik J. D. Köhler z Göttingen), z nichž na ideový charakter S. i. výrazně zapůsobil zejména filolog, divadelní kritik a teoretik raného osvícenství J. Ch. Gottsched, působící na lipské univerzitě, a evangelický pastor, historik Uher a pietistický pedagog M. Běl. Od ledna 1747 začala S. i. vydávat měsíčník *Monatliche Auszüge alt- und neuer gelehrten Sachen* (Měsíční výtahy starých a nových poučných věcí), v němž vycházely i posudky zahraničních vědeckých prací a krátké zprávy o badatelské činnosti v Německu,

Rusku, Francii a Anglii. Petrasch zlikvidoval pokus jezuitů zmařit vydávání časopisu a dosáhl schválení stanov S. i. císařským výnosem z 16. 3. 1747. Postupně byli do S. i. přijati další členové, mj. významný benediktinský historik a vychovatel ve šlechtických rodinách M. Ziegelbauer, probošt u sv. Mořice v Olomouci, znalec orientálních jazyků, ctitel a sběratel materiálů o cyrilometodějské a sarkandrovské tradici F. Ř. Giannini, vyšehradský kapitulní děkan, právník, autor životopisu sv. Jana Nepomuckého a zároveň odpůrce scholastiky J. Th. Berghauer a osobní lékař Marie Terezie, reformátor vysokých škol, pozdější cenzor a přední jansenista G. van Swieten; konečný počet členů dosáhl šedesáti. Prostřednictvím M. Ziegelbauera, kterého J. Petrasch učinil svým sekretářem, byl navázán styk s čelným představitelem italského reformního katolicismu 1. poloviny 18. století L. A. Muratorim. Časopis *Monatliche Auszüge* narážel trvale na obtíže ze strany jezuitské cenzury, takže musel od 3. čísla ročníku 1748 vycházet ve Frankfurtu n. M. a pak v Lipsku (pokusy G. van Swietena umožnit S. i. samotné provádět cenzuru na Moravě ztroskotaly a Marie Terezie dokonce rozhodla, že S. i. mají být přiděleni jezuité jako teologičtí poradci). Po úmrtí sekretáře Ziegelbauera 1750 se pokusil jeho nástupce benediktin O. Legipont S. i. udržet a vybudovat i dříve (1743) plánovanou pražskou šlechtickou akademii, ale též neuspěl. T. r. byl Petrasch vyzván organizátorem rakouské státní správy ministrem F. W. Haugwitzem, aby na základě svých zkušeností vypracoval návrh na zřízení akademie věd ve Vídni; tento podnik se také nerealizoval. S. i. pak na konci 1751 zanikla. Znechucený Petrasch se odstěhoval na své panství Nové Zámky u Bučovic, kde měl bohatou knihovnu, a nadále se věnoval organizování vědeckého života na německém území (Augsburg, Altdorf) a vlastní dramatické tvorbě. Legipont se stal 1754 sekretářem učené benediktinské společnosti v Kolíně n. Rýnem.

S. i. si kladla za cíl podnítit zájem o vědecké snažení na Moravě, dát mu pevnou organizační základnu a všestranně je kultivovat. Zvláštní pozornost byla věnována vydávání starých historických pramenů (regest, diplomatů) k obecným a církevním dějinám rakouského soustátí, zvláště pak Čech a Moravy. Podle oznámení v 1. roč. měsíčníku *Monatliche Auszüge* se chystala S. i. vydat Ziegelbauerovo dílo

Bibliotheca scriptorum rerum Bohemicarum, které mělo zpřístupnit zprávy o českých dějepiscích a sloužit jako učebnice právní historie pro šlechtu. Dílo, které nevyšlo zásahem vídeňské cenzury, patrně mělo být úvodem ke sbírce historických pramenů *Scriptores regni bohemiae*, na níž s Ziegelbauerem pracoval i J. B. Piter, benediktinský řádový archivář v Broumově a pozdější rajhradský opat, jeden z prvních významných editorů staročeských pramenů k českým dějinám podle kritických zásad ověřování historických faktů, které začala uplatňovat tzv. maurinská škola, náležející k benediktinskému řádu. Ziegelbauer připravoval k vydání i třídílnou práci o církevních dějinách Olomouce a celé Moravy *Olomucium sacrum*, které pro nepřítel jezuitů, motivovanou řádovými a snad i nacionálními důvody (Ziegelbauer byl Němec), také nevyšlo (předmluvu z tohoto rukopisu vydal s titulem *Infulae doctae Moraviae až 1779 J. V. Monse*). Další významný člen S. i. F. Ř. Giannini cílevědomě šířil domácí cyrilometodějský kult, účastnil se beatifikačního řízení Jana Sarkandra a překládal (pro Ziegelbauera) do latiny Velešlavínův Kalendář historický. Jiným směrem působil zakladatel S. i. J. Petrasch, který si především kladl za cíl kultivovat němčinu (jazyk svých spisů a měsíčníku *Monatliche Auszüge*). Od 2. roč. se jeho vlivem v časopise výrazně projevila i zřetelnější orientace na filologické vědy, a to nejen při vydávání pramenů a dokumentů, ale i zájmem o soudobou literární produkci (referát o *Oden und Lieder F. von Hagedorna a Gottschedův* článek o dějinách literatury v Rakousku). Zejména Gottschedovým přičiněním se původní jihoněmecká varianta s řadou austriacismů změnila na variantu vypracovanou podle jazyka saských vzdělanců a krásné literatury, přičemž rakouská němčina byla podrobována kritice. – Celkovou orientaci S. i. tak určovaly dva směry: osvícenský postoj reprezentovaný J. Petraschem byl jednoznačně orientován prorakousky, zatímco působení Gianniniho bylo již ve své době chápáno a vykládáno jako projev moravského patriotismu.

BIBLIOGRAFIE: V. Burian: Přehled literárněhistorické produkce o olomoucké Společnosti neznámých učenců, *Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci* č. 152, 1971, s. 7. ■ **LITERATURA:** A. Kostlán: S. i. První učená společnost v českých zemích (1996). ■ Ch. d'Elvert in *Die gelehrten Gesell-*

schaften in Mähren (Brno 1853); T. W. Danzel in *Gottsched und seine Zeit* (Lipsko 1855, s. 391); V. Prasek: Vzpomínka na učenou společnost neznámých v Olomouci..., *Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci* 1897, s. 1; G. Waniek in *Gottsched und die deutsche Literatur seiner Zeit* (Lipsko 1897); M. Hýsek: Z počátků vědeckého bádání obrozenského, *Výr. zpráva c. k. reálného gymnázia českého na Novém Městě pražském v Truhlářské ul. ve škol. roce 1912/13* (i sep.); J. Hanuš in *Národní muzeum a naše obrození 2* (1923, s. 40); F. M. Bartoš: Zapomenuté dílo 18. věku o české kultuře (o Ziegelbauerově ed. *Bibliotheca scriptorum rerum Bohemicarum*), *ČNM* 1929, s. 293; P. Volk: Ein Briefwechsel aus der deutschen Wissenschaftsgeschichte des 18. Jahrhunderts (o vztahu O. Legiponta a S. i.), *Zeitschrift für deutsche Geistesgeschichte* (Salcburk) 1935, s. 23, 92; R. Meister: Ein Beitrag zur Olmützer Gelehrtegeschichte in der Stadtbibliothek zu Metz (o Legipontových dopisech adresovaných S. i.), *Zeitschrift für Geschichte und Landeskunde Mährens* 1942, s. 119; E. Winter in *Der Josephinismus und seine Geschichte* (Brno, Mnichov, Vídeň 1943, česky 1945); O. Králík: Před 200 lety byla založena S. i., *Osvobozený Našinec* 25. 12. 1946 a 1. 1. 1947 (obojí i sep. s tit. *Olomoucká S. i.*, 1947) + *Moravské počátky osvícenského humanismu*, *VVM* 1947, s. 15; B. Zlámal: Řehoř Giannini, *Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje* 1947 (i sep.); J. Hemmerle: Die Olmützer Gelehrtenakademie und der Benediktinerorden (vztah M. Ziegelbauera k S. i.), sb. *Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktinerordens und seiner Zweige* (St. Ottilien 1956, s. 298) + *Anreger und Begründer der Geschichtsforschung in den Sudetenländern zu Beginn der Aufklärung*, *Stifter Jahrbuch* 1957, s. 81; J. Povejšil: Zur Bewertung der ersten gelehrten Zeitschrift in Österreich, *Philologica Pragensia* 1960, s. 1, 108; J. Vávra: Die Olmützer S. i. und die Petersburger Akademie der Wissenschaften, sb. *Ost und West in der Geschichte des Denkens und der kulturellen Beziehungen* (Berlín 1966); J. Beran: Před 225. výročím vzniku Společnosti neznámých, *Archivní zprávy ČSAV* 1970, s. 5; E. Wondrák: Olomoucká Společnost neznámých učenců a některé dnešní pohledy na její vznik a činnost, sb. *Středisko 1973: B. Slavík in Od Dobnera k Dobrovskému* (1975); V. Placht: Rektor evangelického lycea členem S. i. (o působení M. Béla), *Kostnické jiskry* 1976, č. 23; J. Povejšil in *Das Prager Deutsch* (1978, s. 14); P. Bělina: Osvícenství, absolutismus a zemský patriotismus (pokus o zařazení olomoucké S. i. do obecných vývojových souvislostí), sb. *Historická Olomouc a její současné problémy* (1985, s. 93); J. Haubelt in *České osvícenství* (1986); W. Schamschula: Von der S. i. zur Böhmischem Gesellschaft der Wissenschaften, sb. *Vereinswesen und Geschichtspflege in den böhmischen Ländern* (Mnichov 1986); H. Zeman: Die österreichische Literatur im Zeitalter Maria Theresias und Josephs II., sb. *Lite-*

raturgeschichte Österreichs (1996, s. 275); E. Wondrák: K 250. výročí založení olomoucké Společnosti neznámých učenců, Střední Morava 1996, s. 45; A. Kostlán: Raně novověké učené společnosti a S. i., sb. Historická Olomouc 11, 1998, s. 215.

vpb

Jan Erazim Sojka

* 2. 12. 1828 *Praha*

† 24. 8. 1887 *Vídeň* (Rakousko)

Spisovatel, publicista hlásící se k okruhu radikálních demokratů, vydavatel krátkodobých beletristicko-naučných časopisů.

Psal se též Dr. Erasmus Sojka a Johannes Erasmus Sojka. – Otec byl krejčovským mistrem. S. absolvoval v Praze gymnázium u piaristů a pokračoval studiem tzv. filozofie, které však pro revoluční události 1848–49 nedokončil. Pohyboval se v okruhu radikálních demokratů (byl přítelem J. V. Friče) a aktivně se účastnil svatodušních bouří 1848 (1849 uváděn jako student práv). Poté uprchl z Prahy a několik let se skrýval v cizině: asi do 1851 ve Vídni, kde byl vychovatelem v rodině vládního úředníka a českého vlastence A. Becka a zároveň navštěvoval přednášky J. Kollára na vídeňské univerzitě (údajně Kollárovi opisováním pomáhal při dokončování jeho spisu o retranskripčních modlách), později cestoval po Rakousku, Německu a Itálii. Kolem 1854 se vrátil do Prahy, 1856 se oženil, pracoval jako knihovník a věnoval se publicistické činnosti: přispíval do vládních Pražských novin a Mikovcova Lumíru, organizoval vzdělávací přednášky, v nichž upozorňoval na demokratické tradice v historickém vývoji společnosti (1861 policejní zákaz přednášek), obnovil kontakty s radikálními demokraty a účastnil se Fričova almanachu Lada Nióla i nezdáreného pokusu o vydávání časopisu Praha. Po Fričově odchodu do emigrace spolupracoval především s K. Sabinou a společně práce kryl svým jménem (Sabina jako všichni amnestovaní spisovatelé nesměl publikovat pod vlastním jménem bez policejního souhlasu). 1859 získal koncesi na vydávání vlastního literárně orientovaného časopisu Jasoň; list však po necelém roce pro úřední šikanu a částečně i z ní pocházející finanční potíže i pro nedostatek odběratelů zanikl. Pokus rehabilitovat tento list a zároveň diskreditovat

nepřátelskou stranu liberálů v dalším vlastním beletristicko-naučném časopise Posel míru vyvolal však kritickou reakci, zvláště v Nár. listech. Po následné odpovědi v satirických *Fyzioznomích* v konzervativním Krásově Času se S. s pocitem zneuznání odebral do Vídně. 1863 publikoval v lipském časopise *Illustriertes Familienjournal* článek *Deutsche und Czechen* osočující český národ z naprosté závislosti na Němcích; následnou rozsáhlou odezvou v českém tisku byl S. jako zrádce a odpadlík vyřazen z české společnosti. Zbývajících let dožil ve Vídni jako úředník tiskového oddělení předsednictva ministerské rady, pro něž obstarával překlady a výtahy z českých novin. Pracovní kariéru uzavřel s hodností císařského rady.

Jako spisovatel se S. pokusil o několik básní s vlasteneckou a milostnou tematikou a o romantickou povídku v deníkové formě *Z Venecie*, které otiskl ve Fričově almanachu Lada Nióla. S. bývá připisováno anonymní dílo (šifra ***) *Tajnosti pražské*, vydané 1861–62 u nakladatele H. Silbera, který po vzoru Sueových *Tajností pařížských* koncipoval rozsáhlý projekt nazvaný *Tajnosti čili Sběrka tajemství hlavních měst celé země*. *Tajnosti pražské*, vydané jako první svazek zamýšlené řady, byly pokusem o fyziologii pražského podsvětí. Pokleslým romaneskním syžetem i jazykovou podobou (nepřehledné dějové zápletky zločinné i milostné, frázovitý styl, klišé) odkazuje tato práce i k možnému autorství Sabinovu. – Nejvlastnější pole literární aktivity se S. domníval nalézt v publicistice. Vedle tematicky pestrých příspěvků (mj. z oblasti kultury, literární a divadelní kritiky) se podílel na knize *Naši mužové*, obsahující dvacet životopisů českých a slovanských osobností 19. století. Vyšla pod S. jménem, avšak (jak je v literatuře obecně přijímáno) byla výsledkem spolupráce s K. Sabinou. Ten byl zřejmě i iniciátorem díla a autorem jeho ideové koncepce, zatímco S. podíl je prokazatelný pouze ve vzpomínkových partiích jednotlivých kapitol. Osobnosti spisovatelů jsou v knize vylíčeny nejen v soukromém životě i tvorbě, ale jsou zasazeny i do širších dobových souvislostí politických, historických a kulturních, a to domácích i evropských. Kniha, navenek prezentovaná jako pouhá sbírka autobiografií, se tak stala rozsáhlým obrazem českého politického a kulturního vývoje v 19. století (kritika liberální austroslavistické i konzerva-

tivní vlastenecké politiky a obrana radikálně demokratického programu z 1848). Připojené kapitoly o slovanských spisovatelích měly současně poukazovat na demokratické projevy Slovanstva jako celku v průběhu 19. století. Moderní zaměření publikace, vyzvedající celoevropské hodnoty svobody, demokracie a pokroku, kontrastuje se zbytky romantického nacionalismu, který se projevil mj. v obraně RKZ a V. Hanky i archeologických prací Kollárových proti J. Dobrovskému (jemuž nebyla věnována samostatná kapitola, je pojednán v portrétu Hankově), J. Feifalikovi aj. Studie o B. Němcové vyšla v roce úmrtí této spisovatelky a jako první souhrnné zhodnocení jejího díla na dlouho ovlivnila obecné kulturní povědomí i literární historii. – Náhradou za nerealizovaný výtah z Palackého Dějin národu českého měl být několikadílný spis Všeobecná politická historie, z něhož S. vydal pouze první díl *Starý věk...* (do dobytí Kartága). Práci sestavil zřejmě s pomocí cizích předloh a příležitostně do ní vložil své radikální demokratické názory na uspořádání společnosti.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Miloslav, Miloslav S...; ***, E. S-a, J. E. S., M. S..., S..., S-ka. Na základě textové analýzy lze předpokládat, že práce signované Miloslav Straka a Hugo Silber pravděpodobně nenáleží S. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čas (1862–63, Fyziognomie); Die illustrierte Welt (Vídeň 1863); Illustriertes Familienjournal (Lipsko 1863, Deutsche und Czechen); Jasoň (1859–60); Lada (1863); alm. Lada Nióla (1855, P Z Venecie); Libuša (Čes. Kamenice, Praha 1862–64); kal. Lípa českomoravská (1862); Lumír (1854); Posel míru (1862); kal. Posel z Prahy (1862); Pražské noviny (1854–58); Tagesbote aus Böhmen; Vídeňské listy (1864); Vídeňský deník (1850–57, i příl. Vesna); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Nad hrobem K. H. Borovského (leták, 1861); Tajnosti pražské 1, 2 (1861, 1862, an., dub.); Naši mužové (1862–63, 2. vyd. 1953); – posmrtně: Čeští radikální demokraté o literatuře (1954, ed. R. Grebeníčková, s texty jiných). – *Ostatní práce*: Starý věk, obraz dějin od nejstarší doby až do ukončení války s Cimbrý a Teutony (1862). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Jasoň (1859–60), Posel míru (1862, vyšla pouze dvě čísla). ■

LITERATURA: M.: ref. Lada Nióla (též o S. povídce Z Venecie), Obzor 1855, s. 64; an.: Zákaz historických přednášek J. E. S. v konviktě odbývaných, NL 27. 4. 1861; an.: Ukázky z J. E. Sojkiády, Humorist. listy 4, 1861/62, s. 406; Δ (J. Neruda): Pan J. E. S., posel míru, Hlas 31. 8. 1862 → Literatura 1 (1957); an.: Pan S. a slavnost borovská, Hlas 3. 9. 1862; +:

Z Prahy, Boleslavan 3, 1862/63, s. 332; an.: Kulturní Šavlové, NL 6. 9. 1863; Δ (J. Neruda): Pan J. E. S. a maršál Pelissier, Hlas 6. 9. 1863 → Literatura 1 (1957); an.: Pan S., kandidát Schillerstiftungu, Hlas 8. 9. 1863; A. Sojka: Otevřený dopis bratru J. E. S., NL 12. 9. 1863; an.: S., Pozor 14. 10. 1863; ● nekrology: an., Lit. listy 1887, s. 323; an., Ruch 1887, s. 443; an., Zlatá Praha 1887, s. 655 ●; O. Odložilík: Z redaktorské činnosti Jana Nerudy, Lumír 1925, s. 546; T. (H. Traub): J. E. S., Tribuna 27. 8. 1927; E. Bass in Čtení o roce 1848 (1940); K. Cvejn in J. E. S.: Naši mužové (1954); J. Thon: ref. Naši mužové, ČLit 1954, s. 291; I. Pfaff: J. E. S. a Jan Neruda, ČLit 1955, s. 67; K. Janský: Případ J. E. S., sb. Z doby Nerudovy (1959); I. Pfaff in Jan Neruda a české demokratické hnutí v letech šedesátých (1963, s. 62); A. Stich: Sabina–Němcová–Havlíček, sb. Stylistické studie 3 (Ústav pro jazyk český ČSAV 1976).

lk

Václav Sojka

* 24. 1. 1905 *Praha*

† 5. 7. 1926 *Praha*

Autor loutkových her a lyrických veršů, loutkářský kritik a dramaturg, překladatel.

Psal se též Václav Jan Sojka, Václav J. Sojka, Vašek Sojka. – Po maturitě na vinohradském gymnáziu (1923) studoval na pražské filoz. fakultě češtinu a germanistiku (zde se v seminářích A. Krause a O. Fischera zabýval teoretickými a historickými otázkami divadla, především loutkového). Jeho otec, vrchní rada Zemského výboru Václav S. (1876–1966, pseud. Václav Sojka-Sokolov, V. Sokolov), byl nadšeným amatérským divadelníkem (herec a režisér Loutkového divadla Umělecké výchovy, které působilo v Raisově škole na Vinohradech) a k této zálibě přivedl i svého syna, který tak již v patnácti letech začal překládat loutkové hry a pokusil se i o vlastní tvorbu. V této době také vznikly jeho první básně. Díky rychle se rozvíjejícímu talentu a pozoruhodným znalostem loutkářské literatury se přes své mládí 1922 stal po zemřelém K. Maškovi dramaturgem Loutkového divadla Umělecké výchovy, kde působil již od dětských let. Usiloval o zvýšení umělecké náročnosti loutkářského repertoáru a úpravami činoherní klasiky (J. K. Tyl, C. Gozzi, Plautus) i uváděním hudebních her čelil dobovým tendencím, které jednostranně vyzdvihovaly výtvarnou stránku

loutkových inscenací. 1924 založil se svými spolužáky, absolventy vinohradského gymnázia, amatérský spolek Studentská scéna, kde působil jako herec, režisér a dramaturg. Zemřel krátce po operaci slepého střeva, pohřben byl na Vinohradském hřbitově. Část nepublikovaných veršů, loutkových her a teoretických statí vyšla poté péčí jeho otce.

S. literární začátky spadají do období nástupu řady nových autorů loutkových her, kteří svou tvorbou odpovídali na stále narůstající potřeby amatérského loutkářství. Na rozdíl od jejich neinvenčních úprav známých pohádkových námětů však projevil od prvních her snahu po větší originalitě jak ve výběru námětů, tak v celkově vyšších literárních ambicích. Inspirován především francouzskými maňáskovými komedii, s nimiž v překladech seznámil české loutkáře, získal cit pro dynamiku a komediální účín scénické akce i pro úsporný dialog. V dobovém kontextu byla významná jeho orientace na dospělé diváky. Poučen F. Poccim a K. Maškem, snažil se i v hrách pro děti vytvořit aktuálními poznámkami, satirickými narážkami či vloženými kuplety další významovou rovinu, určenou dospělým. O loutkovou sci-fi se pokusil ve hře *M. O. M.* (Moudrého ožívování mrtvol), současný námět měla satirická hra *Pohádka o žábě s mikádem*, kde jistá moralizující tendence byla odlehčena výraznými antiiluzivními postupy. Vyzrálým uměleckým počinem byla veršovaná hra *Brokát, princ z pohádky* vycházející z konfrontace neplodného romantického snění a krásy plně prožité životní reality, která pro svou básnickou hodnotu patří k několika hrám tohoto období, které se hrají i dnes. Podobnou tendenci, i když poněkud konvenční námět, má činohra *Zlatý svět*. S. posmrtně vydané verše dokládají nejen citovou vroucnost předčasně zemřelého básníka, ale i jeho smysl pro parodii a schopnost satiricky komentovat denní události a divadelní život. Soubor *Verše a prózy Vaška Sojky* obsahuje i odborné články o loutkovém divadle (většinou přetištěné z časopisu *Loutkář*) a texty referátů přednesených ve vysokoškolských seminářích. Dodnes cenou příručkou zůstává *Soupis československých loutkových her, scén a výstupů*, který uspořádal a vydal z pozůstalosti V. Sojka-Sokolov (zároveň jej 1932 a 1950 doplnil a rozšířil). Během krátkého období S. přeložil z francouzštiny (É. Ducret, E. Duranty, L. Lemerancier de

Neuville) a němčiny (F. Pocci) více než čtyřicet převážně loutkových her, z nichž jen část vyšla knižně (úplný soupis překladů, i nevydaných, je obsažen v bibliografickém oddílu knihy *Verše a prózy...*). Pouze v rukopise zůstala původní loutková hra *Podkova pro štěstí* a úpravy pro loutky *Romeo a Julie*, *Bouře* (obojí podle W. Shakespeara).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Geai, Jack Drakobijce, J. K. Vosa, Kajos, M. Kulíšek, Vašek Kojas; Vis, V. S. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** Českosl. divadlo (1926); *Loutkář* (1921–26; 1925 v příl. D Sbratření Kašpárků); sb. *Loutkářská čítanka* (1925); *Nár. listy* (1925–26); *Nár. politika* (1926); *Švanda dudák* (1924–26); – posmrtně: *Kašpárkův zpravodaj* (1936, D Ztracená Kačenka); ant. *Zapadlo slunce za dnem, který nebyl* (2000, ed. I. Wernisch); *Zpravodaj Výboru národní kultury* (2000). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie a práce o literatuře:* *Kašpárek a čarodějnice aneb Svatojanská noc čili V moci zlých duchů* (D pro ml., b. d., 1919); *Není vepřík jako vepřík* (D pro ml., b. d., 1922); *Basa* (D pro ml., b. d., 1924); *M. O. M.* (D b. d., 1925, prem. 1927; 1971 s tit. *Kašpárkova vědecká expedice*); *Pohádka o žábě s mikádem* (D b. d., 1925); – posmrtně: *Verše a prózy Vaška Sojky* (1926, ed. V. Sojka st.); *Brokát, princ z pohádky* (D pro ml., b. d., 1928, i prem.); *Ve službách vlasti* (D b. d., 1929, prem. 1928); *Soupis československých loutkových her, scén a výstupů* (1929, ed. V. Sojka st.); *Zlatý svět* (D b. d., 1936). – *Úpravy pro loutky:* J. K. Tyl: *Tři hry pro loutky* (1926, s úpravami V. Skály, Tvrdohlavá žena; samost. vyd. 1954) + *Strakonický dudák* (b. d., 1. pol. 50. let); – posmrtně: C. Gozzi: *Král jelenem* (1957, prem. 1925, i překl.). – *Překlady:* F. Pocci: *Výbor loutkových her* (b. d., 1918, s úpravami dalších; *Doktor Zimostráz aneb Doktor, smrt a čert*, samost. vyd. 1925) + *Slepé štěstí aneb Zadlužený Kašpárek* (b. d., 1924); J. Duranty: *Dejte mi jitřnici!* (b. d., 1920) + *Ruka* (b. d., 1922); É. Ducret: *Mazání z Ameriky* (1922) + *Kašpárek na smrtelné posteli* (b. d., 1922); *Pět francouzských komedií* (b. d., 1924; obs. C. Hinot: *Společnost pro zžitkování lidské hlouposti*, É. Ducret: *Kdo dá více*, J. Duranty: *Muž, který prodával rány holí*, J. Onofrio: *Tele*, L. Lemerancier de Neuville: *Oběšený Kašpárek*); *Nových pět francouzských komedií* (b. d., 1925; obs. J. Duranty: *Černá slepice*, É. Ducret: *Ženich z Turecka*, L. Lemerancier de Neuville: *Škola sluhů* + *Pytel na brambory*, J. Onofrio: *Osel a holič*). ■ **SCÉNICKY.** *Úprava:* W. Shakespeare: *Zkrocení zlé ženy* (1926, s K. Rónem a J. Vernerem). ■

LITERATURA: K. Mareš: ref. *Basa*, *Naše loutky* 2, 1924/25, s. 55; V. Brtník: ref. *Pohádka o žábě s mikádem*, *Venkov* 3. 12. 1925; J. Brambora: V. S., překladatel loutkových her, in *Nových pět francouzských komedií* (b. d., 1925); J. Veselý: nekrolog, *Loutkář* 13, 1926/27, s. 71 + *Za Vašíkem – Vaškem – Václavem S.*, in V. S.: *Verše a prózy Vaška S.* (1926); O. Smrčka:

V. S. na gymnáziu i potom, tamtéž; A. Kraus: V. S., seminarista, tamtéž; ● ref. Verše a prózy Vaška S.: K. Eysselt-Klimpély, Českosl. republika 6. 1. 1927; Pavla S. (Sokolovičová), Hraničář 15. 1. 1927; jr. (V. H. Jarka), Nár. noviny (Brno) 30. 1. 1927; M. Hýsek, NL 26. 2. 1927; = (J. Vodák), Čes. slovo 15. 4. 1927; O. Fischer, Prager Presse 26. 7. 1927 ●; J. Brambora: Výjimka, či student dneška?, Studentský časopis 1927, s. 191; E. F. M. (Míšek): ref. Brokát, princ z pohádky, Naše loutky 4, 1928/29, s. 45 a 62; V. Sokolov (Sojka st.): Několik všeobecných poznámek, in V. S.: Ve službách vlasti (b. d., 1929); ● k 10. výr. úmrtí: J. Veselý, Loutkář 22, 1935/36, s. 69; V. Skála, tamtéž, s. 71 ●; an. (F. J. Balatka): ref. Ztracená Kačenka, Kašpárkův zpravodaj 1936, č. 6; E. K. (Kolár): O V. S., program k představení Brokát, princ z pohádky v Divadle mladých v Plzni (1940); J. A. Novotný: k 50. výr. nar., Českosl. loutkář 1955, s. 2; J. Malík in V. S.: M. O. M. (1956); E. Kolár in V. S.: Brokát, princ z pohádky (1956); H. Lamková in C. Gozzi: Král jelemem (1957); F. Smažík: Jak jsme hrávali Shakespeara, Amatérská scéna 1964, č. 12 + k 60. výr. nar., Českosl. loutkář 1965, s. 14; M. Langášek: ref. insc. M. O. M. (s tit. Kašpárkova vědecká expedice), Českosl. loutkář 1972, č. 2; M. Česal: k 70. výr. nar., tamtéž 1975, s. 10; Z. Bezděk in Dějiny české loutkové hry do roku 1945 (1983); M. Česal: Vůdčí osobnosti amatérské scény 6, Loutkář 1994, s. 122; Z. Šesták in Kašpárek stále aktuální (2000).

ad

Kamila Sojková

* 4. 3. 1901 *Předslava* (Předslav) u Klatov

† 15. 2. 2000 *Břeclav*

Autorka próz pro děti s náměty z vesnického života, pohádek, románu a vzpomínkové knihy; též autorka četných rozhlasových pořadů pro mládež.

Roz. Lukešová, podepisovala tak své knihy a příspěvky v časopisech do začátku 30. let. – Otec byl drobný venkovský obchodník, který záhy přišel o majetek a rodina se přestěhovala do Klatov, kde S. absolvovala obecnou a měšťanskou školu. 1916 vstoupila na učitelský ústav v Plzni (mat. 1920). Brzy po válce ztratila otce a jediného bratra, který zemřel na následky válečných útrap na frontě. S. vyučovala krátce na obecných školách na Klatovsku (1920–21 Janovice n. Úhlavou a Kolínec, 1921–22 Dolany), pak na jižní Moravě: 1922–28 v Hlohovci na Břeclavsku, kde se provdala, po vykonání odborné zkoušky (1927) češtinu, dějepis a zeměpis na měšťanské škole

v Lanžhotě (1928–31) a v Břeclavi. V době hospodářské krize jako vdaná školskou službu opustila. Po záboru pohraničí se 1938 přestěhovala s rodinou (jeden syn) do Sazomína u Žďáru n. Sázavou, kde její manžel získal učitelské místo. Po jeho těžkém nevyléčitelném onemocnění (S. o něj pečovala více než dvacet let) začala 1945 znovu učit na sazomínském dvoutřídní, kde se pak stala ředitelkou. 1958 odešla do důchodu, vrátila se do Břeclavi a věnovala se literatuře. Od 30. let spolupracovala s brněnským rozhlasem, 1938–58 především s jeho vysíláním pro školy (více než sto relací), 1940 a 1945–49 byla členkou redakce čas. *Vlaštovička*, 1945–49 spoluredigovala čas. *Brouček*.

S. debutovala drobnou povídkou v Šumavanu ještě před vstupem na učitelský ústav, knižně pak mnohem později souborem próz *Lohovecké děti*, v němž vytěžila zážitky a pozorování ze svého prvního jihomoravského působiště v národopisně i jazykově svérázné oblasti na Valticku. Již v této prvotině uplatnila devízy své rozsáhlé tvorby pro děti: vypravěčskou bezprostřednost, důvěrné sžití s vesnickým prostředím a přírodou (ať už své příběhy umístila na Břeclavsko, nebo na Českomoravskou vysocinu), pochopení pro dětské vidění světa, emotivní působivost a vřelost. V některých pozdějších pracích však vyslovovala otevřeně výchovné tendence (*Jaro, Léto, Zpívej, skřivánku!*) nebo příliš jednoznačné morální postuláty (*Plameny nad Vatikem* s vykonstruovanou zápletkou, *Paleček se vrátil*). Jedním z vrcholů jejího díla je povídka *Janiček* se závažnou společenskou tematikou z doby německé okupace, přitom se zcela věrohodným malým hrdinou. Většina jejích poválečných próz sleduje postupnou proměnu venkova s důrazem na sociální aspekty: *Na prahu jara* osídlování pohraničí, *Jeřabinky* kolektivizaci vesnice a přínos technických vymožeností životu obyvatel venkova, *Ovečka z Kopanic* a *Lenka* změnu starého způsobu života a lidských vztahů a jejich dopad na psychiku dítěte, *Děti na Dyji* problematiku zásahů do přírody. Do minulosti se S. vrací ve vzpomínkách na vlastní dětství na Klatovsku prózou *Hodanův Vítek*, z minulých dob čerpá i povídka *Rezinka*, napsaná podle matčina vyprávění. Přímou konfrontací současné reality s životem dětí v 19. století je próza *Tomík a Andulka*. Závažným příspěvkem k vývoji žánru umělé pohádky

ky jsou didaktické knížky *Pohádka pro Martinku*, *Tři korálky* a *Dobré ráno na zahrádce*, S. psala však i pohádky s tradičními náměty (*Hastrmánci*). Jediný pozdní román pro dospělé *Vesnická učitelka* je založen na autobiografických motivech.

ŠIFRA: K. L. (Šumavan). ■ PŘÍSPĚVKY in: Brouček (Brno 1945–49); Jaro (1920); Klas (1927); Květy (1964–69); Lid. noviny (1923–42, i příl. Lid. noviny dětem); Malovaný kraj (Břeclav 1970, 1992); Malý čtenář (1931–32); Mateřídouška (1957–81); Mladá stráž (Plzeň 1919–23); Mládí (1923–39); Moravěnka (Brno 1940–41); Niva (Brno 1926); Pionýr (1956); sb. Pohádky kolem nás (1957); Radost (1939); ROK (Brno 1992); Rovnost (1969–81); Ruch (Brno); Sluníčko (1981); Srdíčko; Šumavan (Klatovy 1915); sb. Trojlístek (Brno 1976); Úsvit (1920–21); Vlašovička (Brno 1940 a od 1945); sb. Vzrušeným dechem (Brno 1975). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Lohovecké děti (PP pro ml., b. d., 1931, podp. K. Lukešová); Hodanův Vítek (P pro ml., b. d., 1932, podp. K. Lukešová); Plameny nad Vatinem (P pro ml., 1941); Janíček (P pro ml., 1947); Jaro (PP pro ml., 1948); Léto (PP pro ml., 1948); Zpívej, skřivánku! (PP pro ml., 1952); Na prahu jara (P pro ml., 1954); Paleček se vrátil (P pro ml., 1957); Tři korálky (pohádka, 1960); Jeřabinky (PP pro ml., 1962, P Kino 1961 zfilm.; rozšíř. vyd. 1975); Holoubek v hejnu (P pro ml., 1965); Rezinka (P pro ml., 1965); Lenka (P pro ml., 1967); Pohádka pro Martinku (1969); Tomík a Andulka (P pro ml., 1974); Ovečka z Kopanic (P pro ml., 1979); Dobré ráno na zahrádce (pohádka, 1980); Děti na Dyji (P pro ml., 1981); Mladá léta po krajíčkách (vzpomínky, 1982); Metík a Routička (pohádka, 1983; 1986 in *Hastrmánci*); Koza paní ježibaby a jiné pohádkové příběhy (1984, pohádka K. S. Koza paní ježibaby společně s pracemi A. Mikuly a Z. Novákové, 1986 zařazena in *Hastrmánci*); U bílé babičky (P pro ml., 1985); *Hastrmánci* (pohádky, 1986); *Vesnická učitelka* (R 1990). ■ REDIGOVALA časopis: Brouček (1945–49, s jinými). ■

LITERATURA: J. Šnobl: K. S. (1973, propagační leták Albatrosu); M. Holánková: K. S. (Břeclav 1981, rozmnož., s personální bibliografií) + K. S. a její literární svět (Břeclav 1986, s bibliografií a s ukázkami z knižního díla). ■ O. Pospíšil: ref. Lohovecké děti, Úhor 1932, s. 119; B. H. (Hloušková): ref. Hodanův Vítek, Úhor 1933, s. 189; J. Pecháček: ref. Plameny nad Vatinem, Úhor 1942, s. 65; ● ref. Janíček: aks., Zeměd. noviny 21. 12. 1947; Topol (Š. Poláček T.), Škola a kultura 1948, s. 40 ●; Kž (F. V. Kříž), F. H. (Holešovský): ref. Zpívej, skřivánku!, Komenský 76, 1951/52, s. 699; J. V. Pleva: ref. Na prahu jara, NŽ 1954, 2. pololetí, s. 428; ● ref. Janíček (2. vyd.): V. Frýbová, Kultura 1958, č. 50; Z. Mráz, ZM 1959, s. 89; NČ (N. Černý), FH (F. Holešovský), Komenský 1959, s. 124 ●; F. Tenčík: k šedesátinám, Rovnost 4. 3. 1961; J. Šlajer:

Život a kultura dětí (ref. Janíček, Na prahu jara, Jeřabinky), ZM 1963, s. 222; -or- (O. Rafaj): ref. Janíček (3. vyd.), Červený květ 1964, č. 3, obálka s. 3; vpa (V. Pazourek): ref. Jeřabinky, Svob. slovo 18. 10. 1964; ● ref. Rezinka: vpa (V. Pazourek), Svob. slovo 18. 9. 1965; E. Čeřovská, ZM 1966, s. 579 ●; ● ref. Rezinka, Holoubek v hejnu: J. Voráček, RP 21. 9. 1965; Z. K. Slabý, Kulturní tvorba 1965, č. 49 ●; Th. Macek: ref. Holoubek v hejnu, Komenský 90, 1965/66, s. 447; ● ref. Lenka: M. Tmė, Komenský 92, 1967/68, s. 577; J. Voráček, Impuls 1968, s. 142 ●; V. Richter: Naše paní K. S., sb. Od Hradské cesty 1968/69, s. 88; I. Náhunková: O dětech a pro děti (rozhovor), Rovnost 19. 8. 1969; jšr (J. Šnobl): K. S., ZM 1969, č. 5, příl.; ● ref. Pohádka pro Martinku: F. Tenčík, ZM 1970, s. 598; V. Vařejková, Komenský 95, 1970/71, s. 449 ●; ● k sedmdesátinám: F. Tenčík, ZM 1971, s. 224; M. Tmė, Komenský 95, 1970/71, s. 496; V. Richter, Jižní Morava 1971, s. 251 ●; Z. Zapletal: ref. Janíček (4. vyd.), Komenský 96, 1971/72, s. 63; ● ref. Tomík a Andulka: J. V. (Voráček), ZM 1975, s. 564; M. Tmė, Komenský 100, 1975/76, s. 127 ●; ● k pětasedmdesátinám: J. Pavlík, Vysočina 1976, č. 13; J. Šnobl, ZM 1976, s. 189; M. Dobešová, Malovaný kraj 1976, č. 3 ●; M. Tmė: ref. Lohovecké děti (3. vyd.), Komenský 103, 1978/79, s. 575; ● ref. Ovečka z Kopanic: J. Poláček, Rovnost 6. 12. 1979; A. Hájková, Brněnský večerník 11. 12. 1979; M. Tmė, ZM 1981, s. 436 ●; ● ref. Dobré ráno na zahrádce: J. Poláček, Rovnost 28. 8. 1980; M. Tmė, ZM 1981, s. 435 ●; ● k osmdesátinám: I. Odehnal, Lit. měsíčník 1981, č. 2; M. Tmė, ZM 1981, s. 339 ●; Mat (M. Matějovicová): ref. Děti na Dyji (2. vyd.), Nové knihy 1981, č. 42; ● ref. Mladá léta po krajíčkách: VP (V. Pašková), Nové knihy 1982, č. 23; man (Z. Heřman), ZM 1982, s. 445; B. Macák, Lit. měsíčník 1982, č. 10 ●; J. Voráček: ref. U bílé babičky, ZM 1986, s. 117; ● ref. *Hastrmánci*: M. Tmė, Komenský 111, 1986/87, s. 447; D. Dorovská, ZM 1987, s. 313 ●; ● k devadesátinám: J. Hek, Rovnost 2. 3. 1991; J. Pavlík, Zeměd. noviny 5. 3. 1991; (jpk), Učitelské noviny 1991, č. 12 ●; ● ref. *Vesnická učitelka*: Z. Heřman, Tvar 1991, č. 15; J. Poláček, Duha 1991, č. 3 ●; M. Huvar: Život s duší dítěte (rozhovor), LD (Brno) 21. 5. 1993 + Život nese i chvíle pohádkové (rozhovor), Vlasta 1993, č. 38 → Af tu jsme omylem... (1996) ●; ● k pětadevadesátinám: J. Uher, Rovnost 2. 3. 1996, příl. Víkend; V. Richter, Svob. slovo 4. 3. 1996; jp., Učitelské noviny 1996, č. 10; J. Pavlík, Malovaný kraj 1996, č. 2 (s úryvky z koresp. K. S.); M. Ondrášková, Duha 1996, č. 2 ●; M. Huvar: V životě mimo dětsví poezie nebylo (rozhovor), Mosty 1996, č. 21 → Af tu jsme omylem... (1996); S. Rudolfová: K. S., Rovnost 10. 3. 1999; D. Dorovská: *Vesnická učitelka* – román i osud K. S., SPPF Brno, č. 148, ř. jazyková a literární, 1999, č. 30; ● nekrology: J. Mervart, Rovnost 24. 2. 2000; J. Poláček, Ladění 2000, č. 1; Š. Vlašín, Naše pravda 2000, č. 11; -vur- (V. Urbančík), Malovaný kraj 2000, č. 2 ●; J. Pavlík: Sazomínský pobyt spisovatelky K. S.

(s úryvky z koresp. K. S.), VVM 2000, s. 396 + A že to nebyly dojmy povrchní..., Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 2006, č. 1.

sm

Věra Sojková

* 5. 6. 1891 *Písek*

† 22. 10. 1968 *Písek*

Dramatička a prozaička analyzující rodinné a milostné vztahy, autorka sbírky veršů z koncentračního tábora; publicistka.

Roz. Františka Sýkorová, provd. Sojková; popo-
depisovala se i Františka (Fráňa) Věra Sojková.
– Otec byl advokát. Dětství a dívčí léta prožila
v kultivovaném rodinném prostředí v Písku,
kde vychodila obecnou a měšťanskou školu. 5.
a 6. třídu vyšší dívčí školy absolvovala v Praze.
Od 1914 hospitovala v Písku na mateřské ško-
le, 1916 složila zkoušku jako externistka pro
mateřské školy. Od podzimu 1916 vychovávala
v Praze osiřelé děvčátko příbuzných a navště-
vovala vysokoškolské přednášky F. X. Šaldy
a F. Čády, zároveň se učila francouzsky a rusky.
1919 se v Praze provdala. 1921 začala publiko-
vat a postupně se zapojovala do různých levi-
cových ženských sdružení (mírový odbor Žen-
ské rady, Protiválečný výbor žen, Liga pro mír
a svobodu, ženský odbor Ligy pro lidská prá-
va, ženská komise Výboru pro pomoc demo-
kratickému Španělsku, Syndikát ženské pracu-
jící inteligence, Jednota žen a dívek). 1938
odjela jako delegátka na mezinárodní konfe-
renci žen v Marseille. 1942 vstoupila do ilegál-
ní KSČ a spolupracovala s ilegálním časopisem
Čes. žena. 1943 byla v souvislosti s protifašistic-
kou činností své dcery zatčena, vězněna v tere-
zínské Malé pevnosti a v Ravensbrücku. Po ná-
vratu z koncentračního tábora a delší léčbě se
uchýlila do Písku.

Dramatické práce S. zpočátku inklinovaly
spíše k humoru a satíře (*Výměna* aj.), po 2. svě-
tové válce předváděly (s minimem dramatic-
kého napětí) obrozenský zápas o české diva-
dlo s mravně nabádavou tendencí v duchu
literárního směřování 50. let (jednoaktovka
Před premiérou a její rozšíř. tříaktová verze
Náš Tyl). Jako prozaička S. debutovala črtami
o povahových rysech a slovních projevech své
tříleté dcery, jimiž postihovala rozvíjení dětské
osobnosti (*Momentky z ráje*). Tematickou do-

minantou beletrie, často otiskované pouze ča-
sopisecky, učinila osudy citlivých a milostně
zklamávaných dívek a žen, jejichž portréty
a příběhy se pokoušela psychologicky a eticky
prohloubit a tím povznést nad konvenční úro-
veň ženského čtiva. V obraze maloměstských
rodinných vztahů a ztroskotávajících lásek
z předělu století čerpala z matčiny rodové his-
torie (*Stará zahrada*). Široce komponovaným
a sociálně orientovaným románem *Bloudění
v kruhu* s ústřední postavou idealistické kandi-
dátky učitelství, měnící se v emancipovanou
ženu, usilovala zachytit na reálném pozadí
1. světové války a prvního popřevratového ro-
ku dobovou atmosféru a její průvodní jevy
(svět válečných zbohatlíků, v prospěchářství
zanikající ideje komunismu, postavení ruských
běženců ve společnosti, reakce českých uměl-
ců a politiků na události). Jediná básnická
sbírka S. *Chudobky na blátě* vznikala na zákla-
dě autopsie (1943–45); jednoduchým rýmem
i volným veršem v ní autorka vzpomíná na do-
mov a dceru, upíná se k torzu vězeňské příro-
dy a k naději na porážku fašismu.

ŠIFRY: -oj-, V. S. ■ PŘÍSPĚVKY in: Cesta (1923–24,
1926–29); Českosl. žena (1946, R Tři vdovy); Eva; La-
da; Lumír (1923–24); Písecký zpravodaj (1959–61,
črty Písecké chodničky a pěšiny před půlstoletím);
Prácheňská ročenka (Vimperk 1947, P Jízda dět-
stvím); Průkopník; Rozsévačka; Sever a Východ
(1929); Škola a rodina (1926, R pro ml. U pěti ma-
lých zbojníků); Socialistické listy; Venkov (1925–30);
Vlasta; Ženská rada (1938); Ženský obzor (1929);
Ženský svět (1926–30; 1929 studie Město za vysokou
zdí); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wer-
nisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Ježíš Nazaretský
(D 1924); Momentky z ráje (P 1924); Had z ráje
(D 1925); Výměna (D 1926); Stará zahrada (R 1927);
Bloudění v kruhu (R 1938); Chudobky na blátě (BB
1948); Před premiérou (D 1955; rozšíř. verze 1957
s tit. Náš Tyl, obě hry rozmnož.). ■ SCÉNICKY. *Hra*:
Až se ucho utrhne... (1927, pův. tit. Dobráčka). ■

LITERATURA: ● ref. Momentky z ráje: J. Kre-
car, MR 1923/24, sv. 39, s. 260; an., Kulturní zpravodaj
1924, č. 3–4; Š. J. (Jež), Lumír 1924, s. 439; drb. (J. Bo-
recký), Zvon 25, 1924/25 s. 447 ●; ● ref. Stará zahra-
da: K. H. (Hikl), Naše doba 35, 1927/28, s. 239; vz.
(V. Zelinka), Zvon 28, 1927/28, s. 687 ●; ● ref. Blou-
dění v kruhu: V. T. (Tichý), PL 26. 8. 1938; LVA
(L. Vokrová-Ambrosová), Čin 1938, s. 125; x-a., LitN
1938, č. 3; K. Sezima, Lumír 65, 1938/39, s. 156 ●;
R. Schwarzková: Několik slov o autorce Tři vdov, Čes-
kosl. žena 1946, č. 22; an.: Zemřela spisovatelka
F. V. S., Písecký zpravodaj 1968, č. 12; V. Přech: Vzpom-
ínáme spisovatelky F. V. S., Výběr z prací členů

Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1973, s. 284; (zm) (Z. Mráz): Z galerie jihočeských spisovatelů, Jihočes. listy 18. 2. 1993.

sb

Antonín H. Sokol

* 4. 6. 1847 *Neslovce* u Ivančic

† 14. 5. 1889 *Brno*

Prozaik, dramatik a básník, autor povídek z moravského venkova a nenáročných veselohr; publicista.

V matrice zapsán Antonín Sokol. V literatuře bývá uváděno jako datum narození 7. 6. – Syn obuvníka a rolníka; jeho synovcem byl spisovatel K. Elgart Sokol. Gymnázium studoval v Brně a ve Vídni. Potom pomáhal F. Vymazalovi při redigování *Veselých listů*. S nimi 1868 odešel do Prahy a po jejich brzkém zániku se stal fejetonistou *Nár. pokroku*; když ten byl zakázán, redigoval přechodně v Chrudimi časopis *Koruna*. Po obnovení *Pokroku* 1869 se vrátil do Prahy, kde se stal důvěrným přítelem J. Nerudy a také jeho spolupracovníkem (S. zpracoval jednu z verzí veseloherní scény *Stará hra*). 1877 byl zvolen do výboru Spolku čes. žurnalistů, 1880 za náhradníka výboru Ústřední matice školské, 1881 do výboru Matice divadelní a za jednatele Jednoty dramatických spisovatelů a skladatelů českých; 1883 se vrátil do Brna jako šéfredaktor *Moravské orlice*. 1884 byl zvolen do výboru Družstva Čes. národního divadla v Brně.

Již za gymnaziálních studií začal psát hálkovské a heinovské verše, které od 1862 vycházely v moravské *Hvězdě*. Humornými a satirickými básněmi přispíval též do brněnských časopisů *Vosa* a poté *Veselé listy*, jichž byl za redakce F. Vymazala hlavním spolupracovníkem. V Praze psal souběžně s V. Hálkem nejdříve povídky z venkovského života. V první, nazvané *Z doby komety*, která má i jisté humorné prvky, postavil konflikt na nevráživosti vyvolané sociálními rozdíly mezi bohatou a blízkou chudou moravskou vesnicí, řevnivost sousedů končí však smírem, sňatkem dětí. V povídce *Tvrď palice* je konflikt svárlivých a pyšných povah vyostřen nevráživostí mezi katolíky a evangelíky. S. postavy moravského venkova neidealizoval, někdy je líčil až příliš tvrdě, ale nedařil se mu jejich psychologický výklad. Podobně postupoval, když koncem 70. let přešel k dramatické

tvorbě, v níž se snažil vytvořit českou aktuální veselohru ze současného života; zpravidla se přitom přiblížil frašce, která v jeho podání sice účelně využívá divadelních efektů, obratných dialogů i rušného děje, ale současně trpí rozvlácným zpracováním a překračuje meze přirozeného jednání postav. I tu se opakuje drastické líčení osob zvláště z venkovského prostředí. V nejhodnotnější ze S. her, *Farizejčích*, se předmětem autorova posměšného kritického pohledu stali lichváři, cizopasníci i kočetní intrikánky. Ve hře *Starý vlastenec* S. usiloval získat spoluobčany pro myšlenku česko-slovenského sblížení, zároveň se satiricky vyrovnával s netečností okolního světa i ve vlastní rodině. *Výletníci...* představují pokus spojit komediální motivy z výletu na venkov s kritikou přežívajících starých školských poměrů. V ostatních fraškách S. zůstal jen u všedních komediálních zápletek: zpracoval na osnově záměn osob motiv putování falešného prstenu (*Kleopatřin prsten*), zachytil následky rozmařilého pobytu pražského obuvníka v Německu (*Šteperka*). Hra Gellinek a spol. byla 1881 cenzurou zakázána, údajně pro „popouzení proti Němcům“, další hra *Poslední Moravec* zůstala v rukopisu.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: A. H. Neslovský, A. Neslovský, Ant. z Hlínek, A. S. Neslovský, Tonek (Vosa); A. S., A. S. N. ■ PŘÍSPĚVKY in: Besídka čtenářská; Divadelní listy (1881); Hvězda (Olomouc, Brno 1862–64); Krakonoš (Jičín); Koruna (Chrudim 1868–69); Květy (1880, D Posestrima); Lumír (1863); Mor. orlice (Brno 1883–89); alm. Národ sobě (1880); Nár. pokrok (1868–69); Pokrok; Politik; Slavia (1875, R Schovanka); Světozor (1870–74); Veselé listy (Brno 1864–66); Zábavné večery (1864). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Z doby komety (P 1873); Tvrď palice (P 1873); Farizejci (D 1880, prem. 1879); Výletníci aneb Školská otázka v Modřimově (D 1880, i prem. s tit. Výletníci aneb Školní otázka v Modřimově); O živých a mrtvých (PP 1881); Starý vlastenec (D 1881, prem. 1880); Šteperka (D 1881, prem. 1883); Rodinné přikázání (D 1882, zpracoval V. Cidlinský); Kleopatřin prsten (D b. d., 1898, prem. 1880); Jelínek a spol. (D b. d., 1900). – *Překlad*: an. (E. F. Hübner): František Trenk, vůdce rakouských pandurů (1865). ■ SCÉNICKY. *Hra*: Posestrima (1885). – *Překlady*: E. Raupach: Mlynář a jeho dítě (1883); H. A. Duru, H. Chivot: Arturova lest (1883); E. Gondinet: Velké děti (1883). ■ REDIGOVAL *periodika*: Humorist. listy (1872–73, an.), Slavia. Románové listy (1876–78), Mor. orlice (1883–89); *kalendář*: Vlastenecký kalendář na rok 1869 (an.). ■

LITERATURA: ● ref. Z doby komety: F. Zákrejs, Osvěta 1873, s. 156; an., Světozor 1873, s. 56 ●; ● ref. Tvrdé palice: X. Slovan 1873, s. 621; F. Zákrejs, Osvěta 1874, s. 155 ●; ● ref. Farizejci: J. N. (Neruda), NL 24. 9. 1879 → České divadlo 5 (1966, s. 353); y., Čes. včela 1879, s. 304; uh. (V. Guth), Politik 24. 9. 1879; an., Světozor 1879, s. 467 ●; ● ref. Výletníci... -k-, Čes. včela 1880, s. 208; G. E. (Eim), NL 20. 6. 1880; L. Str. (Stroupežnický), Pokrok 22. 6. 1880; uh. (V. Guth), Politik 22. 6. 1880; W., Čes. noviny 23. 6. 1880 ●; ● ref. Kleopatřin prsten: L. Str. (Stroupežnický), Pokrok 15. 6. 1880; *, NL 15. 6. 1880; an., Světozor 1880, s. 299 ●; ● ref. Starý vlastenec: J. L. T. (Turnovský), Pokrok 10. 11. 1880; Z. (V. Zelený), Čes. noviny 18. 9. 1881; O. Hostinský, NL 18. 9. 1881 → Studie a kritiky (1974); B. (E. Bozděch), Le Pragois 30. 9. 1881; F. Zákrejs, Osvěta 1881, s. 367; F. A. Šubert, Divadelní listy 1881, s. 40 ●; ● ref. Šteperka: L. Stroupežnický, Divadelní listy 1881, s. 32; T. (J. L. Turnovský), Pokrok 28. 6. 1883; nb., Čes. noviny 3. 7. 1883; B. (E. Bozděch), Le Pragois 15. 7. 1883; -f-, Světozor 1883, s. 319 ●; F. Bílý: ref. O živých a mrtvých, Osvěta 1882, s. 570; Tylovič: ref. in sc. Posestrima, Jevišť 1885, s. 43; ● nekrology: an., Lit. listy 10, 1888/89, s. 213; an., Světozor 23, 1888/89, s. 324; J. Vrba, Osvěta 1889, s. 1152; an., Zlatá Praha 1889, s. 323; an., Zábavné listy 1889, s. 424; an., Mor. orlice 16. 5. 1889; J. L. Turnovský, Hlas národa 16. 5. 1889; an. (J. Neruda), Humorist. listy 1889, s. 186 → Podobizny 4 (1957) ●; F. Vymazal: Upomínka na S., J. L. Turnovský: A. S., oboje Mor. orlice 19. 5. 1889; M. Hýsek: A. H. S., LidN 26. 6. 1909 + in Literární Morava v letech 1849–1885 (1911, s. 153); M. Novotný: Dva dodatky k Nerudovi dramatikovi, Českosl. divadlo 1937, s. 3.

pp

Josef Sokol

* 4. 7. 1831 *Horní Jelení* u Vysokého Mýta
† 4. 4. 1912 *Praha*

Autor povídek a veršů pro děti a mládež, učebnic a pedagogických prací, publicista.

Syn krejčího, jemuž se však nedařilo a byl nucen žít se různými pomocnými pracemi. S sedm let navštěvoval dvoutřídní školu v Horním Jelení, od 1846 působil jako školský pomocník, naposledy jako učitelský příručí v Cuclavi (Sudslava) u Ústí n. Orlicí. Od 1848 studoval nižší reálku a od 1850 učitelský ústav v Hradci Král.; 1852 se zapsal v Praze na techniku, studií však musel po roce zanechat pro hmotné obtíže. Učiteloval v Kostelci n. Orlicí (1853–60), v Heřmanově Městci (1860–67), na smíchovské průmyslové škole a od 1871 na

vzorné cvičné škole při pražském učitelském ústavu. Po celou dobu učitelského působení a zvláště od příchodu do Prahy se soustavně zabýval českým školstvím a výchovou mládeže. Byl čelným činovníkem Besedy učitelské, pracoval v Ústředním spolku jednot učitelských v Čechách, ve výboru Spolku pro ženská studia Minerva, v komisi pro nové školní čítanky a podílel se na několika učebnicích a školních příručkách. Výchovou se zabýval i v četných přednáškách, z nichž některé publikoval i knižně. Pro mládež založil s nakladatelem F. Šimáčkem literární časopis Jarý věk a knižnici Vlast a svět. I S. činnost politická směřovala hlavně k rozvoji českého školství; 1885–99 byl členem sboru pražských obecních starších, 1895–1901 poslancem za Pardubice v Zemském sněmu a 1891–1907 poslancem ve vídeňské říšské radě. Politicky příslušel k radikálnímu křídlu mladočeské strany; k liberalismu a ke kritice klerikalismu dospěl postupně od ortodoxního katolického postoje v mladších letech. – Otec Karla Stanislava S., žurnalisty, vydavatele, překladatele a politika, Vilmy S., spisovatelky pro mládež a překladatelky, a Bohuslavy S. (1860–1941), učitelky, publicistky, překladatelky a editorky vězeňské korespondence svého bratra K. S. S. z 1893–95 (1929).

S. patří k prvním našim průkopníkům samostatné původní literatury pro mládež, a to přesto, že beletrie jen doplňovala jeho všestrannou činnost pedagogickou. První S. drobné práce také účelově vznikaly pro potřeby jím připravovaných čítanek. Svému literárnímu dílu tak vtiskl od počátku výchovné poslání, ať už je zamýšlel pro nejmenší školáky, ať pro dospělejší mládež. Té také určil první větší prózy z konce 60. let (*Stará kniha*, *Sestry*), inspirované částečně i knížkami lidového čtení. Jejich jádro tvoří napínavý romaneskní děj rozvíjený na osnově propletené romantickými zápletkami, zprostředkovaný černobílými charaktery a směřující k věcnému a hlavně morálnímu poučení. Obměňuje se v nich obecné schéma: v chudém, utiskovaném, ale všestranně vzorném chlapci se za přispění mnoha obětavých lidí objeví nadaný potomek vznešených rodičů, s nimiž se nakonec šťastně shledá; zlo, které vrhá lidi do neštěstí, je odhaleno a potrestáno. Ač tu šlechtické kruhy vystupují jako ochránci chudých a nešťastných, ústí tyto příběhy přímo nebo nepřímo v poučení, že v pouhé urozenos-

ti nespočívá cena člověka a že dobro nakonec vždy zvítězí nad seberafinovanějším zlem. Postupně S. dospíval k reálnějším příběhům, v nichž se výchovný záměr stal ústrojnější součástí děje směřujícího k nápravě charakterových vad mladých dívek. V povídce *Bodlák a růže* (s pohádkovým motivem racionálně rozuzleným) se navrácí zhýčkaná dívka ke skromnosti a laskavosti, v divadelní hře *Ztracené psaní* se odsuzuje dívčí pomlouvačnost a domýšlivost. Vytváření jednoduchých dějů, které svou přirozeností umožňují nenásilně vystoupit i morálním apelům, pak vrcholilo ve dvou souborech drobnějších povídek *Touha po štěstí* a *Povídky a pobídky*; první s vtipem a nápaditě odkrývá iluzivní představy o lidském štěstí prostřednictvím protikladných charakterů, druhý zdůrazňuje hodnotu vlastností, jako jsou poctivost, věrnost, pracovitost aj. Ostatní S. prózy se obracejí k začínajícím školákům. Jsou to didaktické, do drobných příkladů ze života rozvedené návody, jak se chovat ve škole i doma, jak pěstovat a rozvíjet v sobě kladné vlastnosti (*Zrněčka do srděčka*), nebo povídkově fabulované malé příběhy s obdobným výchovným zaměřením (*Malému rozumku*). V jedině autorově veršované sbírce (*Malým a větším*) se střídají dětsky hravá říkadla, hádanky, drobné epické příběhy a hry převážně s přírodní a zvířecí tematikou s pateticky vznosnou, vlastenecky horující rétorikou. Postupné docenování umělecké stránky literatury pro mládež se u S. mimořádně projevilo ve způsobu, jakým redigoval časopis *Jarý věk*, s nímž spolupracovali tehdejší přední čeští spisovatelé, které nezdírká právě S. pro tvorbu pro mládež získal.

PSEUDONYM, ŠIFRA: K. J. Kovář (společně se synem K. S. S.); J. S. ■ **PŘÍSPĚVKY** in: *Beseda učitelská* (1870–89); *Čes. mládež* (1898–99); *Čes. revue* (1889); *Čes. noviny*, dříve *Posel z Prahy* (1883); kal. Českosl. koleda na rok 1887; *Jarý věk* (1883–88); *Kalendář učitelstva československého*; *Komenský* (od 1866); *Kronika* (1901–12); *Nár. listy*; *Paedagogium*; *Pedagogické rozhledy* (1889–90); *Pěstoun moravský* (Litomyšl); *Pokroková revue* (1908, *Vzpomínky*); *Škola a život* (od 1868, i příl. *Štěpnice*, od 1865); *Školník*; *Vesna* (Brno, Vel. Meziříčí); *Věstník* (roč. pro učitele národních škol v diecézi královéhradecké, 1864). ■ **KNIŽNĚ**. *Beletrie* (pro ml.): *Stará kniha aneb Marná jsou úsilí bezbožných* (P 1866); *Sestry* (P 1869); *Bodlák a růže* (P 1873); *Ztracené psaní* (D 1873); *Zrněčka do srděčka* (PP 1874); *Touha po štěstí*, *Malému rozumku* (PP 1885; 1898 samost. přeprac. a rozšíř. vyd. Malé-

mu rozumku); *Čtení o národním králi českém Jiřím z Poděbrad* (P 1896); *Pilná záležitost* (P 1906); *Povídky a pobídky* (PP 1911); – posmrtně: *Malým a větším* (BB, DD, 1913). – *Překlady*: J. Hille: *Povídky, jež matka svým dětem vypravuje* (1862); A. E. F. Schaffle: *Z mého žití* 1 (1911, s K. S. Sokolem, pseud. K. J. Kovář). – *Ostatní práce*: *Schule der böhmischen Sprache für Deutsche* 1, 2 (1861, 1862); *Krátká německá mluvnice v praktických cvičeních* (1867); *Počátkové mluvení jazykem německým* (1869); *Věcná učení na školách obecných* 1–4 (1869–72; 1874 přeprac. vyd. s tit. *Základní a věcné učení pro první třídy škol obecných a občanských čili Postupný a názorný vývoj pojmů...*); *Úvod k jazyku německému* 1, 2 (1876); *Metodické připomenutí k 1. dílu nové české čítanky pro školy obecné i měšťanské* (1878, s J. Šťastným a J. Lepařem); *Nauky mluvnické pro obecné a měšťanské školy* 1, 2 (1879, 1883, s J. Šťastným a J. Lepařem); *České dítě a jazyk německý* (1882); *Jak vychovávat národ český* (přednáška, 1883); *Mluvnice pro školy obecné* 1–3 (1885, s J. Šťastným a J. Lepařem); *Průvodce četby mravoučné* 1, 2 (1885, 1887); *Národ a jeho výchování* (přednáška, 1888); *Řeč J. S. na schůzi obecního zastupitelstva královského hlavního města Prahy dne 19. června 1889* (1889); *Epištoly o době husitské* (1890); *Úvahy a řeči z oboru výchování národního* (1890); *Dějepisné učení ve škole obecné* 1, 2 (1890, 1891; 2. d. od 1894 s tit. *Dějepisné učení pro mládež dospělejší*); *Význam Jana Amosa Komenského* (1892); *Dějepis český* (b. d., 1894); *O podmínkách naší národní existence* (přednáška, 1896); *Učme se rusky!* (1900); *Počátečné ruské hovory* (b. d., 1911). ■ **KORESPONDENCE**: in *Vězeňská korespondence K. S. Sokola z let 1893–1895* (K. S. Sokolovi, manželům Seidlovým, dečři Vilmě a rodině; 1929, ed. B. Sokolová). ■ **REDIGOVAL časopisy**: *Škola a život* (1870–77; 1869–75 i příl. *Štěpnice*, s jinými), *Jarý věk* (1883–88); *edici*: *Vlast a svět* (1885–94); *slovník*: *Stručný slovník pedagogický* 1–6 (1891–1909, s J. Klikou). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL**: *Dějepisná čítanka pro mládež československou* (1866; upr. vyd. 1868 s tit. *Dějepisná čítanka pro mládež dospělejší*); *Čítanka pro školy obecné i měšťanské* 1–8 (1878, s J. Šťastným a J. Lepařem); *Ilustrovaná dějepisná čítanka* (1884). ■

LITERATURA: ● ref. *Touha po štěstí*, *Malému rozumku*: -r., *Světozor* 19, 1884/85, s. 15; F. Prazský (Dlouhý), *Lit. listy* 1885, s. 136; B. Patera, *Beseda učitelská* 1885, s. 76 ●; B. Patera: J. S., *Budečská zahrada* 1886, s. 51 a 68; ● ref. *Stručný slovník pedagogický*: J. V. Novák, *ČČM* 1891, s. 124; R., *Hlídky lit.* 1891, s. 177; Z., *NL* 5. 7. 1893 ●; V. Bezdek: ref. *Význam J. A. Komenského*, *Lit. listy* 13, 1891/92, s. 194; H. Marek: J. S., *Besídka malých* 1894, s. 1; A. B. Dostal: *Zapomenutý jubilat*, *Samostatnost* 17. 10. 1906; ● k osmdesátinám: K. V. H. (Havránek), *Zvon* 11, 1910/11, s. 671; P. Maternová: *Ženský svět* 1911, s. 204; an., *NL* 2. 7. 1911 ●; ● nekrology: an., *Máj* 10, 1911/12, s. 370; *Redakce*, *Ženský svět* 1912, s. 105; an., *NL* 4. 4. 1912 (večer); an., *PL* 5. 4. 1912; A. B. Dostal, *LidN*

21. 4. 1912 ●; J. Černý: ref. Povídky a pobídky, Úhor 1913, s. 25 + ref. Malým a větším, tamtéž, s. 27; V. Sokolová-Seidlová: Z dopisů otcových, Samostatnost 21. 2. 1924; ● k 100. výr. nar.: A. N. (Novák), LidN 4. 7. 1931; an., NO 4. 7. 1931; an., Úhor 1931, s. 155 ●; J. Rostočil: Pedagogické názory J. S., Pedagogické rozhledy 1931, s. 225 a pokr.; bs (B. Slavík): Vzpomínky na J. S., LidN 4. 4. 1942; L. Podlahová a kol. in 1+100 osobností pedagogiky v českých zemích (2000).

hp

Karel Elgart Sokol viz Karel Elgart Sokol

Karel Stanislav Sokol

* 5. 10. 1867 *Heřmanův Městec*

† 20. 3. 1922 *Praha*

Vydavatel Vzdělávací bibliotéky a několika dalších knižnic; překladatel historických děl a memoárů, publicista, politik, vůdčí představitel tzv. pokrokového hnutí.

Syn učitele a spisovatele Josefa S., bratr spisovatelky pro mládež a překladatelky Vilmy S. a učitelky, publicistky a překladatelky Bohuslavy S. (1860–1941), která vydala jeho vězeňskou korespondenci. Po maturitě na gymnáziu v Jindřišské ul. v Praze začal S. 1886 studovat na filoz. fakultě (zejména historii), od zimního semestru 1888/89 práva, z pražské univerzity byl 1890 relegován za uveřejnění článků v Časopisu čes. studentstva, protestujících proti umístění desky na Nár. muzeum, na níž chybělo jméno J. Husa (S. pak inicioval zřízení spolku pro postavení Husova pomníku), takže studia dokončil ve Vídni. Na univerzitě (spolu s přáteli A. Čížkem, A. Hajnem, A. Rašínem, J. Škábou aj.) aktivně působil mezi studenty s cílem vzbudit jejich zájem o politické, sociální i kulturní dění a podílet se na univerzitním životě (otevřeně sympatizoval s mladočechy). Byl členem výboru Akademického čtenářského spolku (od 1886, 1888–89 místostarosta), po jeho rozpuštění 1890 usiloval o získání vlivu pokrokového studentstva ve spolku Slavia (1891 zvolen starostou), studentstvo zastupoval ve výboru Ústřední matice školské (zůstal jejím dlouholetým funkcionářem), angažoval se též ve slovanském studentském hnutí (pozornost věnoval především hnutí polskému a dění na Ukrajině, zúčastnil se sjezdů slovanského stu-

dentstva 1891 v Praze a 1892 ve Vídni, pracoval ve studentském spolku Jungmann), především však od 1889 vydával s A. Hajnem orgán studentského hnutí Časopis čes. studentstva a při něm vycházející knižnici Vzdělávací bibliotéka. Uprostřed politického dění zůstal i později, hlavně jako redaktor a vydavatel různých pokrokářských časopisů: spoluzakládal časopis Neodvislost (1892), posléze přeměněný v Radikální listy, 1893 založil s J. Škábou politický a kulturní časopis Nové proudy, zastavený při vyhlášení výjimečného stavu. S. byl t. r. zatčen a vyšetřován pro velezradu, českobudějovická porota ho sice osvobodila, ale krátce nato byl vzat do vyšetřovací vazby pro účast v domnělém tajném spolku Omladina (spolu s A. Hajnem, A. Rašínem a J. Škábou označen za „intelektuální původce“ Omladiny) a 1894 odsouzen výjimečným soudem na dva a půl roku do žaláře (jako politický vězeň na Bory), trest byl zkrácen amnestií o tři měsíce; ani v této době nepřestal být vlastníkem Vzdělávací bibliotéky, kterou řídil z vězení (za spolupráce sestry Bohuslavy a J. Grosmana). Záměr vydávat skutečně nezávislý, lidovým vrstvám přístupný osvětový měsíčník uskutečnil 1901 (Kronika). 1897 se mu narodilo první ze čtyř dětí; svůj tajný milostný vztah legalizoval až 1911. Byl členem Umělecké besedy, pracoval ve výborech Syndikátu i Jednoty čes. novinářů, v podpůrném Havlíčkově fondu čes. novinářů, od 1899 v ústředním výboru Nár. jednoty seve-ročeské (též místostarosta a starosta), od 1900 v Nár. radě české. Politicky působil v Nár. straně svobodomyslné, 1899 spoluzakládal radikálně státoprávní stranu, 1908 spojenou se stranou radikálně pokrokovou ve stranu státoprávně pokrokovou; v únoru 1918 byl u vzniku státoprávnědemokratické, později národnědemokratické strany (jednatel jejího výkonného výboru). 1909 byl zvolen do sněmu Království českého za město Písek, 1910 do říšské rady za Nové Město pražské (1911 rozpuštěna). Za 1. světové války se spolu s V. Dykem, A. Hajnem aj. podílel na domácím odboji, 1918 zastupoval svoji stranu v revolučním Nár. shromáždění, 1920 se stal senátorem za její pražskou župu; byl přisedícím v zemském výboru (péče o české školství, hlavně o menšinové školy). Po celý život vystupoval jako působivý řečník. Byl prvním poválečným intendantem Nár. divadla (od 1918) a předsedou státní konzervatoře i prvním předsedou Živnostenské rady pro Če-

chy. Zemřel ve Vinohradské nemocnici, pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

Debutoval v otcově časopisu pro mládež Jarý věk, do něhož přispíval populárně-naučnými historickými a cestopisnými články pod pseud. Prokop Staniš. Psal úvahy, historické, politické a společenské články (zájem o sociální a ženskou otázku aj.), divadelní kritiky i literární glosy (Kronika, Samostatnost aj.). Cenným pramenem k poznání dění kolem procesu s tzv. Omladinou i průběhu vydávání Vzdělávací bibliotéky a dalších podniků jsou jeho zápisky z vězení a korespondence vedená s rodinou a přáteli (*Vězeňská korespondence K. S. S. z let 1893–1895*). Právě ve vězení vznikla řada S. překladů historické a hlavně memoárové literatury, kterou průkopnický a programově začal vydávat v Levné osvětové knihovně, neboť si uvědomoval důležitost historického poznání, jak odborného, tak osobněji laděného memoárového (historická díla H. Taina, dále Burckhardtova Kultura renesanční doby v Itálii, paměti hraběnky Potocké, Kateřiny II., Rousseauovy aj.). – Významné místo v české literatuře S. zaujal především jako vydavatel a nakladatel. Založil a od 1890 vydával *Vzdělávací bibliotéku*, jednu z tehdy nejvýraznějších českých edic orientovaných na překlady; zprvu byla uvedena jako knižnice Časopisu čes. studentstva, později se jejím majitelem stal S. sám (do 1911 66 číslovaných sv.). Vedle dvou Vrchlického knížek portrétů cizích básníků v ní vycházela vesměs závažná díla moderní světové literatury; hned první svazek byl zkonfiskován (L. N. Tolstoj: Kreutzerova sonáta). Francouzskou literaturu v knižnici reprezentovali M. Barrès, P. Bourget, G. Flaubert, E. a J. Goncourtové, J. Lemaître, G. de Maupassant, A. de Musset, M. Prévost, E. Renan, H. Rochefort, Stendhal, É. Zola, severskou Norové B. Björnson, A. Garborg, K. Hamsun, A. L. Kielland, Švéd A. Strindberg, Dán H. Bang, anglickou R. Kipling, O. Wilde, historik Th. Carlyle a filozof J. S. Mill; německou O. E. Hartleben, G. Hauptmann, italskou G. D'Annunzio, A. Fogazzaro, belgickou M. Maeterlinck, polskou S. Przybyszewski a ukrajinskou I. Franko. Nejrozsáhleji zastoupenou francouzskou literaturu tlumočili zejména J. Borecký, E. Čenkov, J. Hladík, V. Hrbek, J. Jiroušek, A. Procházka, J. Třebický, J. Vodák, belgickou M. Kalašová, anglickou P. Moudrá, K. S. Sokol (pseud. J. Skružný) a F. Vahalík, německou J. Krušina

ze Švamberka, A. Tuček, S. Przybyszewského z němčiny K. Kamínek, italskou R. Černohorský a K. Šuranová (pseud. R. Klement), ruskou A. Hajn a ukrajinskou B. Sokolová, severské literatury H. Kosterka. *Levná osvětová knihovna* (1906–14, 64 sv.) nabízela hlavně literaturu historickou (J. W. Draper, L. Gumplowicz, P. Stránský, H. Taine, J. G. Zimmermann aj.), životopisnou (např. B. Celliniho Vlastní životopis..., A. Condorcet: Život Voltaira, D. S. Merežkovskij o Leonardu da Vinci, G. D'Annunzio o Colovi di Rienzi) a memoárovou (Kateřina II., A. Potocka, E. Renan, J. J. Rousseau), též beletrii (D. Diderot, H. Fielding, J. Swift) a politické a společenské úvahy (F. M. Dostojevskij, Voltaire). Nejrozsáhlejší část překladů pro knižnici pořídili A. Gottwald, zejména z angličtiny i dalších jazyků, a pod rozmanitými pseudonymy K. S. Sokol (případně i s otcem), hlavně z francouzštiny, V. Čalounová (i pseud. V. Čeněk) z ruštiny a angličtiny, z různých jazyků dále M. Šárecká, z angličtiny P. Moudrá, z italštiny A. Muřovský, z francouzštiny K. Šafář, ze švédštiny A. Havelka, z latiny P. Stránského přeložil E. Tonner a indické pohádky V. Lesný. Politické a sociální povědomí měla pomoci utvářet knižnice *Bibliotéka sociálních nauk* (1891–95, 5 sv.; É. de Laveleye, B. Limanowski, M. Lorenz, J. Rae a A. E. F. Schäffle) i edice *Epištoly pro lid* (1891–1914, 12 sv.), v níž vyšly mj. práce E. Grégra, A. Rašina a J. Sokola. Mezi pokrokařskými časopisy, které S. vydával (Časopis českého studentstva, Neodvislost, Nové proudy, Radikální listy, znovu Neodvislost), má zvláštní místo Kronika, kterou S. se svým otcem téměř celou zaplňoval převážně politickými a populárně-historickými články. Po S. smrti, kdy již byla právně majitelkou podniku B. Sokolová, jej převzalo vydavatelské družstvo Osvěta.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jiří Staněk, J. Skružný, Karel Kovář, K. J. Kovář (společně s otcem Josefem S.), K. Kovář, P. Městecký, Prokop Staniš; K. St. S., nk., S. ■ PŘÍSPĚVKY in: Časopis čes. studentstva, pokr. Studentský časopis (1889–92); sb. České státní právo (1904, Boj státotvorný od r. 1860 do r. 1879); sb. Český živel v „Deutschböhmen“ (1918); Jarý věk (1884–88); Kronika (1901–14); Labské proudy (Dvůr Král. 1897); Lid. noviny (1911); Lumír; sb. Národní čítanka (1918, České státní právo); Nár. listy (1890–91); Nár. obzor (1913); Neodvislost (1892–93); Neodvislost (1917–18); Nové proudy (1893); sb. Omladina 25 let po procesu (1919); Pamětní list slavnostní sjezdu sokolského v Praze (1887); Pokroková revue (1906,

1909); Radikální listy (1895–1908); Rozhledy (1892); Samostatnost (1908–14); Stráž na Cidlině (Nový Bydžov); – posmrtně: Lumír (1922–25); sb. Na paměť K. S. S. (1932, práce z pozůstalosti); Nár. listy (1922–23; 1922 Zápisky z pozůstalosti z let 1886–1894; 1922–23 Počátky hnutí pokrokového); Samostatnost (1924). ■ KNIŽNĚ. *Zápisky* (posmrtně): Vězeňská korespondence K. S. S. z let 1893–1895 (1929, ed. B. Sokolová; obs. Vězeňské zápisky). – *Překlady*: A. Potocka: Paměti z let 1794–1820 (1906, pseud. Jiří Staněk); H. Taine: Francie před revolucí 2 (1906, pseud. K. Kovář; 1. 1906 přel. A. Gottwald) + Revoluční Francie 1, 2 (1907, pseud. K. Kovář); Kateřina II.: Paměti (1907, pseud. P. Městecký); F. M. Dostojevskij: Politické úvahy (1907, pseud. J. Skružný); M. de Marbot: Paměti 1–3 (1907–09, pseud. Jiří Staněk); E. Malet: Život diplomatův (1910, pseud. J. Skružný); N. Chamfort: Příhody a povahy (1910, pseud. K. Kovář); J. J. Rousseau: Vyznání 1, 2 (1. Mládí, 1910, 2. Zápasy mužných let 1911, pseud. Jiří Staněk); A. E. F. Schaffle: Z mého žití 1 (1911, 1. s J. Sokolem, pseud. K. J. Kovář; 2. 1911 přel. A. Gottwald); J. Burckhardt: Kultura renesanční doby v Itálii 1 (1912, pseud. K. Kovář; 2. 1912 přel. A. Gottwald); P. Mérimée: Bartolomějská noc (1913). – *Ostatní práce*: Století titulů císařů rakouských (1904); Uvažujte! Poznámky K. S. S. k poznámkám dr. Kramáře (b. d., 1906); Zákonný podklad českého státního práva (1907); Vytrvat, pracovat, a bude-li třeba, i bojovat! (1919). ■ KORESPONDENCE: K. S. S.: Pro pravdu a proti lži (A. Hajnovi b. d., 1906); Samostatnost 15. 5. 1906; Vězeňská korespondence K. S. S. z let 1893–1895 (1893–94 rodně, tj. otci Josefovi a sestřím Vilmě a Bohuslavě, manželům Seidlovým z 1893–94, A. Čížkovi a J. Grosmanovi z 1894–95, J. Třebickému z 1894, dále dopisy a oznámení z 1894–95 domů a přátelům, též přijatá koresp.; 1929, ed. B. Sokolová). ■ REDIGOVAL *periodika*: Časopis českého studentstva, pokr. Studentský časopis (1889–92), Neodvislost (1892–93), Nové proudy (1893, s J. Škábou), Radikální listy (1895–1908, odp. red.), Kronika (1901–14, i příl. Volné chvíle 1905–14), Samostatnost (1908–14, s A. Hajnem, odp. red.), Neodvislost (1917–18); *knižnice*: Vzdělávací bibliotéka (1890–11), Epištoly pro lid (1891–1914), Bibliotéka sociálních nauk (1891–95), Časové otázky (1897), Levná osvětová knihovna (1906–14). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Císařská slova (tj. Františka Josefa I., 1892). ■

LITERATURA: sb. Na paměť K. S. S. (1932, ed. J. Škába a B. Weigert; přisp. mj. A. Hajn, J. Malý, B. Sokolová, J. Škába); J. Malý: Kulturní činnost K. S. S. (1933); O. Macura, M. Schlegelová: K. S. S. Soupis osobní pozůstalosti (LA PNP 1998). ■ ● ref. Vzdělávací bibliotéka: J. Vrchlický, Hlas národa 25. 3. 1891; H. G. Schauer, NL 23. 5. 1891 → Spisy (1917, s. 522); V. Mrštík, NL 13. 6. 1891 → Moje sny. Pia desideria 2 (1903, s. 632) ●; an.: ref. překl. H. Taine: Francie před revolucí, Besedy Času 1907, s. 14; ● k padesátinám:

an., NL 5. 10. 1917; A. N. (Novák), Lumír 1917, s. 521; -de-, Ženský obzor 1917, s. 279; J. Malý, Otavan 1917, č. 8–9; Red. (V. Červinka), Zlatá Praha 35, 1917/18, s. 23; -tr. (G. Winter), Akademie 22, 1917/18, s. 36; J. D., Kmen 1, 1917/18, č. 35; jb. (J. Borecký), Topičův sborník 5, 1917/18, s. 93 ●; ● nekrology: an., Čes. svět 18, 1921/22, č. 27; J. W. (Werstadt), Nové Čechy 5, 1921/22, s. 269; an., LidN 20. 3. 1922 (odpol.); K. Baxa, Prager Presse 21. 3. 1922; an., RP 21. 3. 1922; an., Venkov 21. 3. 1922; an., PL 21. a 22. 3. 1922; an., NL 21., 22. a 24. 3. 1922; M. Laudová, Venkov 25. 3. 1922; V. Dyk, Lumír 1922, s. 223; an. (R. R. Hofmeister), Pramen 1922, s. 191 ●; M. R. (Rutte): Osvětová práce K. S. S., NL 21. 3. 1922; V. Dyk: Historický komentář (k Vězeňským zápiskům a korespondenci z omladinářského hnutí), Lumír 1923, s. 321; L. Šaloun: K. S. S., Samostatnost 6. 11. 1924; an.: K smutnému politickému jubileu, LidN 10. 2. 1928 (odpol.); E. Čapek: Z literatury pokrokového hnutí (1928, s. 29); ● ref. Vězeňská korespondence K. S. S. V. Dyk, Lumír 55, 1928/29, s. 478; H. Traub, ČČH 1930, s. 173; an., Ženský obzor 25, 1930/31, s. 65 ●; J. Thon: Z nakladatelského ovzduší let devadesátých, sb. Kniha a národ (1939, s. 17); M. Radoňová-Šarecká: U Sokolových, in Ozářené krby (1945, s. 356); J. Malý: Omladinář K. S. S., NO 28. 3. 1947; J. Pernes in Spiklenci proti Jeho Veličenstvu (1988; rozšíř. vyd. 2002).

ik

František Sokol Tůma

* 2. 5. 1855 Benešov u Prahy

† 31. 12. 1925 Moravská Ostrava (Ostrava)

Prozaik, dramatik i básník, čerpající náměty hlavně z valašské a slezské vesnice a sledující průmyslové proměny Ostravska.

VI. jm. František Tůma; psán i Sokol-Tůma. – Syn obuvníka, jenž se později stal vrátným a posléze soudním vykonavatelem. S. T. měl čtyři sourozence; z nich Jan Václav T. patřil k básníkům z okruhu S. Čecha; nejmladší Vojtěch Bedřich T. (1864–1933) se sice vyučil zahradníkem, ale 1891 odjel do USA, kde rozvinul značnou činnost v českém ochotnickém divadelnictví jako herec i režisér, psal i fejetony do Newyorských listů, z nichž výbor vyšel i knižně. S. T. se po absolvování čtyř tříd farní školy a dvou tříd německé hlavní piaristické školy v Benešově vyučil pekařem, 1878 se oženil, čímž legalizoval tehdy dvouletou dceru Josefu (* 1876), která se pak provdala za herece a nakonec ředitele divadelní společnosti J. Pečinku a po jeho předčasné smrti sama vedla di-

vadelní společnost. U řemesla ani rodiny však S. T. dlouho nevydržel a od 1879 působil jako herec (pod jm. Franta Sokol) postupně u několika kočovných divadelních společností, 1889 se stal i samostatným recitátorem (přezkoušel jej a příznivě vysvědčení pro úřady mu dal J. Durdík). Na svých cestách se dostal 1893 i do Val. Meziříčí, kde mu bylo nabídnuto redigování právě zakládaného krajinského čtrnáctideníku Radhošť. Vydával jej nejdříve ve Val. Meziříčí, 1895 ho již jako týdeník přenesl do Mor. Ostravy; 1897–1901 redigoval Ostravský obzor, 1901–12 vydával a redigoval list Ostravan (před odjezdem do Ameriky přenechal redigování A. Hořínkovi). Existenčně se zajistil až 1910, kdy se stal tajemníkem Svazu báňských úředníků revíru ostravsko-karvinského a redigoval jeho odborný časopis Horník (do 1923). Zřídil si i nakladatelství, v němž však vydal (až na dvě výjimky) pouze některé své spisy. V Mor. Ostravě se věnoval i politice, organizoval divadelní ochotníky, podílel se na vzniku Nár. divadla moravskoslezského, spoluzakládal brněnské Moravské kolo spisovatelů a byl členem jeho prvního výboru. Těšil se oblibě jako vzletný řečník a přednášeč při národních i spolkových podnicích. 1904 pobyl čtyři měsíce u bratra v USA, ještě předtím poznal zčásti Itálii (1896), Dalmácii, Bosnu a Černou Horu (1901, 1902). Jeho pohřeb v Mor. Ostravě se stal národní manifestací. Pozůstalost je uložena v Lit. archivu PPB v Opavě a v ostravském městském muzeu.

S. T. se obrátil k beletrii veden snahou stát se krajovým národním i sociálním buditelem. Rozlehlé obrazy Ostravska, Těšínska i Valašska zaplnil do krajnosti vyostřenými kontrasty, proti národním nepřátelům a sociálním vykořisťovatelům postavil zidealizované postavy prostých lidí a obětavých národních pracovníků. Jeho styl je patetický, emocionálně vypjatý, nacházející zálibu ve výrazných, někdy až křiklavých efektech, romantických zápletkách i drsných naturalistických scénách. Zároveň a především S. T. postupoval jako novinář, zdůrazňoval a hájil dokumentární hodnotu svých prací. Ve snaze o co nejvěrnější představení prostředí prokládal rozbujelý děj úvahami o sociálních poměrech, o národním útisku, o hospodářství, ale též reflexemi o náboženství, vztazích mezi mužem a ženou aj. Mnoho cenných poznatků provází rozhořčení i zjednodušující jednostrannost vyplývající z pohle-

du vypjatého nacionalisty a individualisty. Dokumentární ráz próz podporují i častá líčení lidových zvyků (svatebních, tanečních) i užití dialektu. Svou literární činnost začal S. T. 1882, kdy pro kočovnou společnost napsal několik her, z nichž už tehdy dvě byly pro svou vzdornou tendenci zakázány. Knižně však debutoval dvěma ne příliš zdařilými jímavými veršovanými povídkami (*Hlad, Na rumech štěstí*). V próze nejprve psal a časopisecky v Radhošti a Ostravském obzoru otiskoval drobné povídkové črty předvádějící protiklad chudoby a bohatství. V rozsáhlejších povídkách se pak s výjimkou do jižních Čech zasazeného příběhu milostné zrahy vedoucí k zoufalé sebevraždě (*Obětovaná*) již inspiroval místy svého valašského působiště. Poprvé výrazně v próze o zarpulosti dvou sedláků soudících se za vydatné podpory alkoholu o kousek pole a smířlivých se, až když se stali žebráky (*Sudiči*, původně s tit. *Za právo a pravdu*). Značné obliby dosáhly pro svůj tklivý děj příběhy dvou idealizovaných mladých lidí: nadaného lidového malíře ovládaného a zneužívaného ve vídeňském prostředí odrodilým zpanštělým nadutcem (*Lapači*) a neskutečně ušlechtilé dívky obětující své osobní štěstí ve prospěch churavé sestry (*Valašská svěťice*). Lidské vyzrávání při zmáhání příkoří v tvrdých životních podmínkách provází i příběh dalšího ideálního Valacha (*Soucit*); román vyznívá pozitivně, a to na rozdíl od předcházejícího bezvýhodného dramatu na stejné téma. Přesídlení do Mor. Ostravy vyvolalo zájem S. T. o život tamějších horníků a hutníků a podnítilo ho k vytvoření nejvýznamnějších prací, později pojatých jako trilogie *Černé království* (*V září milionů, Na šachtě, Pan závodní*). Jako první u nás v ní zpodobil překotný růst kraje od 70. let 19. století, kdy po přílivu lidí z nejrůznějších končin a hlavně z Haliče, kteří hledali práci, propukly na Ostravsku sociální srážky sugestivně podávané jako střety vykořisťovaných se ziskostí a sobectvím cizího kapitálu, jež vyvrcholily mohutnou hornickou stávkou. Základní děj románů rozšiřují individuální příběhy: osudy v Haliči ztroskotavšího židovského podnikatele, který se houževnatostí vypracuje až na dodavatele uherské armády a poslance (*V září milionů*, původní verze s tit. *E'Gešeftsmann*); konflikt mezi dvěma zidealizovanými postavami strojníka a inženýra mající původ v rovině milostných vztahů (*Na šachtě*); jen *Pan zá-*

vodní spolu s obrazy stávky má i jí odpovídající napětí mezi zidealizovaným vůdcem horníků a závodním, zarputilým pruským nacionalistou a nepřitelem dělníků. Drastické momenty ze života stávkujících líčí i *Povídky z pekla*. Na Těšínsku k obdobným sociálním výjevům v zesílené míře přistupují i konflikty národnostní mezi Čechy, Poláky a Němci v obrazu zápasu mladého zaníceného učitele s klerikalismem i zpátečnictvím nadřízených (*Na kresách*). Román *Celibát* sleduje církevní vztahy v kraji, zejména spory mezi částí mladšího kněžstva usilujícího o reformu církve a olomouckým arcibiskupem Th. Kohnem. Zkušenosti z cesty do Spojených států S. T. využil jednak v cestopisných črtách (*Z cest po Americe*) a jednak v nevyrovnaném a senzačními momenty přeplněném románě postihujícím zklamání, jež potkalo značnou část imigrantů (*Vystěhovalci*). Senzačnosti se nevyhnula v Irsku se odehrávající utopická historie vynálezce střetávajícího se s lidskou necitelností (*Hyeny*). Dramatická díla S. T. někdy obměňují základní témata jeho próz (navíc autor sám své romány dramatizoval nebo naopak divadelní hru uvedl v román). Z Valaška vedle již zmíněného 1897 a 1900 zakázaného dramatu *Soucítí* čerpal také svou nejúspěšnější hru *Pasekáři*, pojednávající zase o furiantství dvou tvrdohlavců, kteří naleznou cestu k smíru až prostřednictvím svých dětí. Závěrečné smíření charakterizuje i veršované drama, avšak s mnohem drastičtějším průběhem, v němž hlavní roli hraje alkohol dohánějící mladou dívku k pokusu o sebevraždu (*Hevička*). Další dvě hry zasadil S. T. na Těšínsko. Jeho druhá nejúspěšnější hra (*Staříček Holuša*) naznačuje, jak národní odrodilství přináší i mravní rozklad, zatímco temnými vášněmi naplněná hra o horalech z těšínských Beskyd vyúsťuje v tragédii obdobnou Maryše bratří Mrštíků, kdy kvůli majetku provdaná dívka nakonec svého manžela zastřeří (*Gorali*). Ostravsko reprezentují ve výčtu drammat S. T. jen díla přepracovávající jeho obsáhlé romány. Na Slovensko umístil autor hru *Zpod jarma*, namířenou proti sociálnímu i národnostnímu útlaku jako přímý ohlas krveprolití v slovenské Černové. Zkušenosti ze sociálních zápasů v USA obsahuje knižní veršované drama *Sven Stendal*, v němž S. T. explicitně vyslovil odmítavé stanovisko k revolučnímu řešení sociálních poměrů, před nímž dával přednost vzdělání a osvětě.

PSEUDONYM: F. S. Apostata. ■ PŘÍSPĚVKY in: Černá země (Mor. Ostrava 1925); Duch času (Chicago 1907); Horník (Mor. Ostrava 1910–23); Hudební obzor, pokr. Hudební a divadelní obzor (Mor. Ostrava 1921–22); Kalendář Lid. novin na rok 1904; Máj (1903); Moravskoslezský deník (Mor. Ostrava); sb. Národní divadlo moravskoslezské 1918–1920 (1920); Nár. listy (1904–25); Nár. politika (1923); Nazdar (Mor. Ostrava 1907); Neděle (Brno 1904); Ostravan (1901–12); Ostravský obzor (1897–1901; 1898 P Za právo a pravdu, 1901 R E'Geßtsmann); Radhošť (Val. Meziříčí, Mor. Ostrava 1894–97). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Hlad (B 1895); Obětovaná (P 1897); Literární učitelka (P 1897); Na rumech štěstí (B 1899); Sudiči (P 1899); Soucit (D 1903, i prem.; přeprac. vyd. 1923); Prodané duše (PP 1903); Pasekáři (D 1904, i prem.); Na šachtě 1–3 (R 1904); Povídky z pekla (1907; rozšíř. vyd. 1934); Na prahu života (P 1908, t. r. i jako D); Zpod jarma (D 1908); Celibát 1–3 (R, Chicigo 1909, Mor. Ostrava 1920); Pan závodní 1–3 (R 1909; rozšíř. vyd. 1925); Z cest po Americe 1, 2 (cestopisné črty, 1910); Gorali (D 1913, prem. 1921); Hevička (D 1916, prem. 1917); Otčenáš (PP 1916; 1934 in Povídky z pekla); Staříček Holuša (D 1920, prem. 1919); Valašská světice 1–3 (R 1922); Lapači 1–3 (R b. d., 1922); Na kresách 1–5 (R b. d., 1922; přeprac. vyd. 1927); Situační přehled dějiště románu ze života ostravských židů V září milionů (1922); V září milionů 1–5 (R b. d., 1922); Hyeny (R 1923; jako D přeprac. 1925, prem. 1924); Sven Stendal (D 1925); – posmrtně: Česká Golgota (D 1926); Z deníku samotáře (P 1926); Soucit 1, 2 (R 1930); Vystěhovalci (R 1931); Mrtvé tajemství (R 1933); Podpora stáří (P 1933); Na šachtě (D 1935, prem. 1920). – *Souborná vydání*: Vybrané spisy (E. Šolc, 1910, 1 sv.); Sebrané spisy (A. Zelinka, 1921–22, 14 sv.; pokr. Mladé proudy, 1924–25, sv. 14–19; 2 různé sv. 14); Souborné vydání životního díla F. S. T. (J. Albert, 1928–34, 37 sv., ed. G. Pallas); Divadelní hry (J. Albert, 1946–48, 2 sv.). ■ SCÉNICKY. *Hry*: Za doby Božetěcha na Sázavě (1882); Poprava u Janovic 1882; přeprac. 1885 s tit. Primátor Janovický aneb Odsouzení vlastního dítěte; Hana (1898); Zápas (1910); V září milionů (1920). ■ KORESPONDENCE: všk: Jak hrál S. T. v Ostravě Maryšu (bratřími Mrštíkům z 1900), LidN 7. 3. 1942; P. Šuleř: Nad vznikem Hevičky F. S. T. (B. Jaroňkovi z 1904), Listy PPB, ř. 4, 1973, č. 3. ■ REDIGOVAL *periodika*: Radhošť (1894–97), Ostravský obzor (1897–1901, s Č. Zapletalem), Ostravan (1901–12, s A. Hořínkem), Horník (1910–23, 1924–25 s tit. Naše doly a hutě – Horník), Hudební a divadelní obzor (1922, s E. Marhulou, S. T. divadelní část). ■

LITERATURA: F. S. T., člověk a dílo (vzpomínky přátel, 1926, ed. V. Martínek); A. Reclík: Ze života novináře (1936); in Katalog jubilejní výstavy Život a dílo F. S. T. (1946, usp. O. Dušek); V. Martínek: F. S. T. (1957). ■ Z.: ref. Obětovaná, Naše doba 4, 1896/97, s. 466; ● ref. Sudiči: -c, Rozhledy 9, 1899/1900, s. 356;

J. Hradil, *Obzor lit. a umělecký* 1901, s. 6 ●; ● ref. Soucit: E. Sokol (K. Elgart Sokol), *Rozhledy* 13, 1902/03, s. 1113; č., *LidN* 12. 2. 1903; -e-, *Samostatnost* 21. 2. 1903; R. Mácha, *NŽ* 1904, s. 59 ●; A. Sch.: ref. Prodáné duše, *LidN* 17. 7. 1903; ● ref. Na šachtě: -áský, *Zvon* 4, 1903/04, s. 686; A. Čermák, *Lit. listy* 1 (21), 1903/04, s. 255; an., *Besedy Času* 1904, s. 347 ●; K. Z. K. (Klíma): ref. Pasekáři, *LidN* 8. 3. 1904; ● ref. Na prahu života: V. Kol. (V. Červinka), *Zvon* 8, 1907/08, s. 762; A. Drtil, *Nár. obzor* 17. 10. 1908 + (šifra -ad-) tamtéž 19. 12. 1908 (ref. insc.); K. H. Hilar, *Pokroková revue* 5, 1908/09, s. 26 ●; S. (K. Elgart Sokol): ref. insc. Zápas, *LidN* 11. 9. 1910; V. Martínek: ref. Pan závodní, *Novina* 4, 1910/11, s. 504; R. R.: F. S. T., *Hlasy z Pobečví* 1912, č. 13; J. Kudela: ref. Goralí, *MSIR* 11, 1914/15, s. 39; P. F. (Fingal): ref. Hevička, *Vzlet* 1917, s. 71; ● ref. Staříček Holuša: E. S. (K. Elgart Sokol), *LidN* 19. 9. 1920; V. Martínek, *Jevíště* 1920, s. 319 ●; J. S. (Staněk): ref. Celibát, *Niva* 1921, č. 12, obálka; ● ref. Na kresách: -btk- (V. Brtník), *Zvon* 22, 1921/22, s. 586; K. H. (Hikl), *Čes. osvěta* 20, 1923/24, s. 288 ●; an. (F. Šimek): ref. Lapači, *Zlatá Praha* 1922, s. 198; F. S.: ref. Na kresách, *Lapači*, *PL* 7. 5. 1922; R. (A. Rambousek): ref. Valašská světice, *Čes. osvěta* 19, 1922/23, s. 279; -btk- (V. Brtník): ref. Lapači, *Valašská světice*, *Zvon* 23, 1922/23, s. 110 a 210; ● ref. V září milionů: drb (J. Borecký), *Zvon* 23, 1922/23, s. 434; F. S., *PL* 6. 5. 1923 ●; ● nekrology: an., *Kulturní zpravodaj* (Mor. Ostrava) 3, 1925/26, s. 198; -8-, *Lit. rozhledy* 10, 1925/26, s. 233; -btk- (V. Brtník), *Zvon* 26, 1925/26, s. 251; J. Dýma, *NO* 1. 1. 1926 (totéž i 2. 1.); an., *Tribuna* 1. 1. 1926; = (J. Vodák), *Čes. slovo* 2. 1. 1926; F. Obrtel, *Venkov* 2. 1. 1926; K. N. (Nový), *av*, *NO* 2. 1. 1926; K. (F. V. Krejčí), *PL* 3. 1. 1926; P. Fraenkl, *NO* 3. 1. 1926; E. Palkovský, *Moravskoslezský deník* 3. 1. 1926; J. V. Mikoláš, *Samostatnost* 15. 1. 1926 ●; an.: Stáří F. S. T., *Lit. rozhledy* 10, 1925/26, s. 276; J. Staněk: ref. Sven Stendal, *LidN* 15. 5. 1926; V. Martínek: F. S. T., *Lit. rozhledy* 11, 1926/27, s. 278 + Rozptýlené vzpomínky na F. S. T., *Kolo* 1930, č. 5; -jen-: ref. Vystěhovalci, *Čes. osvěta* 28, 1931/32, s. 225; M. Rusinský in *Slezským písemnictvím*, *Iskra* 1932, č. 1; G. Pallas: Odkaz F. S. T., *LidN* 16. 2. 1932; ● ref. Mrtvé tajemství: V. Brtník, *Venkov* 22. 11. 1933; an., *Čin* 1933, s. 476; -Rja-, *Čes. osvěta* 30, 1933/34, s. 138 ●; G. Pallas in F. S. T.: *Z cest po Americe* (1934); V. Martínek: *Románové dílo F. S. T.*, *Černá země* 12, 1935/36, s. 55; M. Rusinský: *K dramátům F. S. T.*, tamtéž, s. 65; -af-: *Vlastenecké a lidové hry* (Staříček Holuša), *Lid. kultura* 1938, č. 18; -o-: *Ostravsko vzpomíná básníka Černého království*, *Večerník Nár. práce* 4. 5. 1940; kp. (K. Polák): *Památce F. S. T.*, *Nár. práce* 31. 12. 1940; B. Slavík in *Písemnictví na moravském Valašsku* (1947, s. 339); V. Martínek: F. S. T. a Valašsko, *Naše Valašsko* 1950, s. 147 + F. S. T. v Ostravě, *SISb* 1951, s. 36; Z. Vavřík: F. S. T., *LitN* 1956, č. 9; A. Sivek: *Setkání s mrtvým*, *Červený květ* 1956, č. 4; J. Skutil: *Těšínská románová práce F. S. T. (Na kresách)*, *Těšínsko* 1962, č. 1–2; M. Rusinský: *Vzpomínka*

na zapomínaného, *Nová svoboda* 31. 12. 1965; O. Šuleř: *Historické srovnání*, *Červený květ* 1969, č. 9; V. Fícek: F. S. T. a Opavsko, *Nové Opavsko* 29. 1. 1971 → *Z rodného kraje* (1977); O. Rafaj in F. S. T.: *Na kresách* → *Portréty* (1979, s. 15); M. Baláš: F. S. T. ve Valašském Meziříčí, *Kulturní zpravodaj Val. Meziříčí* 1973, č. 1; J. Krystýnek: *Valašsko a Těšínsko v dramatech F. S. T.*, sb. *Na křižovatce umění* (1973); (ohn) (M. Ohnoutová): *Pozůstalost F. S. T.*, *Ostravský večerník* 3. 6. 1974; Z. Bár: *Vzpomínka na F. S. T.*, *Ostravský večerník* 3. 6. 1980; D. Kološová: F. S. T. – řečník a recitátor, *Kulturní měsíčník* (Ostrava) 1985, č. 12; M. Palák: F. S. T., *Nová svoboda* 18. 1. 1991; B. Gracová: *Život učitele na Těšínsku v T. románě Na kresách*, *Časopis Slezského zemského muzea, série B – vědy historické*, 1992, s. 172; M. Tomášek: *Zrod českého naturalismu a ostravské prózy F. S. T.*, sb. *Region a jeho reflexe v literatuře* (1997, s. 81); L. Svozilová: *Obraz ostravského průmyslového podnikatele v české próze*, sb. *Ostrava*, sv. 19 (1999, s. 176); M. Palák: *Jeden neznámý dopis Karla Čapka*, *Alternativa plus* 1999, s. 89, též in *Zprávy Společnosti bratří Čapků* 1999, č. 54, září; M. Mikulcová, M. Greclík in *Kulturní toulky Valašskem* (2001, s. 247); H. Šústková: *Židé v díle F. S. T.*, sb. *Židé a Morava* (2002); J. Zlomek: *Jak se stal z pekaře T. spisovatel S. T.*, *Naše pravda* 2005, č. 18.

pp, zp

Vilma Sokolová

* 4. 1. 1859 *Kostelec nad Orlicí*

† 12. 9. 1941 *Praha*

Autorka veršů, próz a her pro děti a mládež, v nichž se snažila posilovat jejich citový vztah k přírodě a k vlasti; překladatelka ze slovanských jazyků, publicistka.

VI. jm. Vilemína, psala se též Mína S. i Sokolová-Seidlová. – Dcera pedagoga a spisovatele pro mládež Josefa S., sestra novináře, vydavatele a překladatele Karla Stanislava S. a učitelky, publicistky a překladatelky Bohuslavy S. (1860–1941). Do školy S. začala chodit v Heřmanově Městci, základní školu dokončila na Smíchově, kam rodina 1867 přesídlila. Krátce navštěvovala v Praze průmyslovou školu, 1873 složila přijímací zkoušky do 2. roč. vyšší dívčí školy a po roce přestoupila na učitelský ústav (mat. 1877). Učila pak na smíchovské škole a od 1880 na vzorné cvičné škole ústavu pro vzdělání učitelek v Praze. Práce ve škole zanechala 1893, kdy se provdala za D. Seidla, profesora v Novém Bydžově a od 1896 v Písku. Tam

se zvláště sblížila s rodinou básníka A. Heyduka. Když byl manžel 1911 penzionován, usídlili se v Praze. S. patřila k předním pracovnícím ženského hnutí, podporována přátelskými radami spisovatelek K. Světlé a E. Krásnohorské i herečky O. Sklenářové-Malé. Působila ve Spolku čes. učitelek a v Minervě, spolku pro ženská studia. V Písku založila 1909 ženský spolek Světlá a stala se jeho místopředsdkyní. Z cest na její dílo zapůsobil zejména 1887 pobyt na Slovensku (vůbec se činně zasazovala o česko-slovenskou vzájemnost) a 1889 návštěva Lublaně a Záhřebu, o nichž otiskovala črty v Ženských listech; 1906 pobývala v Itálii.

Životní dráhu S. při volbě povolání, ve veřejné činnosti i ve vztahu k literatuře ovlivnil otcův příklad. Její doménou jako autorky veršů se stal svět nejmenších školáků; zvláště v raných říkadlových a popěvkových verších navázala na dětskou poezii J. V. Sládka a uplatnila v nich nevšední porozumění pro dětskou představivost, citlivě a s humorem podávala život v přírodě, nenásilně posilovala smysl dětí pro dobro a spravedlnost, rozvíjela jejich citové vztahy k rodičům i k rodné zemi. I její pozdější verše se vyznačovaly citem pro dětskou psychiku i zájmem o přírodní dění, avšak bezprostřednost jazyka a smysl pro hutnost vyjádření stále častěji nahrazovala rétoričnost, množila se deminutiva a témata se opakovala. Jako prozaička S. v drobných vyprávěnkách a povídkách pro nejmenší, díky své podrobné znalosti přírody, přibližovala dětem život ptáků, hmyzu, zvířat i rostlin; do jejich počínání promítala lidské vlastnosti, myšlení i city a tak se snažila přinést v zábavné slupce i poučení, ale také probudit citovou stránku dětské duše a vyvolat pochopení pro úděl zvířat i ptáků hlavně za zimy (*Pozdravy z lesů a polí, Za slunce a mrazu*). Vznikly tak přírodní obrázky s minimálním dějem, avšak živě podané (přestože občas antropomorfizující paralely mezi životem člověka a přírody vyznívají násilně). Sentiment pak poznamenal prózy nabádající k soucitu s chudými dětmi. I v oblasti prózy v pozadí děl pro nejmenší zůstaly povídky pro starší děti. Návštěva Slovenska a pražská národopisná výstava S. podnítily k prózám z prostředí valašských horalů a jejich slovenských sousedů (*Okénko do srdéčka*). Idealizující představa o mravní nenarušenosti těchto venkovanů vedla k málo věrohodným stylizacím, v nichž navýsost ctnostné chudé děti nalézají

přemrštěně zušlechtněné ochránce a v povídkách ze Slovenska navíc ještě těžce zkoušená vlast patetické zastánce. Životněji působí povídky (částečně vzpomínky) z různých prostředí ponižovaných slovanských národů (*Doušek z naší studánky*), i když i sem proniká soucitně sentimentální pojetí jejich osudů, ať už v kresbě utlačované české menšiny v Liberci, nebo ve vzpomínkách na různé typy vlasteneckých Slováků tajně i veřejně vzdorujících maďarskému útlaku, ať v obraze vlasteneckého ovzduší v rozděleném Polsku, či v portrétu ruské emigrantky, která v porevolučním chaosu 1905 ztratila své drahé. Také v této cílevědomé slovanské orientaci, projevivší se též knižními i časopiseckými překlady z polštiny, ruštiny, ukrajinštiny, chorvatštiny a slovenštiny, se uplatnil otcův příklad. Poměrně úspěšně si S. vedla jako dramatická autorka tradičně laděných pohádek pro nejmenší (*Pohádka o zlatém klíči a živé vodě, Kouzelné kvítí*), v nichž se cele opřela o oblast lidové slovesnosti. S. všestranná přednášková činnost zasáhla i literární historii v podobě portrétů osobností, k nimž ji vázaly přátelské vztahy (E. Krásnohorská, K. Světlá, P. Maternová) nebo jí byly blízké svou tvorbou (S. Čech, J. Vrchlický, A. Mickiewicz). Nejčastěji je podávala v Ženských listech. – S. verše i prózy pro děti pravidelně provázely ilustrace, mezi jejichž tvůrci jsou i M. Aleš (*Větríkova píšťalka, Rozehrané strunky*), J. Wenig, V. Černý, u dalších vydání A. Liebscher. Pohádka o zlatém klíči a živé vodě a *Stromové písně* zhudebnil J. Hruška.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Vilma (Štěpnice 1872 aj.), V. Skružný, V. Sokolov; V. S., V. S...á. ■ PŘÍSPĚVKY in: Beseda učitelská (1886); Čes. mládež; kal. Česka (1907); Dětský máj (Nymburk 1905); sb. Dívčí svět (1893, 1900); Domácí hospodyně (Olomouc 1890); sb. Dr. Josef Kořenský (1937); roč. Chudým dětem (Brno 1932); Jarý věk (1883–88); alm. Jiříčky (1887); Kalendář paní a dívek českých na rok 1888 – ... 1918; Květy (1888, 1893); Květy mládeže (1895–97); Lípa (čas. pro ml.); Matice dítek; Mladá stráž (Plzeň); Nár. listy; Nová síla; Otavan (Písek); sb. Otýlii Sklenářové-Malé (1903); Radost (1927–36); Ročenka Českosl. republiky na rok 1924; Samostatnost (1911–38); Sborník československý. Od Šumavy k Tatrám (Ružomberok 1898); Škola a život, s příl. Štěpnice (od 1872); Úhor (1920); Venkov (1940–41); Výr. zpráva smíchovských škol českých (1. pol. 70. let); Zlatá Praha (1915); Zvon (1920); Ženské listy (od 1880; 1888 Upomínky z cest po Slovensku, 1890 Vzpomínky z cesty na Lublaň a Záhřeb); Ženský svět (1896–1917).

■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Slovné naše umělkyni, paní Otýlii Sklenářové-Malé (B 1883); Věhlasné básničky a spisovatelce české, slečně Elišce Krásnohorské, miláčkovi českých žen a dívek (B b. d., 1888); Mateřídouška (BB, PP pro ml., 1889); Pozdravy z lesů a polí (PP pro ml., 1890); Pouť mladých Čechů výstavou (P pro ml., 1891); Veselé hlásky (BB pro ml., b. d., 1892); Okénko do srdéčka (PP pro ml., 1895); Rozehrané strunky (BB pro ml., 1899); Větríkova píšťalka (BB pro ml., 1899); Adolfu Heydukovi (B 1901); Za slunce a mrazu (PP pro ml., b. d., 1903); Pohádka o zlatém klíči a živé vodě (D pro ml., 1906, prem. 1908; 1930 s tit. Pohádka o zlatém klíči); Stromové písně (BB pro ml., 1908); Doušek z naší studánky (PP pro ml., b. d., 1910); Za Otýlii Sklenářovou-Malou (B b. d., 1912); Kouzelné kvítí (D pro ml., 1921); Krůpěje deštěčka (PP, BB pro ml., b. d., 1922); Úsměvy sluníčka (PP, BB pro ml., b. d., 1922); Veselíčko (BB pro ml., 1924); Bohatýr Skokan z Kvákavic (B pro ml., b. d., 1924); Vik, Vok, Vuk a kouzelný kůň (B pro ml., b. d., 1924); Vik, Vok, Vuk u perníkáře (B pro ml., b. d., 1924); Podivuhodná cesta světem Lidky a Ladky (B pro ml., b. d., 1924); Jako velcí (BB pro ml., b. d., 1924); Kratochvílný statek (B pro ml., b. d., 1924); Děti a zvířátka (verš. lepoporelo, 1924); Děti se baví (verš. lepoporelo, b. d., 1924); Čtveráctví a šprýmy (verš. lepoporelo, b. d., 1924); Vik, Vok, Vuk a čarodějnice (B pro ml., b. d., 1925); Mňou, mňou (B pro ml., b. d., 1925); Marta Drahůňová (P pro ml., 1926); Trpaslíci junáci (verš. lepoporelo, 1928); K stému výročí narození Karoliny Světlé (B b. d., 1930); Lupeníčko (BB pro ml., 1930). – *Překlady*: J. H. Mackay: Anarchisti (1896, pseud. V. Skružný); E. Maróthy Šoltéssová: Proti proudu (1899); W. Sieroszewski: Mezi ledy (1907); L. N. Tolstoj: Dábel a jiné povídky (1911, pseud. V. Sokolov, s F. Mězlém). ■ KORESPONDENCE: in Věžeňská korespondence K. S. Sokola z let 1893–1895 (K. S. Sokolovi; 1929, ed. B. Sokolová); F. Lipš: Emilie Heyduková v dopisech svých přátel (E. Heydukové z 1935; 1940); bd (J. Bonhard): V. S. a Emilie Heyduková (E. Heydukové z 1915 a 1935), LidN 23. 9. 1941. ■ REDIGOVALA *sborník*: Dívčí svět (1893, 1900). ■

LITERATURA: E. Bílková, E. Boháčová: V. S. (1859–1941). Soupis osobního fondu (LA PNP 1993). ■ ● ref. Mateřídouška: F. Pražský (F. Dlouhý), Lit. listy 10, 1888/89, s. 309; F. V. Vykoukal, Světozor 23, 1888/89, s. 431; T. N. (Nováková), Domácí hospodyně 1889, s. 189 ●; ● ref. Pozdravy z lesů a polí: F. V. Vykoukal, Světozor 24, 1889/90, s. 83; T. N. (Nováková), Domácí hospodyně 1890, s. 77 ●; B. Patera: ref. Mateřídouška, Pozdravy z lesů a polí, Beseda učitelská 1890, s. 50; ● ref. Pouť mladých Čechů výstavou: F. Pražský (Dlouhý), Lit. listy 13, 1891/92, s. 39; T. N. (Nováková), Domácí hospodyně 1892, s. 156 ●; ● ref. Veselé hlásky: F. Pražský (Dlouhý), Lit. listy 14, 1892/93, s. 74; an., Čas 1893, s. 9; T. N. (Nováková), Domácí hospodyně 1893, s. 60; A. Vlas, Hlídka lit. 1894, s. 64 ●; P. Maternová: V. S., Kalendář paní a dívek českých

na rok 1893, s. 25; F. V. V. (Vykoukal): ref. Okénko do srdéčka, Světozor 30, 1895/96, s. 70; ● ref. Rozehrané strunky, Větríkova píšťalka: P. Maternová, Ženský svět 3, 1898/99, s. 249; an., Světozor 33, 1898/99, s. 599 ●; ● ref. Za slunce a mrazu: V. Červinka, Zlatá Praha 21, 1903/04, s. 108; k., Přehled 2, 1903/04, s. 661 ●; ● ref. Pohádka o zlatém klíči a živé vodě: P. Maternová, Ženský svět 1906, s. 163; Z., tamtéž 1908, s. 145 ●; Eliška (E. Krásnohorská): V. S., Ženské listy 1909, s. 1; ● ref. Doušek z naší studánky: R. Russ, Ženský svět 1910, s. 237; -der. (V. Dresler), Venkov 3. 11. 1910 ●; B. Růžková, V. Tyrpeklová: V. S.-S., její osobnost a dílo, Úhor 1917, s. 33; ● k šedesátinám: M. (J. Malý), Otavan 3, 1918/19, s. 104; Stella, Ženský svět 1919, s. 19; R. Jesenská, tamtéž, s. 33; an., Úhor 1919, s. 15 ●; R. Šimek: Pohádka o zlatém klíči a živé vodě (k problematice přírodovědné pohádky), Úhor 1920, s. 129; ● k sedmdesátinám: V. F. Suk, NL 4. 1. 1929; A. Čermáková-Sluková, Samostatnost 11. a 18. 1. 1929; A. Boháčová, Úhor 1929, s. 1; B. Foit, Naše kniha 1929, s. 40 ●; V. F. Suk: ref. Lupeníčko, Střední škola 10, 1929/30, s. 188; ● k osmdesátinám: A. N. (Novák), LidN 4. 1. 1939; an., Samostatnost 5. 1. 1939; m., Nár. práce 5. 1. 1939; L. Zbraslavská, Úhor 1939, s. 20 ●; ● nekrology: an., Nár. práce 16. 9. 1941; rd (E. Konrád), LidN 18. 9. 1941; zz., Venkov 18. 9. 1941; an., Úhor 1941, s. 134 ●.

hp

Fedor Soldan

* 9. 12. 1903 *Videň* (Rakousko)

† 15. 9. 1979 *Praha*

Literární historik a kritik sociologického zaměření, autor sbírky básní a próz pro děti; publicista.

Syn spisovatele Františka S. – Po maturitě v Praze 1922 vystudoval na filoz. fakultě obor čeština–historie (doktorát 1929 prací *Karel Hlaváček jako typický představitel české dekadence*). T. r. se stal po F. X. Šaldovi redaktorem literární části Ottova slovníku naučného nové doby (od 1934 vedoucí interní redakce). Byl členem Levé fronty. Od 1938 krátce pracoval na ministerstvu zahraničních věcí a na ministerstvu školství, 1940–43 v redakci Čes. slova. Od 1943 byl tajemníkem Jednoty výtvarných umělců. 1945 byl očištnou komisí vyloučen ze Syndikátu čes. spisovatelů (za články v Čes. slovu), posléze byl trest změněn na čtyři roky distance (která byla zrušena 1947). 1946–54 byl nakladatelským redaktorem (a po 1948 i vedoucím pracovníkem) postupně v Melantrichu, Orbisu a ve Státním nakladatelství

krásné literatury, hudby a umění. 1954 nastoupil pedagogickou dráhu nejprve na Vyšší pedagogické škole v Ústí n. Labem (1954–59), od 1959 na Pedagogickém institutu, posléze přejmenovaném na Pedagogickou fakultu UK v Praze. Na docenta se habilitoval na Pedagogické fakultě v Plzni (1965) prací *Jiří Wolker*. – S. manželka J. Minaříková (1909–1989) překládala z polštiny a vydala prózy pro děti (Ježourek a jeho příhody, 1945; Ježourek a Pišta, jeho bratr, 1949); literatuře se údajně věnuje také dcera Olga S., která 1968 emigrovala a žije v Německu.

Časopisecky S. debutoval 1927; pozornost vzbudil jeho debut knižní, studie *Karel Hlaváček, typ české dekadence*, v níž vložil básnickovo dílo jako produkt jeho sociálního zařazení (dekadenci ne jako únavu z přesycení, ale jako mdlobu z hladu); spojil sociologické, marxisticky orientované východisko s pozornou a často objevnou analýzou Hlaváčkovy vidění reality a jeho básnických postupů. Tohoto syntetického pohledu své prvotiny už nedosáhl v dalších monografických studiích, v nichž nad analýzou namnoze převažuje zjednodušující ideologický zřetel a apodikticky hodnotící soud a často i zajímavé postřehy vyústily do jednoduchých sociologických formulek. Projevilo se to už v následujícím polemickém eseji *O Nezvalovi a poválečné generaci*, v němž S. vystoupil jako principiální kritik poetismu a zastávce wolkovské linie, i v další shrnující studii *Tři generace*, spojující charakteristiku generace 90. let a generace poválečné s kritickým portrétem generace pragmatické, resp. K. Čapka jako jejího typického představitele. Monografie *Jiří Wolker*, kterou S. v té době připravoval, se realizovala až o 30 let později už v jiné literární situaci, která ozřejmila jednostrannost S. metodického východiska. S. odmítavý postoj k poetismu a surrealismu vyústil ve 2. polovině 30. let v propagaci „nového realismu“, jak se jeví v jím redigovaném časopise *Kultura doby* (blízkém orientaci Václavkově) a zejména v programovém sborníku *Nový realismus*, v němž se S. pokusil sjednotit širší autorskou základnu (B. Václavek, A. M. Piša). Na své výchozí zkoumání generace 90. let navázal pak ještě příležitostným esejem *Jiří Karásek ze Lvovic* a monografií *J. S. Machar*. Posmrtně vyšla přehledná práce o sociálním malířství a sochařství meziválečné epochy *Sociální umění*, v níž S. doprovodil komentářem bohatý obra-

zový materiál. Vedle jedné básnické sbírky, dvou knížek moderních pohádek ze světa zvířat (*Vzhůru na palubu*, *Papouškovi kamarádi*), několika doslovů a řady časopiseckých příspěvků byl S. též autorem literárních hesel pro Ottův slovník naučný nové doby.

ŠIFRY: Fes, f. s., F. S., fs, FS, (fs), (FS), -fs-, r., s, s., (s), Sld. ■ PRÍSPĚVKY in: sb. Aktuální problémy literární vědy (1973); Avantgarda; Čes. slovo; Českosl. voják (1975); Čes. jazyk a literatura (1973–74); Dějiny a současnost (1967); Dělnická osvěta (1940); ELK (1938); Index (1932–34); Kolo (Brno); Kritický měsíčník (1940); Kultura doby (1936–39; mj. 1938 Společenská úloha kritiky); Kulturněhistorický sborník Univerzity 17. listopadu v Praze (1974); Kulturní politika; Kulturní práce (1963–64); Kulturní tvorba (1964, 1967–69); Levá fronta (1932); Lid. noviny (1927, 1935); Lit. noviny (1930–40); Lit. noviny (1967); Lit. rozhledy (1930–31); Magazín DP (1935–37); Mladá fronta (1967–69); Naše řeč; Naše zprávy (1940); Nové obzory (1932–33); sb. Nový realismus (1940); Nový život (1949); Obrana lidu (1958); Panoráma (1933); Plamen (1959, 1961, 1963, 1967); Přehled rozhlasu; Rozhledy (1932–34); Rozpravy Aventina (1931–34; mj. 1931 Šedesátiny J. Karásky ze Lvovic); Rudé právo (1927, 1970, 1975); Sborník Pedagogického institutu v Praze (1961); Sborník Vyšší pedagogické školy v Ústí n. Lab. (1958); Středisko (Brno 1934); Studentský časopis (1940); Svět socialismu (1975); Svět v obrazech (1948–50); Tvorba (1933–34); Tvorba (1969–79); Učitelské noviny (1973); Večerní Praha (1971–79); Zeměd. noviny (1967); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře a umění*: Karel Hlaváček, typ české dekadence (studie, 1930); Duhový most (BB 1932); O Nezvalovi a poválečné generaci (E 1933, upr. in Tři generace); Tři generace (studie, 1940); Spisovatelé a doba (E 1940); Jiří Karásek ze Lvovic (E 1941); O literárním braku (studie, 1941); Vzhůru na palubu (PP pro ml., 1959); Jiří Wolker (monografie, 1964; upr. vyd. 1972); J. S. Machar (monografie, 1974); Jiří Wolker, básník mládí (medailon, 1975); Papouškovi kamarádi (PP pro ml., 1978); – posmrtně: Sociální umění (studie, 1980; s obrazovou dokumentací vybranou autorem). ■ KORESPONDENCE: in Karel Čapek. Přijátá korespondence (Čapkoví z 1933–34; 2000, ed. M. Dandová a M. Chlěbová). ■ REDIGOVAL *časopis*: Kultura doby (1936–39); *sborník*: Nový realismus (1940). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Nová česká čítanka (1940); Básně o Klementu Gottwaldovi (1949, s M. Pařavou); Lenin u českých básníků (1949). ■

LITERATURA: ● ref. Karel Hlaváček, typ české dekadence: G. (F. Götz), NO 16. 11. 1930; AMP. (A. M. Piša), PL 14. 12. 1930; J. Čarek, Venkov 25. 12. 1930; F. X. Šalda, ŠZáp 3, 1930/31, s. 150; B. Novák, Čin 2,

1930/31, s. 656 a 715; B. V. (Václavek), Index 1931, s. 36; P. F. (Fraenkl), Naše doba 39, 1931/32, s. 251 ●; J. Karásek ze Lvovic: Malé poznámky k dvěma kritickým studiím (polemika se S. studií v RA), RA 6, 1930/31, s. 308; ● k S. přednášce o třech generacích: m. n. (M. Novotný), LidN 10. 10. 1931; amp. (A. M. Piša), PL 10. 10. 1931; Ktk (B. Koutník), Čin 3, 1931/32, s. 163 a 239; ja (J. Závada), RA 7, 1931/32, s. 61 ●; F. Götz: Metoda literární kritiky (polemika se S. kritikou Götzovy kn. Básnický dnešek), LitN 1932, č. 2; ● ref. O Nezvalovi a poválečné generaci: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 8. 6. 1933; B. V. (Václavek), Index 1933, s. 91; M. H. (Hlávka), Studentský časopis 13, 1933/34, s. 123; -š- (F. S. Procházka), Zvon 34, 1933/34, s. 548 ●; V. Běhounek: Marxistická literární věda, Dělnická osvěta 1933, s. 57; ● ref. o čas. Kultura doby: vč. (V. Černý), LidN 11. 3. 1937; p. (A. M. Piša), PL 20. 11. 1937; -jeř- (J. Fučík), Tvorba 1938, s. 167 ●; vč. (V. Černý): Náš příznivec a ctitel (polemika se S. statí o kritice v Kultuře doby), KM 1938, s. 96 a 183; ● ref. Tři generace: Jaz., Čes. osvěta 36, 1939/40, s. 366; Bojar (P. Bojar), Studentský časopis 19, 1939/40, s. 317; Dr. Jar. B. (Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 600; vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1940; V. Černý, KM 1940, s. 180; P., LitN 1940, s. 117; Hk. (J. Holeček), Naše zprávy 1940, č. 25; mk. (M. Kolář), Večerník Nár. práce 12. 4. 1940; J. Filipce, Akord 8, 1940/41, s. 181; A. Pražák, Naše doba 48, 1940/41, s. 4 (i ref. Spisovatelé a doba) ●; J. V. Sedláček: ref. Spisovatelé a doba, Venkov 19. 12. 1940; ● ref. sb. Nový realismus: AMB. (A. M. Brousil), Venkov 21. 5. 1940; vbk. (V. Běhounek), Nár. práce 9. 6. 1940; Hk. (J. Holeček), Naše zprávy 1940, č. 55 (též o Nové české čítance) ●; ● ref. ed. Nová česká čítanka: V. Běhounek, Nár. práce 18. 8. 1940; P., LitN 1940, s. 185; jp., Čes. osvěta 37, 1940/41, s. 28; R. Sch. (Schams), Střední škola 1941, s. 218 ●; ● ref. Jiří Karásek ze Lvovic: amp. (A. M. Piša), Nár. práce 10. 9. 1941; K. S. (Sezima), Čteme 1942, s. 45 ●; ● ref. O literárním braku: O. Š. (Šimáček), Čteme 1941, s. 260; Jž., Dělnická osvěta 1941, s. 273; jšr. (J. Šnobl), Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 53; S. Racek, Střední škola 22, 1941/42, s. 108; P. T. (Toman), Venkov 27. 5. 1942 ●; ● ref. ed. Lenin u českých básníků: V. Nekvinda, LidN 6. 2. 1949; I. S. (Skála), RP 8. 2. 1949; vbk. (V. Běhounek), Práce 17. 2. 1949 ●; O. Kryštofek: ref. Vzhůru na palubu, ZM 1960, s. 367; ● ref. Jiří Wolker: M. Blahynka, Kulturní tvorba 1964, č. 48; M. Otruba, RP 8. 1. 1965; (vbk) (V. Běhounek), Práce 17. 2. 1965; -gs- (O. Sus), Rovnost 5. 3. 1965; E. Strohsová, LitN 1965, č. 10; M. Uhde, HD 1965, č. 2; -jtka- (J. Lopatka), Tvář 1965, s. 38 → Šifra lidské existence (1995) ●; N. Stavrogin (O. Sus): Podkritik pod textem... (polemika se S. článkem v Dějinách a současnosti), LitN 1967, č. 33 (odpověď F. S. tamtéž, č. 36); V. P. (Pekárek): ref. Jiří Wolker (2. vyd.), Lit. měsíčník 1973, č. 1; J. D. (Dresler): „Proč mládež málo čte“ (polemika se S. článkem v Učitelských novinách), Čes. slovo (Mnichov) 1974, č. 1; ● ref. J. S. Machar: J. Md. (Mandlerová), ČsCH 1975, s. 911; J. Pavelka, Lit. měsíčník 1975,

č. 9; Š. Vlašín, Tvorba 1975, č. 30; V. Vodák (M. Vacík), LD 14. 3. 1975 ●; L. Kratochvíl: k sedmdesátinám, Estetika 1975, s. 60; JK. (J. Klokočníková): ref. Papouškovi kamarádi, Nové knihy 1979, č. 14; ● nekrology: J. Tomeš, Večerní Praha 18. 9. 1979; pk. (P. Kovařík), Svob. slovo 19. 9. 1979; redakce, Tvorba 1979, č. 39; Š. Vlašín, Štafeta 1980, č. 3 ●; jt: Nedožité jubileum (k 85. výr. nar.), Večerní Praha 8. 12. 1988; J. Škvorecký: Katalánský syndrom nebo zrada slov (i o F. S.), Listy (Řím), 1990, č. 2 ← Listy (Řím) 1977, č. 5; M. Bauer: Jednání SČS o činnosti F. S. za okupace: Z literárního archivu PNP, Tvar 1999, č. 19 + in Ideologie a paměť. Literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století (2003).

es

František Soldan

* 27. 6. 1873 *Soběsuky* u Prostějova
† 1. 8. 1938 *Chodov* (Praha-Ch.)

Básník z okruhu Moderní revue, překladatel, publicista.

Psal se též Soldán. – S. rodiče, nájemci hostince, se v 90. letech odstěhovali ze Soběsuk do sousedních Žárovic, kde jim matčin otec zakoupil hospodu spolu s obchodem smíšeným zbožím. Obecnou školu S. navštěvoval v Krum-síně, gymnázium a učitelský ústav v Praze. Nejprve působil na obecných a měšťanských školách v Uhřetěchách a Smržicích poblíž Prostějova, 1901–07 jako profesor na obchodní škole v Přerově. Oženil se s dcerou prostějovského tiskaře J. Vrlý a měl s ní syna Fedora, marxisticky orientovaného literárního kritika a spisovatele. Aby prohloubil své jazykové znalosti a kulturní rozhled, navštívil některé země Evropy (od Německa až po Anglii a Itálii). Překládal z němčiny, francouzštiny a angličtiny, a to divadelní hry pro vinohradské divadlo, kde byl také angažován jako pěvec sólista (1907–14). Po 1918 byl krátce úředníkem cizineckého úřadu ministerstva obchodu, ředitelem kanceláře firmy Valla v Přerově, od 1921 redaktorem Českosl. tiskové kanceláře (parlamentní zpravodaj); ve státních službách pracoval rovněž v tiskovém odboru prezidia ministerské rady a byl jedním z prvních hlasatelů Čes. rozhlasu. Po svém penzionování žil v Chodově u Prahy, kde také zemřel.

První verše S. otiskl v přerovském časopisu Naše žně, poté sporadicky publikoval básně

i v dalších, zejména moravských listech. Do literárního povědomí se zapsal jako básník z kruhu kolem Moderní revue, v němž však nepatřil k výrazným autorům; vystoupil též v almanaších s ním spjatých i v odvozeném sborníku *Na nové květy*. Zatímco jeho prvotina (*Soumraky*) melancholickým laděním, životním negativismem a ostentativní proklamací nudy ve své náladové jednotvárnosti cele zapadá do tvůrčích podnětů dekadentního symbolismu, následující sbírka (*Z mého panoptika*) se vydala na cestu satiry komentující spíše reflexí než útočným vyostřením charakteristické znaky zvířat, ptáků i historických osobností, vesměs bez výraznějšího osobního akcentu. Poslední sbírka (*Faunovy melodie*) se vrací opět k monotematicitě, tentokrát erotické; S. v ní až stereotypně a občas i s výrazovou toponorností sleduje obvyklý průběh milostných vztahů: výbuchy vášně i otrávenost z erotiky provázenou pocitu nudy, vzpomínky na minulé prožitky s novými tužbami a očekáváním příchodu Neznámé, naděje na nové štěstí i nový rozchod. V meziválečném období se S. věnoval zejména redaktorské práci a překladům, verše tiskl jen příležitostně (např. ukázky z hanácké poezie ve vlastním přebásnění ve *Venkově*).

PŘÍSPĚVKY in: Almanach na rok MCM (1899); Almanach secese (1896); Besedy Času (1900); Čes. svět (1913); Hlasy z Hané (Prostějov, od 1892); Lid. revue moravskoslezská (Mor. Ostrava 1905); Moderní revue (1894–1902); Morava (Brno 1901–02); Mor. revue (Brno 1899); alm. Na nové květy (1899); Nár. osvobození (1925); Naše žně (Přerov); Niva (1896); Srdce (1901–04); Venkov (1926–27); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ **KNÍŽNĚ**. *Poezie*: Soumraky (1901); *Z mého panoptika* (1902); *Faunovy melodie* (1907). – *Překlady*: E. Glyn: *Za úskalím* (1911); R. O'Monroy: *Venuše a Mars* (1913); M. Glass: *Od-poutané lidstvo* (1921); R. Naegeleen: *K smrti odsouzen* (1930); G. Courteline: *Veselí rejtaři* (1931). ■ **SCÉNICKY**. *Překlady*: T. Bernard: *Neznámý tanečník* (1911); A. Ohorn: *Samson v zajetí* (1913). ■

LITERATURA: ● ref. *Soumraky*: L., *Zvon* 1, 1900/01, s. 455; an., *Vlast* 17, 1900/01, s. 1092; an., *Čas* 23. 5. 1901; J. Karásek, *Rozhledy* 11, 1901/02, s. 160; R. (K. Rožek), *Srdce* 1, 1901/02, s. 25 ●; ● ref. *Z mého panoptika*: O. Theer, *Lumír* 30, 1901/02, s. 228; M. Marten, *MR* 1901/02, sv. 13, s. 536; J. Nováček, *Obzor lit. a umělecký* 4, 1901/02, s. 257; L., *Zvon* 2, 1901/02, s. 391; V. Otomar, *Srdce* 1, 1901/02, s. 249; an., *Čas* 7. 9. 1902; Q. V. (Q. M. Vyskočil), *Moderní život* 1902, s. 103; F. X. Hodač, *Rozhledy* 13, 1902/03, s. 164 ●; ● ref. *Faunovy melodie*: K. Fiala, *MR* 1906/07,

sv. 19, s. 574; V. K., *Pražská lid. revue* 1907, s. 155 ●; ● nekrology: (čt), *LidN* 2. 8. 1938; an., *PL* 2. 8. 1938; an., *Ranní noviny* 2. 8. 1938 ●; jšk (J. Š. Kvapil): *Vzpomínka na F. S.*, *LidN* 27. 6. 1943; (old) (L. Soldán): *Začátek a konec cesty*, *Štafeta* 1978, č. 4; A. J. Hraše: *První zprávař československého rozhlasu*, *Svět rozhlasu* 2001, č. 7.

ls

Solfernus

14.–15. století

Tzv. pekelný román.

S. je teologicko-právnícká hříčka; předpokládá se, že měl latinskou předlohu, která vznikla v prostředí znalců kanonického práva.

Formálně to je literární spor rozvedený prostředky narativní prózy: jeho tématem je soudní pře pekla s Bohem o ráj a o moc nad člověkem, vykoupeným Kristovou obětí z dědičného hříchu; žalující stranu zastupuje ďábel Solfernus. Autor použil v příslušných pasážích staršího českého zpracování *Života Adama a Evy*. Obdobou S. je v staré české literatuře tzv. *Beliál*. Pod názvem *Život Adamův aneb jinak od starodávna Solfernus...* vydal S. 1553 tiskem V. Hájek z Libočan.

EDICE. *Ukázky in*: Výbor z literatury české 2 (1868, ed. K. J. Erben); Nová legenda zlatá 2 (1928, ed. F. Šimek; v novověs. úpravě). ■

BIBLIOGRAFIE (tisky): *Knihopis* č. 17 597 – 17 601. ■ **LITERATURA**: K. J. Erben in Výbor z literatury české 2 (1868, sl. 471); J. J. (Jireček): *Soud o vykoupení světa...*, *ČČM* 1884, s. 319; V. Jagić in *Slawische Beiträge zu den biblischen Apokryphen* 7, *Denkschriften der k. Akademie der Wissenschaften in Wien, phil.-hist. Klasse* 42, 1893, s. 64; J. Polívka: *Die Vita Adae et Evae in der Altböhmischen Literatur*, *Archiv für slavische Philologie* (Berlín) 1895, s. 186.

jl

Josef Václav Sommer

* 19. 7. 1805 *Radlice* (Praha-R.)

† 25. 1. 1882 *Smíchov* (Praha-S.)

Autor a překladatel drobných zábavných knížek s výchovnou a osvětovou tendencí i odborných spisků.

Psal se také Josef Venceslav S. – Syn zemědělského nádeníka. Pracoval jako knihtiskař. Pů-